

บทที่ ๒

การใช้คำลักษณนามทั่วไป

การศึกษาเรื่องคำลักษณนามในสมัยรัตนโกสินทร์ ได้แบ่งประเภทของคำลักษณนามเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. คำลักษณนามทั่วไป
๒. คำลักษณนามที่ได้จากมาตราและการประมาธ

ในการเสนอข้อมูล จะเสนอตามช่วงเวลาที่จัดแบ่งได้เป็น ๓ ช่วง ตามความคล้ายคลึงในด้านการใช้คำลักษณนาม คือ

- ช่วงที่ ๑ สมัยรัชกาลที่ ๑ ถึงรัชกาลที่ ๓
- ช่วงที่ ๒ สมัยรัชกาลที่ ๔ ถึงรัชกาลที่ ๖
- ช่วงที่ ๓ สมัยรัชกาลที่ ๗ ถึงรัชกาลที่ ๘

คำลักษณนามทั่วไปในสมัยรัตนโกสินทร์ปรากฏใช้กับทั้งคำนามและคำกริยา ดังนั้นจึงอาจจำแนกคำลักษณนามทั่วไปได้เป็น ๒ ประเภท คือ

๑. คำลักษณนามที่ใช้กับคำนาม แบ่งตามคำนามได้ ดังนี้
 - ๑.๑ คำลักษณนามที่ใช้กับนามที่เป็นรูปธรรม
 - ๑.๑.๑ คำลักษณนามที่ใช้กับนามที่เป็นคำ เรียกมนุษย์
 - ๑.๑.๒ คำลักษณนามที่ใช้กับนามที่เป็นคำ เรียกอมนุษย์
 - ๑.๑.๓ คำลักษณนามที่ใช้กับนามที่เป็นคำ เรียกสัตว์
 - ๑.๑.๔ คำลักษณนามที่ใช้กับนามที่เป็นคำ เรียกพืช
 - ๑.๑.๕ คำลักษณนามที่ใช้กับนามที่เป็นคำ เรียกสิ่งของ
 - ๑.๒ คำลักษณนามที่ใช้กับนามที่เป็นนามธรรม
๒. คำลักษณนามที่ใช้กับคำกริยา

๑. คำลักษณะนามที่ใช้กับคำนาม

๑.๑ คำลักษณะนามที่ใช้กับนามที่เป็นรูปธรรม

๑.๑.๑ คำลักษณะนามที่ใช้กับนามที่เป็นคำเรียกมนุษย์ ในที่นี้หมายรวมถึงอวัยวะต่าง ๆ ของมนุษย์ และซากศพของมนุษย์ด้วย

สมัยรัชกาลที่ ๑ - รัชกาลที่ ๓ ปรากฏคำลักษณะนาม

ใช้กับมนุษย์ ดังนี้

กระบวน ใช้กับกลุ่มคนที่อยู่รวมกันเป็นขบวนโดยจัดเป็นแถวเป็นแนว หรือเป็นหมวดเป็นหมู่

"จึงโปรดให้จัดกระบวนแห่ไปรับพระบรมสารีริกธาตุที่วัดบางกก

(นอกด่านบางขุนเทียน) อีกกระบวน ๑ "

(ประชุมหมายรับสั่ง ภาค ๒ หน้า ๓๓)

กอง ใช้กับทหารที่อยู่รวมกันเป็นกองทัพ

"ตั้งเป็นผู้มีบุญยกกองทัพ ๔ กองออกไปเที่ยวประพาษา"

(จม.มหุรรชกาลที่ ๒ จ.ศ.๑๑๗๑-๑๑๗๓ หน้า ๑๑๓)

ทัพ ใช้กับทหารที่อยู่รวมกันเป็นกองทัพ

"ซึ่งเจ้าพระยามนครขอทัพกรุงฯออกไป ๓ ทัพ"

(จม.หลวงอุดมสมบัติ หน้า ๗๘)

หมู่ ใช้กับทหารที่อยู่รวมกันเป็นหมู่เป็นกลุ่ม

"กรมทำลู่อือหมู่หนึ่ง กรมทวนทองถือทวนหมู่หนึ่ง

กรมทหารในถือง้าวหมู่หนึ่ง"

(จม.มหุรรชกาลที่ ๒ จ.ศ.๑๑๗๑-๑๑๗๓ หน้า ๓)

เหล่า ใช้กับภิกษุที่อยู่รวมกันเป็นหมู่เป็นกลุ่ม

"กระทำความอัปปาปะภิกษุทั้งสองเหล่า คือภิกษุต้องประราชิกเหล่าหนึ่ง

แลภิกษุมากไปด้วยอาชดเหล่าหนึ่ง"

(กม.ตราสามดวง เล่ม ๔ หน้า ๒๐๘)

ครว ใช้กับคนที่อยู่รวมกันเป็นครอบครัว คำลักษณะนาม "ครว" อาจมีคำอื่น
มาขยายได้ เช่น ครวฝรั่ง

"แขกหลังพากรอบครว เข้าหากองทัพพระยาไทร ๑๒ ครว"

(จม.หลวงอุดมสมบัติ หน้า ๑๕๗)

"โล่ครว เขมร หลวงมนตรีนุชิต หลวงวันชาติตรี หมื่นชำนาญกิติ

(รวม) ๓ ครวฝรั่ง"

(จม.เหตุเกี่ยวกับเขมรและญวนใน ร.๓ หน้า ๑๕๗)

โคต ใช้กับคนที่อยู่รวมกันในตระกูลเดียวกัน

"มาตราหนึ่ง ฝ่ายแม่ต่ายลูกหลานเหลนหล้า โคตหนึ่ง แยกต่างกันได้"

(กม.ตราสามดวง เล่ม ๑ หน้า ๖๕)

ค่าง ใช้แยกกลุ่มคนเป็นสอง และแยกอวัยวะที่มีเป็นคู่

"อธิบายว่าเมื่อคู่ความทั้งสองค่างมาถึงแล้ว"

(กม.ตราสามดวง เล่ม ๑ หน้า ๑๔)

"ให้ตัดนิ้วมือเสียทั้งสองค่าง"

(กม.ตราสามดวง เล่ม ๓ หน้า ๒๗๗)

จำพวก ใช้แยกกลุ่มคนพวกเดียวกันออกจากกลุ่มอื่น

"แลศีลกาเมสุมิจฉาจารย์นั้น คือห้ามมิให้เสพเมถุนในหญิง ๒๐ จำพวก"

(กม.ตราสามดวง เล่ม ๕ หน้า ๓๓๓)

พวก ใช้แยกกลุ่มคนพวกเดียวกันออกจากกลุ่มอื่น

"พวกเมืองแปะ เกิดแตกกันเป็น ๒ พวก"

(จม.หลวงอุดมสมบัติ หน้า ๒๖)

ฝ่าย ใช้แยกกลุ่มคนพวกเดียวกันออกจากกลุ่มอื่น

"ให้พระสงฆ์แต่ออกถือ เป็นสองฝ่ายราวฉานแก่กัน"

(กม.ตราสามดวง เล่ม ๔ หน้า ๑๔๔)

ส่วน ใช้แยกกลุ่มคนพวกเดียวกันออกจากกลุ่มอื่น
 "ครอบครัวไปกับอ้ายแขกเสียส่วนหนึ่ง หลบหลีกอยู่ในป่าสัก
 ๒ ส่วน ๓ ส่วน"
 (จม.หลวงอุดมสมบัติ หน้า ๒๓๔)

คน ใช้กับคนทั่วไปหรือข้าราชการ
 "จับได้ที่อ่าวบางเตี้ยทั้งคนทั้งเรือเป็นเงิน ๒๕ คน"
 (จม.หลวงอุดมสมบัติ หน้า ๑๖๓)
 "ขุน ๑ หมื่น ๓ รวม ๔ คน"
 (จม.เทศุรชกาลที่ ๒ จ.ศ.๑๑๗๓ หน้า ๑๑๘)

นาย ใช้กับข้าราชการ
 "ข้าหลวง ๓ นายลงไปห้ามปรามก็หยุดรอกันลงแล้ว"
 (จม.หลวงอุดมสมบัติ หน้า ๓๘๒)

ปาก ใช้กับผู้ให้การในการพิจารณาคดี
 "ครั้นได้ตัวอ้ายมี มาแยกถามก็ได้ความยุติต้องคำอ้ายเมือง
 เป็นหลายปาก"
 (จม.เทศุรชกาลที่ ๒ จ.ศ.๑๑๗๑-๑๑๗๓ หน้า ๑๔)
 "ถ้าผู้ร้ายชดปาก ๑ } ปาก คำมั่นพิรุทให้เขียน"
 ๒ }
 (กม.ตราสามดวง เล่ม ๓ หน้า ๒๓๒)

รูป ใช้กับภิกษุ
 "ถ้าพระสงฆ์น้อย อารามหนึ่งให้มีธิดารหนึ่งอันดับสี่ห้ารูปขึ้นไป"
 (กม.ตราสามดวง เล่ม ๔ หน้า ๑๘๐)

โจร ใช้ซ้ำกับคำนาม โดยที่คำนามไม่ปรากฏ
 "ถ้าได้ตัวทั้งสองโจร ให้เอาทนต์พยตั้งใหม่ทนต์ดู จุกกันทั้งสองโจร"
 (กม.ตราสามดวง เล่ม ๓ หน้า ๒๖๔)

พระยา ใช้ซ้ำกับคำนาม โดยที่คำนามไม่ปรากฏ
 "ณ ปีกุล สัปตศก ๓ พระยามรณาพ"
 (จม.เหตุความทรงจำฯ หน้า ๒๔)

พระองค์ ใช้กับศพของพระราชวงศ์
 "สมเด็จพระเจ้าเกียแกงจึงให้เชิญพระศพพระราชมารดาทั้ง ๒ พระองค์
 ซึ่งฝังไว้นั้น"
 (พระราชสาส์นใน ร.๑)

ศีรษะ ใช้ซ้ำกับคำนามที่เป็นชื่อเรียกอวัยวะ
 "ตะลุงข้างเฟือกโคกปราสาทเสาหนึ่งมีศีรษะคนโบราณอยู่ที่ศีรษะหนึ่ง"
 (คำให้การขุนโฆลงเรื่องพระพุทธรูป จ.ศ.๑๑๔๘)

ตา ใช้ซ้ำกับคำนามที่เป็นชื่อเรียกอวัยวะ
 "มีตาแต่ ๒ ตาดูไม่เห็นทั่ว"
 (จม.เหตุความทรงจำฯ หน้า ๒๐)

นิ้ว ใช้ซ้ำกับคำนามที่เป็นชื่อเรียกอวัยวะ
 "ให้ตัดนิ้วมือเสีย ๑๐ นิ้ว"
 (กม.ตราสามดวง เล่ม ๓ หน้า ๒๔๗)

มือ ใช้ซ้ำกับคำนามที่เป็นชื่อเรียกอวัยวะ
 "ราวกับอ้ายแขกมันมีมือมากคนละ ๔ มือ ๑๐ มือทีเดียว"
 (จม.หลวงอุดมสมบัติ หน้า ๘๒)

บุ ใช้ซ้ำกับคำนามที่เป็นชื่อเรียกอวัยวะ
 "แต่จะฟังเอาเป็นแน่ นั้น อย่าเพื่อฟังเอาเป็นแน่ก่อน ให้ฟังหูหนึ่งไว้หูหนึ่ง"
 (จม.หลวงอุดมสมบัติ หน้า ๑๗๘)

เท้า ใช้ซ้ำกับคำนามที่เป็นชื่อเรียกอวัยวะ
 "ผู้หญิงที่ไม่คร่อมหลังม้าเหมือนผู้ชาย เอาเท้าห้อยข้างม้า
 ข้างเดียวทั้ง ๒ เท้าชี้ควงก็ไม่ตก"
 (คำให้การจีนก๊กเรื่องเมืองบาหลี่ จ.ศ.๑๒๐๘)

สมัยรัชกาลที่ ๔ - รัชกาลที่ ๖ ปรากฏคำลักษณะนาม

ใช้กับมนุษย์ ดังนี้

กอง ใช้กับทหารที่อยู่รวมกันเป็นกองทัพ
 "จึงโปรดให้แต่งกองทัพ ๓ กอง"
 (ประชุมพงศาวดาร หน้า ๓๘)

ทัพ ใช้กับทหารที่อยู่รวมกันเป็นกองทัพ
 "ณกองศัวัตภาจัดทัพ ๓ ทัพมาตีเมืองกระพงสวาย"
 (จม.เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๕ หน้า ๔)

หมู่ ใช้กับคนที่อยู่รวมกันเป็นหมู่เป็นกลุ่ม
 "ในแขวงบางสี่นี้มีพวกญวนเข้ารีตอยู่ในพระยาบันภุมมาตั้งอยู่หมู่ ๑"
 (จม.เหตุระยะทางเสนาบดีฯ หน้า ๑๐)

คณะ ใช้กับพระที่อยู่รวมกันเป็นหมู่เป็นกลุ่ม
 "พระพิธีธรรมอาจารย์วิเศษสนาในกรุงหัวเมืองรวม ๓ คณะ"
 (จม.เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๒๒ หน้า ๗๔)

- ครัว ใช้กับคนที่อยู่รวมกันเป็นครอบครัว
 " ราษฎรในแขวงเมืองอพยพไปอยู่เมืองมลิวัน ๒๐๐ ครัว
 เมืองมะริดหลายร้อยครัว"
 (จม. เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๒๔ หน้า ๓๓)
- ชาติ ใช้กับกลุ่มคนที่อยู่ในปกครองรัฐบาลเดียวกัน
 "จึงได้มีทางพระราชไมตรีกับฝรั่งเศสอีกชาติหนึ่ง"
 (ประชุมพงศาวดาร หน้า ๑)
- รัฐบาล ใช้กับคณะบุคคลที่ใช้อำนาจบริหารในการปกครองประเทศ
 "ให้ชุดมุ่งหมายเพียงแต่ทำความคุ้นเคยเป็นไมตรีกันไว้ใน
 ระหว่าง ๒ รัฐบาล"
 (ประชุมพงศาวดาร หน้า ๒๒)
- โรง ใช้กับคนที่อยู่รวมกันเพื่อแสดงการแสดงอย่างใดอย่างหนึ่ง
 ในสถานที่ที่มีลักษณะ เป็นโรง
 "มีจิวผู้ขายโรง ๑"
 (ตำนานวังหน้า หน้า ๔๖)
- วง ใช้กับคนที่อยู่รวมกันเพื่อแสดงการแสดงอย่างใดอย่างหนึ่ง
 "ลิเกที่เล่นวันนี้ ๒ วง ของพระองค์เจ้าสวัสดิโสภณวง ๑
 หม่อมเจ้าบงกชวง ๑"
 (จม. เหตุพระราชกิจฯ ภาคที่ ๒๒ หน้า ๑๒๐)
- สำรับ ใช้กับกลุ่มคนประเภทเดียวกันที่ผลัดกันทำหน้าที่
 "และแต่งตั้งชุดานชุดเตรียมไว้สองสำรับ"
 (พระราชสาส์นใน ร.๔ หน้า ๔)

- คู่ ใช้กับคน ๒ คน ที่ทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดร่วมกัน
 "มีการเียนหน้าพลับพลา มีมวย ๒ คู่"
 (จม. เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๒๓ หน้า ๖๙)
- โหล ใช้กับกลุ่มคนที่อยู่รวมกัน ๑๒ คน
 "มีทหารนำหน้า ๑๐ โหล ทหารออสเตรเลีย ๓ โหล"
 (จม. เหตุพระราชกิจฯ หน้า ๓๒)
- จำพวก ใช้แยกกลุ่มคนพวกเดียวกันออกจากกลุ่มอื่น
 "ให้ท่านทั้งปวงทราบพระราชอัธยาศัย ว่าไม่ทรงดีเทียมคน ๔ จำพวก"
 (ประชุมประกาศ ร.๔ หน้า ๑๒๙)
- พวก ใช้แยกกลุ่มคนพวกเดียวกันออกจากกลุ่มอื่น
 "ความประสงคลูกค้า ๒ พวกนั้น ต้องยกเสียไม่ว่า"
 (จม. เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๕ หน้า ๓)
- ฝ่าย ใช้แยกกลุ่มคนพวกเดียวกันออกจากกลุ่มอื่น
 "อังกฤษกับไทยจะได้รักใคร่ต่อกันทั้ง ๒ ฝ่าย"
 (ประชุมพงศาวดาร หน้า ๔๙)
- คน ใช้กับคนทั่วไป หรือข้าราชการ นางกำนัล
 "ครูสอนคริสตศาสนามีหลายคน ตั้งตีพิมพ์หนังสือแจกมากกว่า
 ชาวยุโรป"
 (พระราชสาส์นใน ร.๔ หน้า ๑๔๖)
 "มีขุนนางฝ่ายทหารชดกระปืออยู่หน้าเรือคนหนึ่ง อยู่ท้ายเรือคนหนึ่ง"
 (จม. เหตุหม่อมราโชทัย หน้า ๑๗๐)
 "กำนัล ๗ คน"
 (ประชุมพงศาวดาร หน้า ๒๕๔)

นาย ใช้กับข้าราชการ

"จมีนราชามาตย์และนายพิจ ารณสรพรกิจสองนาย เป็นผู้กำกับ
เครื่องราชบรรณาการ"

(พระราชสาส์นใน ร.๔ หน้า ๕)

พระกำนัน ใช้กับสมมกำนัน

"ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานทูลเกล้าถวายพระสมม ๑๒ พระกำนัน"

(จม. เหตุบรมราชาภิเษก ร.๕ หน้า ๑๒)

ท่าน ใช้กับข้าราชการฝ่ายใน

"วันนี้พระราชทานสัญญาบัตรท้าวนางข้างใน ๑๑ ท่าน"

(จม. เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๒๓ หน้า ๔๒)

นาง ใช้กับข้าราชการฝ่ายใน

"ทั้งหมดมเจ้าและข้าราชการฝ่ายใน ที่เป็นพรหมจรรย์ ๑๖ นาง"

(จม. เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๒๒ หน้า ๔๒)

ปาก ใช้กับผู้ให้การในการพิจารณาคดี

"หลวงเสนารงค์ตรวจทำรีโปดยี่นมาเห็นความว่าผู้ร้ายขึ้นถึง ๒ ปากแล้ว"

(จม. เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๕ หน้า ๒)

ราย ใช้กับผู้ถือคดี

"มีโจรผู้ร้ายอุกฉกรรจ์ ๓ ราย ปล้น ๑ ราย ฆ่ากันตาย ๒ ราย"

(จม. เหตุระยะทางเสนาบดีฯ หน้า ๖๔)

รูป ใช้กับภิกษุ

"และพระสงฆ์ที่สวดในห้องพระบรรทม ๕ รูป"

(จม. เหตุบรมราชาภิเษก ร.๕ หน้า ๑๓)

- องค์ ใช้กับพระราชวงศ์ หรือภิกษุ
 "เกษากันต์หม่อมเจ้าเจ็ดองค์แปดองค์"
 (จม. เหตุพระราชกิจฯ หน้า ๒๖)
 "บนพระแท่นบรรทม พระสงฆ์ สมณะ ๕ องค์ สวดจตุภาควาร"
 (สาส์นสมเด็จ เล่ม ๑ หน้า ๕๓)
- พระองค์ ใช้กับพระราชวงศ์
 "พระเจ้าอยู่หัว ทั้งสามพระองค์ซึ่งได้เสวยสิริราชสมบัติมาแต่ก่อน"
 (ประชุมประกาศ ร.๔ หน้า ๓๒)
 "วันที่ ๒๔ หม่อมฉันนึกแน่ใจว่า เจ้านาย คงจะเสด็จไปช่วยหมดทุกพระองค์"
 (สาส์นสมเด็จ เล่ม ๑ หน้า ๓๐๔)
- จัน ใช้ซ้ำกับคำนาม
 "พาสินที่รู้จักตัวว่าเป็นผู้คิดส่องสมผู้คน ๑๔ จัน"
 (จม. เหตุพระราชกิจฯ หน้า ๒๔)
- ท้าว ใช้ซ้ำกับคำนาม
 "กลับในพระราชวังบวร เป็นท้าวสัทยาอนุรักษ์ นา ๕๐๐
 เป็นท้าวฝ่ายพระราชวังบวร ๒ ท้าว"
 (จม. เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๒๓ หน้า ๔๒)
- พนักงาน ใช้ซ้ำกับคำนาม โดยที่คำนามไม่ปรากฏ
 "ทำการให้เต็มมือทั้ง ๒ พนักงาน การจึงจะเร็วขึ้นได้"
 (จม. เหตุระยะทางเสนาบดีฯ หน้า ๓๖)
- ศพ ใช้กับศพของมนุษย์
 "ไปพระราชทานเพลิงศพพระยาชัยนาท ศพหลวงพรหมภักดียกกระบัตร
 หลวงวัฒนสมบัติ ๓ ศพ"
 (จม. เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๒๒ หน้า ๑๔)

ข้าง ใช้แยกอวัยวะที่มีเป็นคู่
 "พระยานาภาพไตรภพเจ้าเมืองป๋วยเบนผีที่ไหล่ทั้ง ๒ ข้าง"
 (จม. เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๒๕ หน้า ๓๓)

ซี่ ใช้กับซี่โครงของมนุษย์
 "หมอตตรวจดูเห็นซี่โครงหักสองซี่"
 (จม. เหตุหม่อมราโชทัย หน้า ๒๕๔)

ปอย ใช้กับผมที่รวมกันเป็นกระจุกเล็ก ๆ
 "เจ้าพนักงานแบ่งพระเกศาเป็นปัญจสิขร คือ ๕ ปอย
 แบ่งกลางปอย ๑ อีก ๔ ปอย ๔ มุม"
 (จม. เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๒๔ - หน้า ๑๔๓)

ศีรษะ ใช้ซ้ำกับคำนามที่เป็นชื่อเรียกอวัยวะ
 "ให้กรมการรับเอาศีรษะไปเสียบประจาร์ไว้ที่ สองศีรษะ"
 (จม. เหตุพระราชกิจฯ หน้า ๓๖)

สมัยรัชกาลที่ ๗ - รัชกาลที่ ๘ ปรากฏคำลักษณะนาม

ใช้กับมนุษย์ ดังนี้

กระบวน ใช้กับกลุ่มคนที่อยู่รวมกันเป็นขบวนโดยจัดเป็นแถวเป็นแนว
 หรือเป็นหมวดเป็นหมู่
 "แต่นี้ไปกระบวนเสด็จประพาสแบ่งเป็น ๓ กระบวน"
 (จม. เหตุระยะทาง ร.๗ หน้า ๒๖)

กอง ใช้กับทหารที่อยู่รวมกันเป็นกองทัพ
 "เจ้าอนุแต่งพลให้ยกไปปราบฮักกอง ๑ ได้รับพุ่งกัน"
 (สาส์นสมเด็จ เล่ม ๔ หน้า ๓๑๗)

กองพล ใช้กับทหารที่อยู่รวมกันเป็นกองทัพ
 "แต่พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ส่งทหารเข้ามากองพล ๑"
 (สาส์นสมเด็จ เล่ม ๒๓ หน้า ๑๐๔)

- ทัพ ใช้กับทหารที่อยู่รวมกันเป็นกองทัพ
 "และเตรียมกองทัพหลวงจะให้กรมพระราชวังบวรมหาศักดิพลเสน
 เป็นจอมพลอีกทัพหนึ่ง"
 (สาส์นสมเด็จพระเจ้าเสือ เล่ม ๖ หน้า ๑๕๕)
- หมู่ ใช้กับคนที่อยู่รวมกันเป็นหมู่เป็นกลุ่ม
 "การไหว้เป็นการแสดงความเคารพรูปใดหรือสถานใดอันเป็นที่เคารพ
 ของคนหมู่หนึ่ง"
 (สาส์นสมเด็จพระเจ้าเสือ เล่ม ๓ หน้า ๒๔๕)
- หมวด ใช้กับตำราหรือที่อยู่รวมกันเป็นกลุ่ม
 "กรมการเขาจัดตำราหมวด ๑ มาอยู่ประจำให้เป็นเกียรติยศ
 ตั้งแต่แรกมาถึง"
 (สาส์นสมเด็จพระเจ้าเสือ เล่ม ๑๐ หน้า ๑๕๓)
- ก๊ก ใช้กับคนที่อยู่รวมกันเป็นหมู่เป็นพวกโดยแยกจากกลุ่มอื่นหมู่อื่น
 "แต่นั้นเมืองแปร เมืองทองอุและเมืองฮังวะเป็นอิสระแยกกันอยู่
 เป็น ๓ ก๊ก"
 (สาส์นสมเด็จพระเจ้าเสือ เล่ม ๗ หน้า ๒๗๔)
- ฝูง ใช้กับคนไม่ดีที่อยู่รวมกันหลาย ๆ คน
 "เพราะอาจไปถูกเด็กอุบาทว์อีกฝูงหนึ่งคอยดักสกัดอยู่ทางนั้น"
 (เรื่องเกี่ยวกับประเพณีไทย หน้า ๑๑๔)
- สกุล ใช้กับคนที่อยู่รวมกันในตระกูลเดียวกัน
 "ที่จริงควรเชิญแต่สมาชิกในสกุลฝ่ายเจ้ากับสกุลฝ่ายเจ้า
 แต่ ๒ สกุลเท่านั้น เพื่อให้ทั้ง ๒ สกุล ยอมรับผู้ที่จะมาเป็นเขย
 หรือเป็นสะใภ้"
 (สาส์นสมเด็จพระเจ้าเสือ เล่ม ๑๔ หน้า ๑๖๕)

คณะ ใช้กับกลุ่มคนที่รวมตัวกันเพื่อการอย่างหนึ่งอย่างใด คำลักษณะนาม

"คณะ" อาจมีคำอื่นมาขยายได้ เช่น คณะปรก คณะ Party

"มีข้าราชการคณะหนึ่งมาตามหาแต่ไม่พบ"

(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๑๒ หน้า ๑๘๔)

"ก็น่าสันนิษฐานว่าพระสงฆ์ที่ส่งมา "สุวรรณภูมิ" จะเป็น ๒ คณะปรก"

(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๘ หน้า ๑๘๘)

"เขาบอกว่าพวกสมาชิกที่เป็นชาวเมืองพม่านั้นมีถึง ๕ คณะ Party"

(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๑๑ หน้า ๕๒)

ชาติ ใช้กับกลุ่มคนที่อยู่ในปกครองรัฐบาลเดียวกัน

"อเมริกันและฝรั่งเศสอาจจะช่วยอังกฤษระดมรบขึ้นด้วยกันทั้ง ๓ ชาติ"

(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๓ หน้า ๒๒๑)

สภา ใช้กับกลุ่มคนที่ทำหน้าที่บัญญัติกฎหมาย ประกอบด้วยวุฒิสภาและสภาผู้แทนราษฎร

"และจะมีเป็น ๒ สภา คือ สภาผู้แทน (พลเมือง)

Representatives สภา ๑ กับสภามนตรี Senate สภา ๑"

(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๑๑ หน้า ๖๓)

วง ใช้กับคนที่อยู่รวมกันเพื่อแสดงการแสดงอย่างใดอย่างหนึ่ง

"เล่าโก้ว ๑"

(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๓ หน้า ๑๓๔)

คู่ ใช้กับคน ๒ คน ที่ทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดร่วมกัน

"เลือกผู้ที่เล่นเทนนิสเก่งที่สุด ๒ คู่ มาเล่นแข่งขันถวายทอดพระเนตร"

(จม.เหตุระยะทาง ร.๗ หน้า ๑๒)

จำพวก ใช้แยกกลุ่มคนพวกเดียวกันออกจากกลุ่มอื่น
 "นายแก้วนั้นมันก็เป็นบ้านจำพวกหนึ่งในห้าร้อยจำพวก"
 (สาส์นสมเด็จ เล่ม ๔ หน้า ๒๖๖)

พวก ใช้แยกกลุ่มคนพวกเดียวกันออกจากกลุ่มอื่น
 "ทหารม้าจะแบ่งเป็น ๒ พวก พวกหนึ่งจะนำเสด็จ
 พวกหนึ่งจะตามเสด็จ"
 (จม. เหตุระยะทาง ร.๗ หน้า ๗๓)

ชนิด, ชนิด ใช้แยกกลุ่มคนพวกเดียวกันออกจากกลุ่มอื่น
 "มักอยู่ในคน ๓ ชนิด"
 (สาส์นสมเด็จ เล่ม ๔ หน้า ๑๔๕)
 "สมาชิกที่ราษฎรเลือกนั้นยังต่างกันเป็น ๒ ชนิด"
 (สาส์นสมเด็จ เล่ม ๑๑ หน้า ๕๑)

พันธุ์ Species ใช้แยกกลุ่มคนตามเผ่าพันธุ์
 "ส่วนโคตรกระดูกมนุษย์ที่ยังมีพันธุ์อยู่ในปัจจุบันคิดกันแต่เป็น
 ๔ พันธุ์ Species"
 (สาส์นสมเด็จ เล่ม ๔ หน้า ๒๒๔)

พงศ์ ใช้แยกกลุ่มคนตามเผ่าพันธุ์
 "กำหนดมนุษย์ชั้นก่อนเก่าแต่เป็น ๒ พงศ์"
 (สาส์นสมเด็จ เล่ม ๔ หน้า ๒๒๕)

- ชั้น ใช้แยกกลุ่มคนตามระดับ
 "เพราะที่ป็นังมีเงินอยู่หลายชั้น"
 (สาส์นสมเด็จ เล่ม ๕ หน้า ๔๔)
- วรรณ ใช้แยกกลุ่มคนตามระดับ
 "พวกหัวหน้าชาวเมืองทั้ง ๔ วรรณ คือ พราหมณ์ กษัตริย์
 เวศ สุทร"
 (สาส์นสมเด็จ เล่ม ๑๑ หน้า ๑๘๖)
- คน ใช้กับคนทั่วไป
 "ชุดด้วยเครื่องจักรใช้แรงกลีเพียงสี่สิบห้าสิบคน"
 (สาส์นสมเด็จ เล่ม ๗ หน้า ๓๓)
- ราย ใช้กับคนทั่วไป
 "เขียนมาได้เพียงนี้มีคนมารดน้ำหลายราย"
 (สาส์นสมเด็จ เล่ม ๒ หน้า ๒๖๖)
- นาง ใช้กับข้าราชการฝ่ายใน
 "มีนางชำระพระบาท ๒ นาง"
 (จม. เหตุระยะทาง ร.๗ หน้า ๑๔๒)
- นาย ใช้กับข้าราชการ
 "เจ้ากรมพระตำรวจหลวง ๔ นาย นำเสด็จขึ้นพระที่นั่งไพศาลทักษิณ"
 (จม. เหตุบรมราชาภิเษกพระปกเกล้า หน้า ๑๗)
- รูป ใช้กับภิกษุ
 "พระสงฆ์ ๘๐ รูป พร้อมกันสวดคาถาจุดเทียนชัย"
 (จม. เหตุบรมราชาภิเษกพระปกเกล้าฯ หน้า ๑๕)

- องค์ ใช้กับพระราชวงศ์หรือภิกษุ
 "ตั้งยกราชธิดาของพระเจ้าหงสาวดีองค์ ๑"
 (สาส์นสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เล่ม ๗ หน้า ๒๖๖)
 "มีจำนวนพระสงฆ์บวชแปลงครั้งแรก ๒๔๕ องค์
 (สาส์นสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เล่ม ๘ หน้า ๑๖)
- ผู้ ใช้กับคนทั่วไป และจะปรากฏในบริบทเฉพาะ "คำนาม+ผู้+หนึ่ง"
 เท่านั้น
 "เสด็จยังโรงทำสบู่และน้ำหอมซึ่งจีนผู้หนึ่งเป็นเจ้าของ"
 (จม. เหตุระยะทาง ร.๗ หน้า ๔๓)
- ท่าน ใช้กับคนเพื่อแสดงความเคารพ หรือ ไม่เจาะจงผู้ใดผู้หนึ่ง
 "ขอท่านทุกท่านอย่าได้มีความรังเกียจกระดากกระเดื่องอะไรเลย"
 (จม. เหตุระยะทาง ร.๗ หน้า ๑๘๗)
- กุมาร ใช้ซ้ำกับคำนาม โดยคำนามไม่ปรากฏ
 "พระเวสสันดรหลังน้ำบวมมือชูชกเพื่อให้ ๒ กุมาร
 (สาส์นสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เล่ม ๖ หน้า ๑๔๒)
- ซาก ใช้กับศพของมนุษย์
 "มีผู้ชูดพบหัวกะโหลกกับโครงกระดูกมนุษย์ที่ตำบลพันแดง
 แขวงเมืองตูลเสลคอฟ ในประเทศเยอรมนีซาก ๑"
 (สาส์นสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เล่ม ๔ หน้า ๒๐๒)
- ศพ ใช้กับศพคนสามัญ
 "เพราะเอาศพญาติเข้าไปรวมเผาด้วยอีก ๖ ศพ"
 (สาส์นสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เล่ม ๔ หน้า ๒๖๗)

พระศพ, พระศพ ใช้กับศพของพระราชวงศ์

"คือในเวลาเมื่อแห่พระศพเจ้านายทรงศักดิ์สูง ๒ พระศพ"

(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๒ หน้า ๘๒)

"แล้วประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เสด็จขึ้นพระเมรุ

พระราชทานเพลิงทั้ง ๒ พระศพ"

(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๒๕ หน้า ๑๕๗)

พระองค์ ใช้กับศพของพระราชวงศ์

"สำหรับทรงพระศพสมเด็จพระพี่นาง ๒ พระองค์"

(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๒ หน้า ๙๐)

ข้าง ใช้แยกอวัยวะที่มีเป็นคู่

"เหลืออยู่แต่พระเศียรกับพระอุระ พระหัตถ์ ๒ ข้าง และพระบาท ๒ ข้าง"

(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๒ หน้า ๖๘)

ขึ้น ใช้กับกระดูกของมนุษย์

"วันก่อนหม่อมฉันไปดู ขุดลงไปพบกระดูก ๒ ชิ้นตกดินอยู่"

(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๔ หน้า ๙๗)

ขึ้น ใช้กับฟันของมนุษย์

"ฟันของหม่อมฉันนั้น เขียวที่โยกอยู่ซึ่งหลุดออกมาแล้ว เริ่มโยกอีกซี่หนึ่ง"

(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๒๔ หน้า ๑๙๒)

ซีก ใช้กับฟันของมนุษย์

"ได้ยื่นพระองค์ตรัสว่าเพราะท่านมีฟัน ๔๐ ซีก"

(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๒๔ หน้า ๑๒๗)

เส้น ใช้กับผมของมนุษย์

"แล้วบรรจุพระเกศาสองเส้นไว้ในพระสถูปนั้น"

(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๘ หน้า ๕๓)

ศิระ ใช้กับห้วงกะโหลกของมนุษย์

"เมื่อพ.ศ. ๒๔๐๖ พบห้วงกะโหลกมีลักษณะอยู่ในระหว่งมนุษย์กับลิง
หลายศิระ"

(สาส์นสมเด็จพระเจ้า ๔ หน้า ๒๒๒)

หิว ใช้กับห้วงกะโหลกของมนุษย์

"เอาห้วงกะโหลกมาจากเมืองชาวหิว ๑ กับจำลองห้วงกะโหลกคนเหมือนลิง
มาด้วย"

(สาส์นสมเด็จพระเจ้า ๔ หน้า ๒๕๐)

๑.๑.๒ คำลักษณะนามที่ใช้กับนามที่เป็นคำเรียกมนุษย์

สมัยรัชกาลที่ ๑ - รัชกาลที่ ๓ มีคำลักษณะนามที่ใช้กับมนุษย์ ดังนี้

พระองค์ ใช้กับเทวดา

"ขณะนั้นมีเทพบุตรพระองค์หนึ่ง มีนามมิได้ปรากฏอยู่ในระวางเทพยดา
ทั้งหลาย"

(กม.ตราสามดวง หน้า ๔๖)

สมัยรัชกาลที่ ๔ - รัชกาลที่ ๖ ในข้อมูลไม่ปรากฏคำลักษณะนาม
ที่ใช้กับมนุษย์

สมัยรัชกาลที่ ๗ - รัชกาลที่ ๘ มีคำลักษณะนามที่ใช้กับมนุษย์

ดังนี้

ตน ใช้กับผี

"มีรายชื่อและเรื่องประวัติของผีหลวงทั้ง ๓๔ ตน"

(สาส์นสมเด็จพระเจ้า ๔ หน้า ๒๔๘)

พระองค์ ใช้กับพระเจ้า

"แต่ยังสงสัยอยู่ที่พวกแขกเจ้าเซนท์ทำทองเป็นห้าแฉก จารึกนาม
พระเจ้าห้าพระองค์นั้น บังเอิญไปเหมือนมือเข้า"

(สาส์นสมเด็จพระเจ้าเอกทัศ เล่ม ๓ หน้า ๑๒๖)

องค์ ใช้กับเทพ

"มีการแห่เทพเจ้าองค์นั้น ๒ วัน"

(สาส์นสมเด็จพระเจ้าเอกทัศ เล่ม ๓ หน้า ๑๓๔)

๑.๑.๓ คำลักษณะนามที่ใช้กับนามที่เป็นคำเรียกสัตว์ ในที่นี้หมายรวมถึง
อวัยวะต่าง ๆ ของสัตว์ และผลิตผลต่าง ๆ ที่ได้จากสัตว์โดยตรงด้วย

สมัยรัชกาลที่ ๑ - รัชกาลที่ ๓ ปรากฏคำลักษณะนามใช้กับสัตว์ ดังนี้

ข้าง ใช้ซ้ำกับคำนามที่เป็นชื่อสัตว์

"ข้างพลายสูง ๓ ศอก ๑ คืบ ข้างหนึ่ง ข้างหึ่งสูง ๓ ศอก
๑ คืบ ๒ นิ้ว ข้างหนึ่ง รวม ๒ ข้าง"

(พระราชสาส์นใน ร.๑ จ.ศ. ๑๑๔๖)

"ข้างที่เมืองนครหาสุ้มมีมากไม่ มีใช้สอยอยู่ทั้งเมืองนคร เมืองพิทลุง
ราวสัก ๑๐ ข้าง ๒๐ ข้าง"

(จม.หลวงอุดมสมบัติ หน้า ๗๗)

เชือก ใช้กับข้าง

"ปีนคาบศิลา ๔๔ บอกกับข้าง ๔๐ เชือก ลงไปชนเข้า ณ บ้านลาด"

(จม.เหตุเรื่องปราบขบถเวียงจันทน์ จ.ศ. ๑๑๘๔)

ม้า ใช้ซ้ำกับคำนามที่เป็นชื่อสัตว์

"โพกผ้าขลิบขัดดาบขึ้นเหล็กม้าผูกแพนหางนกยูงมีหอกขัดทุกม้า"

(จม.เหตุรัชกาลที่ ๒ จ.ศ. ๑๑๗๑-๑๑๗๓ หน้า ๓)

ตัว ใช้กับสัตว์ทั่วไป

"ให้ใหม่ข้างผู้ตัวละ ๒๔๐๐๐ เมียตัวละ ๒๐๐๐๐ ม้าผู้ตัวละ
๔๐๐๐ เมียตัวละ ๘๐๐๐ โคผู้ตัวละ ๑๐๐๐ เมียตัวละ ๘๐๐๐
กระบือผู้ตัวละ ๑๑๐๐๐ เมียตัวละ ๑๐๐๐๐"

(กม.ตราสามดวง เล่ม ๓ หน้า ๘๖)

"แลให้แต่งเครื่องบวงสรวงขึ้นसानจงถ้วนดังนี้

ผ้าขาว	๕ คืบ	๒ ผืน	}
<u>เปิด</u>	๒ ตัว		
<u>ไก่ผู้</u>	๒ ตัว		
หม้อเข้าใหม่	๔ ใบ		
หม้อแกงใหม่	๔ ใบ		

(กม.ตราสามดวง เล่ม ๑ หน้า ๑๐๗)

กึ่ง ใช้กับงาของช้าง

"งาข้าง ข้างหน้า ๔ ลำหาบ ๑๒ กึ่ง ๓ บาท
ข้างใน ๔ ลำหาบ ๖ กึ่ง ๑ บาท ๕๐ สลึง
รวม ๑๘ กึ่ง ๔ บาท ๕๐ สลึง"

(จม.เหตุรัชกาลที่ ๒ จ.ศ.๑๑๗๑-๑๑๗๓ หน้า ๗๓)

ปึก ใช้กับปึกของสัตว์

"ปึกนก ข้างหน้า ๖๐๐ ปึก ข้างใน ๓๐๐ ปึก รวม ๖๐๐ ปึก"

(จม.เหตุรัชกาลที่ ๒ จ.ศ.๑๑๗๑-๑๑๗๓ หน้า ๗๓)

ยอด ใช้กับนอแรด

"นอระมวด ข้างหน้า ๖ ยอด ข้างใน ๓ ยอด รวม ๘ ยอด"

(พระราชสาส์นใน ร.๑ จ.ศ.๑๑๔๘)

หาง ใช้กับหางของสัตว์

"หางนกยูง ข้างหน้า ๑๐ หาง ข้างใน ๕ หาง รวม ๑๕ หาง"

(จม. เหตุรัชกาลที่ ๒ จ.ศ. ๑๑๗๑-๑๑๗๓ หน้า ๗๓)

สมัยรัชกาลที่ ๔ - รัชกาลที่ ๖ มีคำลักษณะนามใช้กับสัตว์ ดังนี้

กระปือ ใช้ซ้ำกับคำนามที่เป็นชื่อสัตว์

"มีหนังสือมาขอตัวอ้ายเจียมกับกระปือ ๗ กระปือไป"

(จม. เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๒๑ หน้า ๑๐)

โค ใช้ซ้ำกับคำนามที่เป็นชื่อสัตว์

"โคผู้ ๘,๑๔๒ นาง ๕,๐๔๐ รวม ๑๓,๑๘๒ โค"

(จม. เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๒๒ หน้า ๕๒)

ข้าง ใช้ซ้ำกับคำนามที่เป็นชื่อสัตว์

"มีข้างพลายใหญ่ลงมาชายป่า ๓ ข้าง แล้วทรงยิงล้ม ๒ ข้าง"

(จม. เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๒๒ หน้า ๗๓)

ม้า ใช้ซ้ำกับคำนามที่เป็นชื่อสัตว์

"ม้าเทศสำหรับเทียมรถม้าหนึ่ง"

(ประชุมพงศาวดาร หน้า ๒๘)

แรด ใช้ซ้ำกับคำนามที่เป็นชื่อสัตว์

"...กับแรด ๒ แรด เป็นต้น"

(วชิรญาณ)

สัตว์

ใช้กับสัตว์ทั่วไป

"สัตว์พาหนะมีโค ๒๗๑ ตัว กระบือ ๒๒๘๓๔ ตัว
ม้า ๔๔๕ ตัว"

(จม. เหตุระยะทางเสนาบดีฯ หน้า ๖๘)

"ถวายเต่าเผือกตัวหนึ่ง จรเข้เล็ก ๆ สองตัว"

(จม. เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๑๑ หน้า ๑๑)

"มองซีเอออลอง เอาอิตาเสียนเกรฮามาถวาย ๒ ตัว"

(จม. เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๑๑ หน้า ๘๒)

สัตว์

ใช้ซ้ำกับคำนามโดยที่ไม่ปรากฏคำนาม และคำนามนั้นไม่ใช่ชื่อเรียก
สัตว์แต่ละชนิด

"ในตำนานมีความว่า เมื่อพระเจ้ากุกกุสณฑ์เสวยพระชาติเป็นไก่
... พระศรีอารียเสวยพระชาติเป็นราชสีห์ ทั้งห้าสัตว์ได้มาจำศีล
ที่ภูเขาชรอก"

(จม. ระยะเวลาทางไปพิษณุโลก หน้า ๔๕)

กึ่ง

ใช้กับงาของช้าง

"เป็นสิ่งของต่าง ๆ คือ งาช้าง ๑๐ กึ่ง"

(ประชุมพงศาวดาร หน้า ๓๕)

ท่อน

ใช้กับงาของช้างพัง

"กรมประจักษ์ให้ขุนายอีก ๒ ท่อน"

(พระราชหัตถเลขาถึงเจ้าพระยาธรรมาฯ หน้า ๒๔)

เล็บ

ใช้ซ้ำกับคำนามที่เป็นชื่อเรียกอวัยวะ

"ได้เห็นขนข้างแลรูปทั้งลักษณะที่บอก ตาขาวสนิท เล็บขาว
แรกสงสัยว่าดำ ๒ เล็บ แต่ผู้คล้องว่าซ้ำ"

(พระราชหัตถเลขาถึงเจ้าพระยาธรรมาฯ หน้า ๔๗)

- ศีรษะ ใช้ช้ำกับค่านามที่เป็นชื่อเรียกอวัยวะ
 "ศีรษะสุกร ๒ ศีรษะ"
 (จม. เหตุบรมราชาภิเษก ร.๕ หน้า ๕)
- เส้น ใช้กับหางของสัตว์
 "ขอหางพระเทพชรัตนกิริณีให้เส้นหนึ่ง"
 (พระราชหัตถเลขาถึงเจ้าพระยาธรรมาฯ หน้า ๑๑)
- ฟอง ใช้กับไข่ของสัตว์
 "ฟองไข่ลิบสีฟอง"
 (จม. เหตุหม่อมราโชทัย หน้า ๑๗๙)
- รวง ใช้กับรวงผึ้ง
 "ข้าได้สั่งแม่นมให้รวงผึ้งแก่เต่า ๕ รวง"
 (พระราชหัตถเลขาใน ร.๔ หน้า ๒๙๗)
- ไม้ ใช้กับสัตว์ซึ่งนำมาเสียบไม้
 "จัดปลาย่าง ๕๐ ไม้"
 (ประชุมพงศาวดาร หน้า ๓๔๙)
- หาง ใช้กับปลาแห้ง
 "ให้คลังสรรพากรนอก จัดปลาแห้ง ๕๐ หาง"
 (ประชุมพงศาวดาร หน้า ๓๔๙)
- หัว ใช้กับปลาหาง
 "ปลาหาง ๑๐๐ หัว"
 (ประชุมพงศาวดาร หน้า ๔๒๕)

สมัยรัชกาลที่ ๗ - รัชกาลที่ ๘ มีคำลักษณะนามใช้กับสัตว์ ดังนี้

- โขลง ใช้เฉพาะกับช้างหรือเสือที่อยู่รวมกันเป็นฝูง
 "ช้างและเสือบางโขลงพากันหนีมาหาอากาศร้อนทางเอเชีย"
 (สาส์นสมเด็จ เล่ม ๔ หน้า ๒๒๐)
- ประเภท ใช้แยกกลุ่มสัตว์ที่เป็นพวกเดียวกันออกจากกลุ่มอื่น
 "เกิดเป็นสัตว์ขึ้นอีกประเภท ๑ เรียกว่า Mommal ตรงกับว่า
 "กินนม"
 (สาส์นสมเด็จ เล่ม ๔ หน้า ๑๘๘)
- พันธุ์ ใช้แยกกลุ่มสัตว์ตามพันธุ์
 "ซึ่งเป็นช้างอีกพันธุ์หนึ่งต่างหาก"
 (สาส์นสมเด็จ เล่ม ๑๔ หน้า ๒๒๕)
- ข้าง ใช้ซ้ำกับคำนามที่เป็นชื่อสัตว์
 "พระมหาจักรพรรดิได้ข้างเผือกถึง ๗ ข้าง"
 (สาส์นสมเด็จ เล่ม ๑๒ หน้า ๒๓๗)
- ตัว ใช้กับสัตว์ทั่วไป
 "ชวนกันไปดูข้างแถวนอก ข้างมี ๓ ตัว"
 (สาส์นสมเด็จ เล่ม ๑๓ หน้า ๓)
 "เป็นกระบวนม้า ๑๐ ตัว"
 (จม.เหตุระยะทาง ร.๗ หน้า ๔๔)
 "ได้วัวนมโครถวายมาดูเหมือน ๒ ตัว"
 (สาส์นสมเด็จ เล่ม ๒๓ หน้า ๑๑๑)
 "พบแต่จระเข้ตายหงายท้องลอยน้ำอยู่ตัวหนึ่ง กับเขาเอาเบ็ดราว
 ลากจับมัดมาให้ดูอีก ๒ ตัว"
 (สาส์นสมเด็จ เล่ม ๓ หน้า ๒๖)

"เอาหอยทิ้งไปคร่าวละตัว ๑ แล้วคอยจุ่มน้ําแผลงฤทธิ์"

(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๕ หน้า ๓๔)

ขอน ใช้กับงาของข้าง

"ที่หนังสือพิมพ์ลงว่าคนของหนีไฟออกมาได้แต่งาข้างขอนหนึ่ง"

(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๑๔ หน้า ๑๓๓)

หัว ใช้กับหัวกะโหลกของสัตว์

"แล้วไปเห็นหัวกะโหลกอรังอุตังในมิวเซียมที่บันดงหัว ๑ ก็โตเท่าหัวคน"

(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๑๓ หน้า ๑๕๗)

ฟอง ใช้กับไข่ของสัตว์

"ฝ่ายนางกาซึ่งกำลังกกไข่อยู่ ๕ ฟองที่ในรัง"

(เรื่องเกี่ยวกับประเพณีไทย หน้า ๒๑๐)

๑.๑.๔ คำลักษณะนามที่ใช้กับนามที่เป็นคำเรียกพืช ในที่นี้หมายถึง พืชที่มีลักษณะนั้น ๆ ตามธรรมชาติ และยังหมายรวมถึงผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ที่ได้จากพืช โดยตรงด้วย

สมัยรัชกาลที่ ๑ - รัชกาลที่ ๓ มีคำลักษณะนามที่ใช้กับพืชดังนี้

เครือ ใช้กับผลของกล้วยที่มีหลายหรืออยู่ในแกนเดียวกัน

"ถ้าลัษณารพกลัยเรวีหนีง ให้ไหมเปนเี้ย ๑๕๐๐๐"

(กม.ตราสามดวง เล่ม ๓ หน้า ๒๗๘)

ทะลาย ใช้กับผลของหมากที่อยู่รวมกัน

"ลักหมากท่านทะลายหนีงถึง ๑๐ ทะลาย"

(กม.ตราสามดวง เล่ม ๓ หน้า ๒๗๘)

- พวง ใช้กับผลผลิตที่ได้จากพืชซึ่งคนนำมาร้อยเป็นวง
 "เย็บพวงมะโหด กุ๊กลิ้น แขวนบูชาวันละ ๑๐๐ พวง"
 (ประชุมหมายรับสั่ง ภาคที่ ๒ หน้า ๘๘)
- คำ ใช้กับหมากที่จัดไว้เป็นคำ ๆ
 "ตรัสนิยม หมาก ๓ คำ เอาสี่ สะรับ"
 (กม.ตราสามดวง เล่ม ๑ หน้า ๑๓๙)
- ปีก ใช้กับผี
 "ได้ผี ๒๓ ปีก"
 (จม.หลวงอุดมสมบัติ หน้า ๑๖๓)
- ต้น ใช้กับลำต้นของพืช
 "ตัดต้นกล้วย สำหรับ กอง เชิงตะกอน ๑๕ ต้น"
 (ประชุมหมายรับสั่ง ภาคที่ ๒ หน้า ๔๔)
- ลำ ใช้กับไม้ไผ่
 "ได้ไม้ไผ่ ประมาณ ๓๐๐ ลำ"
 (จม.เหตุเกี่ยวกับเขมรและญวนใน ร.๓ หน้า ๘๗)
- ดุ้น ใช้กับหิน
 "แล้วจัดหิน สำหรับ เผาศพ ๑๐๐ ดุ้น"
 (ประชุมหมายรับสั่ง ภาคที่ ๒ หน้า ๔๑)

- แขนง ใช้กับกิ่งไม้เล็ก ๆ หรือแขนงไม้
"แขนงไม้ ๑๘๖ แขนง"
 (จม. เหตุเกี่ยวกับเขมรและญวนใน ร.๓ หน้า ๒๔๐)
- ใบ ใช้กับผลของพืช
"มะละกอ ใบใหญ่สำหรับแกะรูปสัตว์ใส่บายศรี ๑๕๐ ใบ"
 (ประชุมหมายรับสั่ง ภาคที่ ๒ หน้า ๖๕)
- ลูก ใช้กับผลของพืช
"มะละกอ ลูกใหญ่สำหรับแกะรูปสัตว์ ..."
 (ประชุมหมายรับสั่ง ภาคที่ ๒ หน้า ๖๕)
- ยอด ใช้กับใบของพืชส่วนที่เป็นยอด
"ส่งใบ ตองตานีสำหรับเย็บกระทงรองกระจาด แห่ง ๒๐ มัด
 มัดละ ๑๐ ยอด สด ๓๐ มัด ๆ ละ ๑๕ ยอด"
 (ประชุมหมายรับสั่ง ภาคที่ ๒ หน้า ๖๕)
- สมัยรัชกาลที่ ๔ - รัชกาลที่ ๖ มีคำลักษณะนามใช้กับพืช ดังนี้
- กอ ใช้กับพืชล้มลุกที่ขึ้นเป็นกอ
"ถ้า คิดจ้างเจ๊กปลูกหญ้า แต่ตีตรงให้ใหญ่คือศอกละกอ"
 (พระราชหัตถเลขาสมเด็จพระปิยมหาราช หน้า ๒๕)
- เครือ ใช้กับผลของกล้วยที่มีหลายหรืออยู่ในแกนเดียวกัน
"กล้วย ๕๐ เครือ"
 (ประชุมพงศาวดาร หน้า ๒๔๑)

- ทะเลาย ใช้กับผลมะพร้าวที่อยู่รวมกัน
 "มะพร้าวอ่อน ๑๐๐ ทะลาย"
 (ประชุมพงศาวดาร หน้า ๒๔๑)
- พวง ใช้กับผลผลิตที่ได้จากพืชซึ่งคนนำมาร้อยเป็นวง
 "ให้สนมพลเรือนรับพวงมาลัยใส่ตะตุงหน้า ๑ หลัง ๑ รวม ๔ พวง"
 (ประชุมพงศาวดาร หน้า ๒๕๓)
- หมวด ใช้กับหอมหรือกระเทียมที่มีมัดรวมกัน
 "หอม ๒๐ หมวด กระเทียม ๒๐ หมวด"
 (ประชุมพงศาวดาร หน้า ๓๕๕)
- ชนิด ใช้แยกประเภทของพืช
 "ข้าวที่ปลูกชาวบ้านว่ามี ๔ ชนิด"
 (จม. ระยะทางไปพิษณุโลก หน้า ๑๙)
- ตัน ใช้กับไม้ที่ตัดแล้ว
 "เป็นใจทักนำจับได้ ไม้ที่จันทน์โตมันแสงคนในบังคับอังกฤษ ๑๓ ตัน
 คนในบังคับสยาม ๒๗ ตัน เป็นไม้ห้างบอเนียว ๘ ของคน
 ในบังคับสยาม ๒๗ ตัน"
 (จม. เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๒๒ หน้า ๕๕)
 "บอกให้ไม้ขอนสักแพหนึ่ง ๑๒๕ ตัน"
 (พระราชหัตถเลขาสมเด็จพระปิยมหาราช หน้า ๔๑)
- ลำ ใช้กับไม้ไผ่
 "เพราะจะต้องแบกไม้ไผ่หลายสิบลำไม้ไผ่"
 (จม. ระยะทางไปพิษณุโลก หน้า ๕๒)

- ดูน ใช้น้กับพิน
 "พินแสมรอนที่กรุงเทพา ๒๕๐๐๐ ดู
 พินแสมขนาดกลางให้ที่ปากน้ำ ๗๐๐๐ ดู"
 (ประชุมพงศาวดาร หน้า ๒๑๖)
- กิ่ง ใช้น้กับกิ่งของพืช
 "มีกิ่งตอนติดต้นอยู่ ๒ กิ่ง"
 (พระราชหัตถเลขาสมเด็จพระปิยมหาราช หน้า ๗๓)
- ดอก ใช้น้กับดอกของพืช
 "จัดหาดอกลำเจียกหรือดอกเตยก็ได้ดอกหนึ่ง"
 (ประชุมพงศาวดาร หน้า ๒๕๓)
- ใบ ใช้น้กับใบของพืชหรือผลของพืช
 "แล้วเด็ดใบไม้ต้นอะไรที่อยู่ใกล้มือนั้น ๖ ใบ"
 (จม. ระยะทางไปพิษณุโลก หน้า ๕๑)
 "แม่ที่เมืองชลบุรีในเวลานี้ราคามะพร้าวขายกัน ๑๐ ใบบาท"
 (จม. เหตุระยะทาง เสนาบดีฯ หน้า ๖๖)
- ผล ใช้น้กับผลของพืช
 "จัดพริกทอง ๒๐๐ ผล จัดส้มโอ ๔๐๐ ผล จัดปล้ประรด ๒๐๐ ผล
 ลงไปพริกชูด"
 (ประชุมพงศาวดาร หน้า ๓๓๔)
 "เรียกเอามะพร้าวแถมประคนร้อยหนึ่ง ๒๐ ผลบ้าง ๓๐ ผลบ้าง"
 (ประชุมประกาศ ร.๔ หน้า ๒๒๑)
- ลูก ใช้น้กับผลของพืช
 "ถ้าสวนใดได้มะม่วงสักปีละ ๑๐ ลูก"
 (พระราชหัตถเลขาสมเด็จพระปิยมหาราช หน้า ๕๑)

สมัยรัชกาลที่ ๗ - รัชกาลที่ ๘ มีคำลักษณะนามใช้กับพืช ดังนี้

- พวง ใช้กับผลไม้ที่อยู่รวมกันหรือผลผลิตที่ได้จากพืชซึ่งคนนำมาร้อยเป็นวง
 "จึงสั่งให้เขาไปซื้อลูกขมพวงมาจากตลาดพวง ๑"
 (สาส์นสมเด็จ เล่ม ๒๔ หน้า ๒๓๒)
 "เพดานพระที่นั่งมีพวงดอกไม้ร้อยกรองเป็นระย้าสองแถว ๆ ละ ๗ พวง"
 (จม.เหตุบรมราชาภิเษก พระปกเกล้าฯ หน้า ๑๐)
- ชีก ใช้กับส่วนของผลไม้ที่ผ่าครึ่ง
 "พราหมณ์ผู้ทำพิธี เอามะพร้าวห่าผ่าเป็น ๒ ชีก เอาน้ำทิ้งเสีย"
 (สาส์นสมเด็จ เล่ม ๓ หน้า ๑๑๐)
- ต้น ใช้กับต้นไม้
 "ตัดเปลือกต้นยางที่ดีไปฝังไว้ในต้นยางอีกต้นหนึ่ง"
 (จม.เหตุระยะทาง ร.๗ หน้า ๒๒)
 "มีมะพร้าวปลูกไว้เก้าต้นสิบต้น"
 (สาส์นสมเด็จ เล่ม ๕ หน้า ๓๑๐)
- แผ่น ใช้กับใบของกล้วยที่ตัดหรือฉีกเป็นแผ่น
 "แต่ละคนมีใบตองแผ่น ๑ วางตรงหน้า"
 (สาส์นสมเด็จ เล่ม ๒๔ หน้า ๑๕๑)
- ใบ ใช้กับใบหรือผลของพืช
 "พระมหाराชครูพิพิธถวายใบมะม่วง ๒๕ ใบ ได้แก่ ภยันตราย
ใบทอง ๓๒ ใบ ได้แก่ อุบัติวินตราย ใบตะขบ ๔๖ ใบ
 ได้แก่ โรคนตราย
 (จม.เหตุระยะทาง ร.๗ หน้า ๑๒๘)

"หม่อมฉันเห็นเธอกินแต่กล้วยหากมูกมีอละ ๒ ใบ ๓ ใบเสมอ"
(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๒๒ หน้า ๑๒๕)

ลูก ใช้กับผลของพืช

"เสร็จแล้วนั่งกินกล้วยข้วยลูก ๑ หรือมิถึงลูกแล้วเป็นเสร็จพิธี"
(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๓ หน้า ๑๑๑)

เมล็ด ใช้กับผลของพริก

"และยังมีขันใส่น้ำขมิ้นลอยพริกแห้ง ๒ เมล็ดขัน ๑"
(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๒๔ หน้า ๑๘๙)

๑.๑.๕ คำลักษณะนามที่ใช้กับนามที่เป็นคำเรียกสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นและ
สิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติ

ก. คำลักษณะนามที่ใช้กับนามที่เป็นสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น

สมัยรัชกาลที่ ๑ - รัชกาลที่ ๓ มีคำลักษณะนาม

ใช้กับสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น ดังนี้

กณฑ์ ใช้กับข้อความที่แต่งเป็นคำเทศน์เรื่องหนึ่ง ๆ

"ทรงสดับพระธรรมเทศนากณฑ์ ๑ ก่อน"

(จม.หลวงอุดมสมบัติ หน้า ๔๓๙)

ผูก ใช้กับหนังสือใบลานที่ร้อยหูไว้เป็นมัด ๆ

"ทิ้งแผ่นดินสงส์สร้างพระไตรปิฎก ผูกละ ๑ บาท ๓ สสิ่ง ผูกละ ๒ บาท
ผูกละ ๑ บาท ๒ สสิ่งเป็นนิจ"

(จม.เหตุความทรงจำฯ หน้า ๓๗)

พระธรรมชั้น ใช้กับพระไตรปิฎก

"ทรงพระไตรปิฎก ๘๔๐๐๐ พระธรรมชั้น"

(จม.เหตุความทรงจำฯ หน้า ๔๑)

ฉบับ ใช้กับพระราชสาร

"จำพูลพระราชสารออกมาเป็นอักษรไทยฉบับ ๑ จีนฉบับ ๑
ญวนฉบับ ๑ ข้อความต้องกัน"

(จม.เหตุรัชกาลที่ ๒ จ.ศ.๑๑๗๑-๑๑๗๓ หน้า ๗๗)

ข้อ ใช้กับข้อความที่แบ่งเป็นข้อ ๆ

"ซึ่งจดหมายออกมาแต่ก่อนนั้นตกความอยู่ ๒ ข้อ"

(จม.หลวงอุดมสมบัติ หน้า ๑๒๘)

บท ใช้กับข้อความที่แบ่งเป็นบท

"แลโทษ ๘ สถานซึ่งมีในมาตรา ๑๐ บทนี้"

(กม.ตราสามดวง เล่ม ๔ หน้า ๑๓)

ตัว ใช้กับตัวหนังสือ โดยที่ค่านามไม่ปรากฏ

"เจ้าพระยาพระคลังจดหมายเป็นของเจ้าพระยาพระคลังออกมาสัก
๒ ตัว ๓ ตัวเกิด"

(จม.หลวงอุดมสมบัติ หน้า ๓๗๕)

บันทึก, บรรทัด ใช้กับข้อความหรือตัวอักษรที่เขียนในบรรทัดหนึ่ง ๆ

"อักษระจากพระราชสาส์นอักษรไทย หมื่นสุวรรณอักษร ๑๕ บันทึก
หมื่นบันจงอักษร ๑๘ บันทึก ลงกระดาศฝรั่ง"

(จม.เหตุรัชกาลที่ ๒ จ.ศ.๑๑๗๑-๑๑๗๓ หน้า ๘๖)

"นายบุญคง อารักษ์ณ์ นุ่งขาวห่มขาวจารึกพระสุพรรณบัฏเป็นอักษร
๕ บรรทัด"

(พระราชสาส์นใน ร.๑ จ.ศ.๑๑๕๒)

เรื่อง ใช้กับเนื้อความแต่ละเรื่อง เช่น คดี
 "อนึ่ง คดีเรื่องเดียวกัน มันผู้เจ็บฟ้องแล้ว ๆ ญาติพี่น้องและผู้อื่น
 มาฟ้องช่วยกันกล่าวโทษจำเลย"
 (กม.ตราสามดวง หน้า ๑๘๓)

หาง ใช้กับบัญชีรายชื่อซึ่งเรียกว่า หางว่า
 "ทำหางว่าว ... มายื่นแก่ท่านเจ้าคุณหางหนึ่ง"
 (ประชุมหมายรับสั่ง ภาคที่ ๒ หน้า ๕๑)

ใบ ใช้กับกระสุน, โคม, ข้อง, โต้ะ, ถาด, หม้อ และจดหมาย
 "กระสุนดอกศร ๑๔ ใบ"
 (จม.เหตุรัชกาลที่ ๒ จ.ศ.๑๗๑๑-๑๗๓๓ หน้า ๒๐)
 "มีโคมसानตามเพลิงใบ ๑ ข้องใบ ๑
 (ประชุมหมายรับสั่ง ภาคที่ ๒ หน้า ๕)
 "โต้ะเงินใหญ่ ๑ เล็ก ๑ เป็น ๒ ใบ"
 (จม.เหตุเกี่ยวกับเขมรและญวนใน ร.๓ หน้า ๑๓๕)
 "ให้พระคลังมหาสมบัติจัดถาดเงินรองกล้าย อ้อย ยา ข้างละ ๖ ใบ
 ๒ ข้าง ๑๒ ใบ หม้อเงิน ข้างละ ๒ ใบ"
 (ประชุมหมายรับสั่ง ภาคที่ ๒ หน้า ๓๕)
 "เป็นหนังสือผู้รักษาเมืองผู้ร้องบอกใบหนึ่ง"
 (กม.ตราสามดวง เล่ม ๕ หน้า ๑๖๔)

แผ่น ใช้กับกระดาษหรือสิ่งที่มีลักษณะแบน
 "ราชวัติทรงเครื่อง ๔ แผ่น"
 (ประชุมหมายรับสั่ง ภาคที่ ๒ หน้า ๕๕)
 "จากพระราชาสันไปกรุงเวียตนามด้วยกระดาษฝรั่ง ๔ แผ่น"
 (จม.เหตุรัชกาลที่ ๒ จ.ศ.๑๑๗๑-๑๑๗๓ หน้า ๗๗)

"แผนที่กระดาษ ๑๐๐ แผ่น"

(พระราชสาส์นใน ร.๑ จ.ศ.๑๑๕๒)

กระบอก, บอ ก ใช้กับปืน, พลุ

"พระยาไชนาทขอพระราชทานเบิกปืน จ่ายให้กองหลวงพิชัยภักดี
ขุนพิรมรักษา ๔๐ กระบอก"

(จม.เหตุรัชกาลที่ ๒ จ.ศ.๑๑๗๑-๑๑๗๓ หน้า ๓๒)

"ปืนหลัก ๑๐ ปืนคาบศิลา ๓๑๐ บอ ก

(จม.หลวงอุดมสมบัติ หน้า ๗๐)

"พลู ๒๕ บอ ก"

(จม.เหตุเกี่ยวกับเขมรและญวนใน ร.๓ หน้า ๒๓๔)

ปาก ใช้กับปืนศิลาปากนก

"ปืนศิลาปากนก ๑๐๓๐ ปาก"

(จม.เหตุเรื่องพระยาจักรีเกณฑ์กองทัพ จ.ศ.๑๑๗๒)

ดอก ใช้กับพลู

"พลู ๒๕ ดอก ใต้ชวาก ๓๒๘ ดอก ใต้ใหญ่ ๔ ดอก"

(จม.เหตุเกี่ยวกับเขมรและญวนใน ร.๓ หน้า ๒๒๖)

ตรา ใช้ซ้ำกับค่านามซึ่งมีลักษณะเป็นวง เช่น ตรา และใช้กับผ้าที่ปัก
เป็นตรา

"ได้ส่งตราตอบเมืองพระตะบอง ๑ ตรา"

(จม.เหตุเกี่ยวกับเขมรและญวนใน ร.๓ หน้า ๑๔๔)

"ผ้าโมรีแดงปักกว้าง ข้างละ ๑๐ ตรา ข้างใน ๕ ตรา รวม ๑๕ ตรา"

(พระราชสาส์นใน ร.๑ จ.ศ.๑๑๔๖)

ดวง ใช้กับตรา

"และให้ตราโลโตสำหรับปิดพระราชสาส์นคำหับเข้ามาด้วยดวงหนึ่ง"

(พระราชสาส์นใน ร.๑ จ.ศ. ๑๑๔๘)

กุลี ใช้กับผ้าที่ห่อรวมกัน ๒๐ ผืน

"ผ้าลายกุจรา ๕ กุลี"

(จม.เหตุเกี่ยวกับเขมรและญวนใน ร.๓ หน้า ๑๙๔)

ไตร ใช้กับผ้าไตร

"ผ้าไตรเนื้อดี ๑๐ ไตร"

(จม.เหตุเกี่ยวกับเขมรและญวนใน ร.๓ หน้า ๒๔๖)

หัว ใช้กับผ้า

"ให้มันแต่งเข้าตอกดอกไม้รูปเทียน ผ้าหัวหนึ่ง"

(กม.ตราสามดวง เล่ม ๒ หน้า ๒๓๖)

ไม้ ใช้กับผ้าที่พับหรือม้วนโดยมีไม้สอดอยู่ข้างใน

"แพรตัว สีต่างกัน ๑๘ ไม้

แพรกิมตอนลาย ๘ ไม้

แพรแสบาง สีต่างกัน ๑๒ ไม้ "

(พระราชสาส์นใน ร.๑ จ.ศ. ๑๑๔๘)

ผืน ใช้กับ ผ้า, เสื้อ, เสื้อ
 "แลให้จัดผ้าสบงถวาย ๕๐ ผืน"
 (ประชุมหมายรับสั่ง ภาคที่ ๒ หน้า ๔๗)

"แล้วให้เบิกเสื้ออ่อนต่อพระคลังราชการปูเตียวงแห่นฟ้า ๔ เตียวงสรง ๒
 รวม ๖ ผืน"

(ประชุมหมายรับสั่ง ภาคที่ ๒ หน้า ๖๓)

"เสื้อเข้มขาบไทยแยงตอกเล็กพื้นแดง ๑ ผืน"

(ร่างตราถึงพระยาไทรบุรี จ.ศ.๑๑๗๓)

ถอด

ใช้กับด้าย

"ด้ายวงมงคลสูตรแลผูกประเคนข้างละถอด"

(กม.ตราสามดวง เล่ม ๑ หน้า ๑๐๘)

เช็ด

ใช้กับด้ายหลาย ๆ ใจรวมกัน

"เอาด้ายเช็ดมาต่อ ๆ กันเข้า ๓ เช็ด แล้วลงบนโต๊ะไม้"

(คำให้การจีนก๊กเรื่องเมืองบาหลี่ จ.ศ.๑๒๐๘)

ขด

ใช้กับสิ่งที่เป็นเส้นซึ่งขดเป็นวง ๆ เช่น ฟาง

"สังเวียนฟางรองหมอน้ำ ๔ ขด"

(ประชุมหมายรับสั่ง ภาคที่ ๒ หน้า ๖๓)

วง

ใช้กับแหวน

"แหวนมีพลอยวงหนึ่ง"

(กม.ตราสามดวง เล่ม ๑ หน้า ๘๘)

- ต้น ใช้กับของที่มีลักษณะกลมยาว เช่น เส้า
 "อนึ่งผู้ใดบังอาจ สักขุดเส้าได้เรียงในเมืองหลวงท่าน ๑๐ ต้น"
 (กม.ตราสามดวง เล่ม ๑ หน้า ๑๐๐)
- แท่ง ใช้กับทองคำแท่ง
 "ให้เรียกเอาทองคำแท่งมีกสามแท่ง"
 (กม.ตราสามดวง เล่ม ๕ หน้า ๒๓๐)
- คัน ใช้กับของที่มีด้ามถือหรือของที่มีลักษณะอย่างด้ามถือ เช่น กล้อง,
 ฆ้อง, ฉัตร, ขลุ่ย
 "กล้องส่องคัน ๑ เข้าไปขุนเกล้าฯถวาย"
 (จม.เทศุรชกาลที่ ๒ จ.ศ.๑๑๗๓ หน้า ๑๘)
 "มีฆ้องปลิงสองคัน"
 (กม.ตราสามดวง เล่ม ๑ หน้า ๗๓)
 "กับฉัตรเบญจา ๑๒ คัน"
 (จม.หลวงอุดมสมบัติ หน้า ๓๘๐)
 "กลองแขกใบหนึ่ง ขลุ่ยคันหนึ่ง"
 (คำให้การจันทบุรีเรื่องเมืองบาทลี จ.ศ.๑๒๐๘)
- ลำ ใช้กับเรือ
 "องค์ตากุนจัดเรือแฉทราย ๑๐๐ ลำ"
 (จม.เทศุรชกาลที่ ๒ จ.ศ.๑๑๗๓ หน้า ๑๓๒)
- บาน ใช้กับของที่เป็นแผ่น เช่น โล่
 "โล่ ๔๔ บาน"
 (จม.เหตุเกี่ยวกับเขมรและญวนใน ร.๓ หน้า ๒๒๖)

เล่ม, แห่เล่ม ใช้กับของบางชนิดที่มีลักษณะยาวเรียว เช่น เทียน, พรา, มีด และใช้กับเกรียน

"เทียน สวดสร้าง ๒ แห่ง ๖๔ เล่ม เทียนตามบูชา ๒ วัน ๔๐ เล่ม เทียนโคมรายรอบเมรุ ๖๔ เล่ม"

(ประชุมหมายรับสั่ง ภาคที่ ๒ หน้า ๔๒)

"ตงกุปลาถีพรายาวพาดตั้งอยู่เล่ม ๑"

(จม.หลวงอุดมสมบัติ หน้า ๒๕๗)

"มีดปลายเป็น ๗ แห่เล่ม"

(จม.เทศรัชกาลที่ ๒ จ.ศ.๑๑๗๑-๑๑๗๓ หน้า ๒๐)

"แต่งให้เขมมีชื่อคุมเกรียน ๑๑ เล่ม"

(จม.เทศรัชกาลที่ ๒ จ.ศ.๑๑๗๑-๑๑๗๓ หน้า ๑๐๑)

สิ่ง ใช้กับของทั่วไป โดยไม่เจาะจงว่าเป็นอะไร

"พิจารณาได้ของอีก ๒ } สิ่งมากกว่าคำให้การ"
๓ }

(กม.ตราสามดวง เล่ม ๓ หน้า ๒๒๕)

องค์ ใช้กับพระเจดีย์หรือพาหนะของพระราชาวงศ์

"ยอดพระเจดีย์ใหญ่วัดพระเชตุพนนั้นเอียงไปตั้งแต่คอรชงขึ้นไปทั้ง ๓ องค์"

(จม.หลวงอุดมสมบัติ หน้า ๓๖๖)

"จัดพระราชยาน ๔ องค์ พระเสลี่ยง ๓ องค์"

(ประชุมหมายรับสั่ง ภาคที่ ๒ หน้า ๖๔)

อัน ใช้กับของทั่วไป เช่น แคร่, ถาด, เหล็กขาปืน หรือเหล็กท้ายปืน
กระสุน, ไม้ก่อด

"พื้นดินสูงประมาณศอกหนึ่ง มีแคร่ตั้งไว้ ๒ อัน"

(คำให้การวินิจฉัยเรื่องเมืองบาดสี จ.ศ.๑๒๐๘)

"และผู้เข้าผู้แก่เอามือเจ้าบ่าวเจ้าสาวลงในถาดน้ำอันเดียวกัน"

(กม.ตราสามดวง เล่ม ๕ หน้า ๓๓๔)

"เหล็กขาปืนอัน ๑ เหล็กท้ายปืนอัน ๑ รวม ๑๒ อัน"

(จม.เหตุรัชกาลที่ ๒ จ.ศ.๑๑๗๑-๑๑๗๓ หน้า ๒๒)

"ของพระกปีตันให้มาไม่คิดค่ากระสุนกลาง ๔ นิ้ว ๓ อัน"

(จม.เหตุรัชกาลที่ ๒ จ.ศ.๑๑๗๑-๑๑๗๓ หน้า ๒๑)

"แล้วให้เหล่าไม้ก่อด สำหรับจะได้เย็บกระทงเจิมใส่กระจาด

๑๑๐ กำ ๆ ละ ๓๐ อัน

(ประชุมหมายรับสั่ง ภาคที่ ๒ หน้า ๗๗)

เม็ด ใช้กับพลอย

"จะได้พลอยสักเม็ดหนึ่งหรือ ๒ เม็ดก็ตามเกิด"

(คำให้การวินิจฉัยเรื่องเมืองบาดสี จ.ศ.๑๒๐๘)

ลูก ใช้กับกระสุน

"ข้าฯ ได้จ่ายกระสุนไป ๒,๕๐๐ ลูก"

(จม.เหตุเกี่ยวกับเขมรและญวนใน ร.๓ หน้า ๕๘)

กระสุน ใช้ซ้ำกับค่านาม

"กระสุน ๓,๕๐๐ กระสุน"

(จม.เหตุเกี่ยวกับเขมรและญวนใน ร.๓ หน้า ๕๗)

หลังเรือน, หลัง, เรือน ใช้กับบ้านซึ่งสมัยก่อนเรียกว่า เรือน หรือ บ้าน

"ที่ ๆ ข้าอยู่มีเรือนอยู่ ๑๐ หลังเรือน"

(จม.เหตุเกี่ยวกับเขมรและญวนใน ร.๓ หน้า ๕๖)

"ปลูกเรือนถึง ๑๐ หลัง"

(จม.เหตุรัชกาลที่ ๒ จ.ศ.๑๑๗๑-๑๑๗๓ หน้า ๑๒๐)

"มีเรือนอยู่แต่ ๔ } เรือน บ้านน้อยมีภักด้วยราชการ"
๑๐ }

(กม.ตราสามดวง เล่ม ๕ หน้า ๗๑)

"บ้านที่มีจำนวนหลังคาพันหนึ่งหรือสองพันเรือนนั้น"

(จม.เหตุรัชกาลที่ ๒ จ.ศ.๑๑๗๑-๑๑๗๓ หน้า ๑๑๕)

บ้าน

ใช้กับบ้านซึ่งสมัยก่อนเรียกว่า บ้านเรือน

"แลขายเอาหญิงนั้นไว้เป็นเมียอยู่บ้านเรือนอื่น บ้านละคั้น ๒ คั้น"

(กม.ตราสามดวง หน้า ๒๗๓)

เถา

ใช้กับภาชนะหรือสิ่งของในจำพวกเดียวกันที่เรียงซ้อนกันได้

"แล้วข้าพเจ้าจัดซื้อกระทะ ๕๐๐ เถา"

(คำให้การของจีนก๊ก เมืองบาหลี จ.ศ.๑๒๐๘)

พวง

ใช้กับด้ายเป็นกลุ่ม

"แล้วให้รับผูกสายสิญจน์ต่อท่านข้างในไปแขวนบูชาวันละ ๑๐๐ พวง

ทั้ง ๔ วัน"

(ประชุมหมายรับสั่ง ภาคที่ ๒ หน้า ๘๘)

สำหรับ, สำหรับ

ใช้กับของที่รวมเข้ากันได้โดยไม่ผิดหมู่ผิดพวกเป็นชุดเดียวกัน

"ถาดหมาก คนโท ทองคำสำหรับ ๑"

(จม.เหตุรัชกาลที่ ๒ จ.ศ.๑๑๗๑-๑๑๗๓ หน้า ๑๑๐)

"ใบศรีสำหรับหนึ่ง"

(กม.ตราสามดวง เล่ม ๓ หน้า ๑๘๓)

- สาย ใช้กับสิ่งที่ เป็นแนวยาว
 "เรือเจ้าพระยามหาราชได้จัดแจกวางสาย ๗ สาย"
 (จม.หลวงอุดมสมบัติ หน้า ๑๖๔)
- แถว ใช้กับบ้านที่ เรียงเป็นแถว
 "ทางประมาณ ๒๐๐ เส้นเศษ มีบ้าน ๒ แถว"
 (คำให้การจีนก๊กเรื่องเมืองบาดสี จ.ศ.๑๒๐๘)
- ราง ใช้กับช่องราง
 "ช่องรางรางหนึ่ง รางทำเหมือนรางระนาด"
 (คำให้การจีนก๊กเรื่องเมืองบาดสี จ.ศ.๑๒๐๘)
- ราว ใช้ซ้ำกับคำนาม
 "แล้วให้ทำราวดอกไม้รุ่ง ๔ ราว"
 (ประชุมหมายรับสั่ง ภาคที่ ๒ หน้า ๔๑)
- บัตร ใช้ซ้ำกับคำนาม
 "และให้ทำบัตรหยวกกล้วย ๔ มุมใหญ่ ๑ น้อย ๑ คางหมู ๑
 รวม ๓ บัตร"
 (ประชุมหมายรับสั่ง ภาคที่ ๒ หน้า ๗๔)
- สายยู ใช้ซ้ำกับคำนาม
 "เอารูปนกยูงทำด้วยไม้โตเท่าไล่ปิดทองทั้งตัว มีสายยูติดอยู่ที่หลัง
 นกยูง ๒ สายยู"
 (คำให้การจีนก๊กเรื่องเมืองบาดสี จ.ศ.๑๒๐๘)
- ระทา ใช้ซ้ำกับคำนาม
 "ตั้งระทาดอกไม้ในพระเมรุ ๔ ระทา"
 (กม.ตราสามดวง เล่ม ๑ หน้า ๑๔๑)

ประตู่ ใช้ซ้ำกับคำนาม

"เมืองนั้นมีภู ๒ ชั้น มีประตู่ ๔ ประตู่"

(คำให้การขุนโกลนเรื่องพระพุทธรบาท จ.ศ.๑๑๔๖)

พระแกล ใช้ซ้ำกับคำนาม

"จะเสด็จขึ้นทางพระแกล ๒ พระแกล"

(ประชุมหมายเหตุรับสั่ง ภาคที่ ๒ หน้า ๖๑)

โต๊ะ ใช้ซ้ำกับคำนาม

"ข้าพเจ้าเห็นชาวบาทสีเอาของมาช่วยใส่โต๊ะ ไม้กึ่งมีเรียงเล็ก
กล้วย ส้ม ข้าวต้มใส่กล้วย หมากพลู คนละโต๊ะ ๑ บ้าง
๒ โต๊ะ บ้าง ๓ โต๊ะ บ้าง"

(คำให้การจีนก๊กเรื่องเมืองบาทสี จ.ศ.๑๒๐๘)

เตียง ใช้ซ้ำกับคำนาม

"กับเตียง รองพระพุทธรูปด้วยเตียงหนึ่ง"

(ประชุมหมายเหตุรับสั่ง ภาคที่ ๒ หน้า ๖๑)

สังเค็ด ใช้ซ้ำกับคำนาม

"ถวายสังเค็ด และเครื่องสังเค็ดครบ ๑๐ สังเค็ด"

(ประชุมหมายเหตุรับสั่ง ภาคที่ ๒ หน้า ๕๘)

รถ ใช้ซ้ำกับคำนามที่เป็นพาหนะ

"ข้างทำพิธีราชรถขึ้นจะทรงพระโกศพระอัฐิ ๗ รถ"

(จดหมายเหตุความทรงจำฯ หน้า ๒๐)

เสลี่ยง ใช้ซ้ำกับคำนามที่เป็นพาหนะ

"และให้สี่ตำรวจสนมตำรวจนอกยืม เสลี่ยงงาต่อชาวพระราชยานไปหาม
พระสงฆ์เสลี่ยงหนึ่ง"

(ประชุมหมายเหตุรับสั่ง ภาคที่ ๒ หน้า ๖๘)

- กระจาด ใช้ซ้ำกับคำนามที่เป็นชื่อภาชนะ
 "แต่งกระจาด ๕๓ กระจาด"
 (ประชุมหมายรับสั่ง ภาคที่ ๒ หน้า ๔๗)
- กระทง ใช้ซ้ำกับคำนามที่เป็นชื่อภาชนะ
 "ได้ส่งกระทงกระดาดอกบัววันละ ๑๐๐ กระทง"
 (ประชุมหมายรับสั่ง ภาคที่ ๒ หน้า ๑๐)
- ขัน ใช้ซ้ำกับส่วนหลักของคำนามที่เป็นชื่อภาชนะ
 "ท่านให้เอาขันหมากกล่าวถามนั้น ๑๑ ขัน"
 (กม.ตราสามดวง หน้า ๒๘๖)
- คนที ใช้ซ้ำกับคำนามที่เป็นชื่อภาชนะ
 "คนทีใสน้ำทำด้วยดินคนทีหนึ่ง"
 (คำให้การสังกักรื่องเมืองบาดล จ.ศ.๑๒๐๘)
- ชาม ใช้ซ้ำกับคำนามที่เป็นชื่อภาชนะ
 "ข้าพเจ้าเรียกเอาชามข้าว ๒ ชาม มาใส่ข้าวรับประทาน"
 (คำให้การสังกักรื่องเมืองบาดล จ.ศ.๑๒๐๘)
- เตา ใช้ซ้ำกับคำนาม
 "มีเตาสี่เหล็ก ๒ เตา"
 (คำให้การสังกักรื่องเมืองบาดล จ.ศ.๑๒๐๘)
- บาตร ใช้ซ้ำกับคำนามที่เป็นชื่อภาชนะ
 "แล้วให้ยืมเอาบาตรดินต่อพระคลังในมาใส่ทรายที่ขาวบริสุทธิ์
 ไปตั้งทั้ง ๒ บ้อม ๖ บาตร"
 (ประชุมหมายรับสั่ง ภาคที่ ๒ หน้า ๓๘)

แห่ง ใช้เพื่อบอกสถานที่
 "พญามณีที่ไปแลหมีได้ไปทางไกล ผู้อังจะนำไปสถานที่อื่นไซร้
 ให้นำไปแต่สามแห่ง"
 (กม.ตราสามดวง หน้า ๘๘)

เกย ใช้ซ้ำกับคำนาม
 "ให้สนมตำราจนอกปลูกเกยลดเป็น ๒ ชั้น รับเสด็จที่พระแกล
 ท้ายพระมหาปราสาทด้านตะวันออกเกยหนึ่ง"
 (ประชุมหมายรับสั่ง ภาคที่ ๒ หน้า ๖๑)

ค้าย ใช้ซ้ำกับคำนาม
 "ออกไปสืบราชการถึงซึ่งเห็นค้ายอายพม่า ๓ ค้าย"
 (จม.เหตุรัชกาลที่ ๒ จ.ศ.๑๑๗๑-๑๑๗๓ หน้า ๓๓)

ฉาง ใช้ซ้ำกับคำนาม
 "ทำฉางให้ชนใส่ไว้ที่สงขลา ๒ ฉาง"
 (จม.หลวงอุดมสมบัติ หน้า ๓๖๕)

ตลาด ใช้ซ้ำกับคำนาม
 "หลังบ้านเจ้าเมืองรองมีตลาด ๑ หนึ่งจะมีคนซื้อขายอยู่มากน้อยเท่าใด
 ข้าพเจ้าหาเห็นไม่"
 (คำให้การจีนก๊กเรื่องเมืองบาทลี จ.ศ.๑๒๐๘)

ท่า ใช้ซ้ำกับคำนาม
 "เมืองกาลังจะมีท่าเรือลูกค้าจอดข้างตะวันออก มีจุเล็กท่าหนึ่ง
 ปาตังท่าหนึ่ง โกลูนท่าหนึ่ง อาแซท่าหนึ่ง รวม ๔ ท่า"
 (คำให้การจีนก๊กเรื่องเมืองบาทลี จ.ศ.๑๒๐๘)

สระ ใช้ซ้ำกับคำนาม

"พันประตูเข้าไป มีสระสระหนึ่ง กว้างยาวประมาณ ๒ เส้น"

(คำให้การจีนก๊กเรื่องเมืองบาหลี่ จ.ศ.๑๒๐๘)

ทิม ใช้ซ้ำกับคำนาม

"และปูเสื่อทิมตาบทั้ง ๖ ทิมด้วย"

(ประชุมหมายเหตุรับสั่ง ภาคที่ ๒ หน้า ๒๑)

ป้อม ใช้ซ้ำกับคำนาม

"มีป้อม ๖ ป้อม"

(จม.เหตุเกี่ยวกับเขมรและญวนใน ร.๓ หน้า ๔๐)

เมรุ ใช้ซ้ำกับคำนาม

"เสาศระเมรุทิศแขก ๘ เมรุ"

(จม.เหตุรัชกาลที่ ๒ จ.ศ.๑๑๗๑-๑๑๗๓ หน้า ๓๖)

โรง ใช้ซ้ำกับคำนาม

"ปลูกโรงไว้ข้างเฟือกโรงหนึ่ง"

(จม.เหตุรัชกาลที่ ๒ จ.ศ.๑๑๗๓ หน้า ๑๒๔)

หอ ใช้ซ้ำกับส่วนหลักของคำนาม

"ยิงค่าย้ายแขก ถูกหอรบหลายลง ๕ หอ"

(จม.หลวงอุดมสมบัติ หน้า ๒๐๖)

ห้อง ใช้ซ้ำกับคำนาม โดยคำนามไม่ปรากฏ

"ปลูกเรือนถึง ๑๐ หลัง ทั้งรีแลขวาง หลังละ ๔ ห้อง"

(จม.เหตุรัชกาลที่ ๒ จ.ศ.๑๑๗๑-๑๑๗๓ หน้า ๑๒๐)

सान, สาร ใช้ซ้ำกับคำนาม โดยคำนามไม่ปรากฏ

"แลเบิกคู่ความไปถึง
๒ }
๓ } सान
๔ }

(กม.ตราสามดวง เล่ม ๔ หน้า ๒๓๔)

"ผู้ใดมีคดีมาฟ้องร้องเรียนหาความแก่ท่านแห่งหนึ่งแล้ว ยังไม่พิจารณาสำเร็จ
แลไปฟ้องร้องเรียนแห่งหนึ่งเล่า ท่านว่าทำดังนี้เป็นสองสาร

(กม.ตราสามดวง เล่ม ๑ หน้า ๓๑)

วัด ใช้ซ้ำกับคำนาม

"หมื่นสารวัตร สมุหบัญชี นา ๒๐๐ ที่วัดโพธิ์คอนทราย ๑

วัดใหญ่รัตนโรจน์ ๑ วัดจัมพอ ๑ รวม ๓ วัด"

(จม.เหตุรัชกาลที่ ๒ จ.ศ.๑๑๗๓ หน้า ๑๐๖)

อาราม ใช้ซ้ำกับคำนาม โดยคำนามไม่ปรากฏ

"ถ้าพระสงฆ์น้อย อารามหนึ่งให้มีอธิการหนึ่งอันคับสี่ห้ารูปขึ้นไป"

(กม.ตราสามดวง เล่ม ๔ หน้า ๑๘๐)

แขวง ใช้ซ้ำกับคำนามที่เป็นชื่อเขตการปกครอง

"ถ้าแขวงนอกจังหวัดสี่แขวงให้เอาตัวความไป"

(กม.ตราสามดวง เล่ม ๔ หน้า ๒๑๒)

ตำบล ใช้ซ้ำกับคำนามที่เป็นชื่อเขตการปกครองโดยคำนามไม่ปรากฏ

"จึงกราบถวายบังคมลาลงไปอยู่ที่ปะระโปะ คลามูตา กะเวียง

๓ ตำบลนี้"

(จม.เหตุรัชกาลที่ ๒ จ.ศ.๑๑๗๓ หน้า ๖)

มุแกม ใช้ซ้ำกับคำนามที่เป็นชื่อเขตการปกครอง
 "ซึ่งจะคอยให้นายมุแกมทุกมุแกมทุกคนที่อยู่ในแดนอังกฤษกลับมา
 ใส่มุแกมให้ได้ มุแกมละสี่พันห้าพันนั้น"
 (จม.หลวงอุดมสมบัติ หน้า ๔๐๖)

เมือง ใช้กับคำนามที่เป็นชื่อเมือง
 "จะให้ขึ้นได้ก็มืออยู่แต่ นคร สงขลา ๒ เมืองเท่านั้นแหละ"
 (จม.หลวงอุดมสมบัติ หน้า ๑๐๘)

หัวเมือง ใช้ซ้ำกับคำนามที่เป็นชื่อเขตการปกครอง
 "แต่หัวเมือง ๓ หัวเมืองนั้นคนมาก"
 (จม.เทศุรัชกาลที่ ๒ จ.ศ.๑๑๗๑-๑๑๗๓ หน้า ๗๐)

ภาค ใช้กับทรัพย์สินที่แบ่งออกเป็นส่วน ๆ
 "ให้เอาทรัพย์สินของหงปวงซึ่งยังอยู่นั้น แบ่งออกเป็นส่วนให้ทำเป็น
 สี่ภาค ๆ หนึ่งเข้าพระคลังหลวง ภาคหนึ่งให้แก่บิดามานดา"
 (กม.ตราสามดวง เล่ม ๓ หน้า ๒๕)

ส่วน ใช้กับสิ่งที่แบ่งออกเป็นส่วน ๆ
 "ถ้าผู้กล่าวคดีชนะคดี สนิมไหมนั้นพร่องให้ทำ สนิมไหมนั้นเป็น ๓ ส่วน
 ให้แก่ผู้กล่าวคดีชนะแต่ ๒ ส่วน"
 (กม.ตราสามดวง หน้า ๕๓)

สมัยรัชกาลที่ ๔ - รัชกาลที่ ๖ มีคำลักษณะนาม

ใช้กับสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น ดังนี้

กัณฑ์, กัณ ใช้กับข้อความที่แต่งเป็นคำเทศน์เรื่องหนึ่ง ๆ

"สมเด็จพระนางเจ้ามีธรรมเทศนา ๔ กัณฑ์"

(จม.เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๒๒ หน้า ๒๕)

"เวลาคำมีเทศนากระฐินทานกัณฑ์หนึ่ง"

(จม.เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๒๕ หน้า ๑๑๔)

ผูก ใช้กับหนังสือโบราณที่ผูกร้อยหูกไว้เป็นมัด ๆ
 "ท่านเจ้าอธิการรัตน์ได้ให้หนังสือตำนานพระแท่นสำหรับได้ตรวจดู
 รู้เรื่องผูกหนึ่ง"
 (จม. ระยะทางไปพิษณุโลก หน้า ๔๒)

ฉบับ, ฉะฉบับ ใช้กับหนังสือ ใบสั่ง หัว ใบบอก
 "หนังสือสำคัญ ๒ ฉบับนี้ ชุดของท่านได้รับไปแล้วจากกรุงสยาม"
 (พระราชสาส์นใน ร.๔ หน้า ๑๔๐)
 "เซ็นใบสั่งฉบับหนึ่ง ฎีกา ๔ ฉบับ"
 (จม. เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๕ หน้า ๓)
 "ทรงประทับตัวคุ้มสักทหารลาว ๒๐๐ ฉะฉบับ"
 (จม. เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๑๑ หน้า ๔)
 "พระมนตรีกิจงานบอกพระยาราม รมรงค์สงครามเมืองกำแพงเพชร
 ๔ ฉะฉบับ"
 (จม. เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๒๑ หน้า ๒๕)

ข้อ ใช้กับข้อความที่แบ่งเป็นข้อ ๆ
 "จะขอทำกับกรุงสยามเป็นสัญญา ๒๓ ข้อ"
 (ประชุมพงศาวดาร หน้า ๑๖)

ประทัด ใช้กับข้อความที่เขียนในบรรทัดหนึ่ง ๆ
 "เพราะในหนังสือนั้นมีเรื่องความถึงการเข้าการเรือนของพวกชุกฤ
 ของผู้ที่รับหนังสืออยู่สักประทัดฤาสองประทัด"
 (พระราชหัตถเลขาใน ร.๔ หน้า ๔๒)

อักษร ใช้ซ้ำกับคำนาม
 "ประกาศว่าด้วยอักษร ๔ อักษร คือ ฤ ฤา ฤ ฤา"
 (ประชุมประกาศ ร.๔ หน้า ๕๕)

คำ ใช้ซ้ำกับคำนาม

"ว่าด้วยคุณโด้ระ ขาดคำ"ฮึดทิด"อยู่คำหนึ่ง ยังไม่ได้ใช้"

(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๑ หน้า ๖๕)

หน้า

ใช้กับข้อความที่เขียนในหน้าหนึ่ง ๆ ของกระดาษ

"อันนี้ทูลมาเพื่อว่าความที่ตัดออก ๔๐ หน้าเศษ ไม่มีอะไรจะใช้เนื้อ
ลงพอ"

(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๑ หน้า ๕๔)

เรื่อง

ใช้กับเนื้อความแต่ละเรื่อง

"ขำระล้างความเก่ายังเหลืออยู่ไม่ถึง ๒๐ เรื่อง"

(จม. เหตุระยะทางเสนาบดีฯ หน้า ๓๔)

สมุด

ใช้กับสมุดที่ทำเป็นเล่ม

"และพระธรรม ๑๐๘ สมุด"

(จม. เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๘ หน้า ๖๕)

เล่มสมุดฝรั่ง

ใช้กับหนังสือที่ทำเป็นเล่ม

"หนังสือ ๒ เล่มสมุดฝรั่ง"

(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๑ หน้า ๓๐๓)

ยก

ใช้กับหนังสือที่ตีพิมพ์แล้ว ยกหนึ่งอาจแบ่งเป็น ๔ หน้าบ้าง

๘ หน้าบ้าง ๑๖ หน้าบ้าง ๓๒ หน้าบ้าง

"ใคร ๆ ได้รับหนังสือคุ้มสัก ๑๐ ยกในพระนามนั้น"

(ประชุมประกาศ ร.๔ หน้า ๑๕๐)

เพล

ใช้กับกระดาษจำนวนหนึ่งมีลักษณะกระดาษคล้ายกระดาษข่อย

แต่บางกว่า ใช้เขียนหนังสือตัวดินสอหรือใช้ประโยชน์อื่น

"จัดได้กระดาษ ๒๐,๐๐๐ เพล"

(จม. เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๒๔ หน้า ๑๑๗)

- ฉลาก ใช้ซ้ำกับคำนาม
 "แล้วทรงแจกฉลากหนังสือ ๒๐๐ แก่เจ้านาย ข้าราชการ แต่แบ่งเป็น
 ชำงนำ ๑๓๐ ชำงใน ๗๐ ฉลาก"
 (จม. เหตุพระราชกิจฯ หน้า ๑๓๒)
- หมาย ใช้ซ้ำกับคำนาม
 "ถวายบูชาคำที่ว่าปีชวดศกแก่พระธรรมกิติหมายละสลึง ๒๔ หมาย
 เป็นเงินตรา ๖ บาท"
 (ประชุมประกาศ ร.๔ หน้า ๙๖)
- ชื่อ ใช้ซ้ำกับคำนาม
 "อนึ่งในรีโปตนั้นว่าราษฎรนั้นได้ลงชื่อไว้ ๙๔ ชื่อ"
 (จม. เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๕ หน้า ๕๘)
- นาม ใช้ซ้ำกับคำนาม
 "ได้ยืมว่าพระที่นั่งสนามจันทร์ในวังนำมีนามอีกนาม ๑"
 (ตำนานวังหน้า หน้า ๑๐๑)
- โน้ต ใช้ซ้ำกับคำนาม
 "ได้ยืมนกร้องรวงไพรร้องอีก โน้ตผิดกว่าวันก่อน วันก่อนมี ๓ โน้ต
 วันนี้มี ๒ โน้ต"
 (จม. ระยะทางไปพิษณุโลก หน้า ๑๘)
- บัตร ใช้ซ้ำกับคำนาม
 "ในเพลงสรรมีบัตรใส่เครื่องกระยาหาร ผลาหาร และมังสาหาร
 และรูปสัตว์ต่าง ๆ สำหรับโหระจะได้ลอย ๑๑ บัตร"
 (จม. เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๒๒ หน้า ๑๓๘)

แผ่น ใช้กับของแบน ๆ อย่างกระดาษ เช่น รูป ฉาก กระดาษ

"ที่ ๒ พระราชสาส์นถวายลักษณะแผ่น"

(จม. เหตุหม่อมราโชทัย หน้า ๒๖๕)

"ฉาก เขียนรูปพระเจ้าแผ่นดินไปติดคอลแผ่นหนึ่ง ... กระดาษใหญ่รูปกลม
๒ แผ่น"

(ประชุมพงศาวดาร หน้า ๑๑)

"มีจดหมายลายพระราชหัตถ์ เลขาว่าคำนับถึงพระนางเจ้ากวิณวิศตอ เรียม
มหาราชินีพระเจ้ากรุงลอนดอนแผ่นหนึ่ง"

(พระราชสาส์นในร.๔ หน้า ๙๒)

"ผู้เอามาให้ไหมเสียเป็น เงินเหรียญ ๑๐๐ แผ่น"

(ประชุมพงศาวดาร หน้า ๒๐๘)

หาง ใช้กับบัญชีรายชื่อ ซึ่งเรียกว่าหางว่าว และใช้กับเครื่องมือจับปลา
ชนิดหนึ่ง

"หางว่าว ยี่นล็กที่กรุงเทพบานครทกหาง"

(ประชุมประกาศ ร.๔ หน้า ๑๕๐)

"สู้กัน รั้วไขมาน หางหนึ่งให้ เรียกปีละดำสิ่ง"

(ประชุมประกาศ ร.๔ หน้า ๒๔๕)

ช่อง ใช้กับเครื่องมือจับปลาชนิดหนึ่ง

"โพงพาง ช่องหนึ่งให้ เรียกปีละดำสิ่ง"

(ประชุมประกาศ ร.๔ หน้า ๒๔๔)

ดပ် ใช้กับเครื่องมือจับปลาชนิดหนึ่ง

"เบ็ดวาง ดပ် ๆ หนึ่งให้ เรียกปีละสองสิ่ง"

(ประชุมประกาศ ร.๔ หน้า ๒๔๕)

- ปาก ใช้กับเครื่องมือจับปลาชนิดหนึ่ง
 "จับปากหนึ่งให้เรียกปีละบาท"
 (ประชุมประกาศ ร.๔ หน้า ๒๔๕)
- ลำ ใช้กับเรือและใช้กับเครื่องมือจับปลาชนิดหนึ่ง
 "มีเรือรบของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส ๓ ลำ เป็นเรือใบลำ ๑
เรือกลไฟ ๒ ลำ"
 (พระราชสาส์นใน ร.๔ หน้า ๑๖)
 "รั้วไขมานลำหนึ่งให้เรียกปีละสามตำลึง เปิดลากลำหนึ่งให้เรียกปีละสิบสลึง"
 (ประชุมประกาศ ร.๔ หน้า ๒๔๕)
- ชูด ใช้กับเครื่องมือจับปลาชนิดหนึ่ง หรือ ใช้กับของที่รวมเป็นชูด
 "ตักชูด ๑๐ ชูด"
 (ประชุมประกาศ ร.๔ หน้า ๒๔๔)
 "เห็นรูปหนังพระนครไหว เขาชกไว้แล้วทั้งชูด ถ้ายึดด้วย หม่อมฉันได้ว่าซื้อ
 สำหรับหอพระสมุทแล้วชูด ๑"
 (สาส์นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ร.๓ หน้า ๒๗๗)
- กุกี ใช้กับผ้าที่ห่อรวมกัน ๒๐ ผืน
 "ผ้าลายกุกีราชใหญ่เล็กหลายกุกี"
 (จม.เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๒๔ หน้า ๑๐๓)

- ไตร ใช้ซ้ำกับส่วนขยายของคำนาม ผ้าไตร
 "พระเจ้าอยู่หัวทรงทอดผ้าไตร ๕๐ ไตร"
 (จม. เหตุพระราชาธิบาย ภาค ๒๒ หน้า ๑๘)
- ผืน ใช้กับของที่แบน ๆ และอาจมีมันได้ เช่น เสื้อ, ผ้า
 "เสื้อ ละว้า ๑๕ ผืน"
 (จม. เหตุพระราชาธิบาย ภาค ๒๑ หน้า ๒๘)
 "ผ้า ล้าน ขาว ๔ ผืน พรม เทศ ๒ ผืน"
 (ประชุมพงศาวดาร หน้า ๒๘)
 "ทรงทอดผ้าไตร ผ้าสบง ๔ ผืน"
 (จม. เหตุพระราชาธิบาย ภาค ๒๒ หน้า ๘๖)
- เสื้อ ใช้ซ้ำกับคำนาม
 "ได้รับพระราชนิพนธ์เสื้อ สำราญ ระดับ คนละ เสื้อ กับ เสื้อ ยศ เสื้อ แพร ๒ ชั้น คนละ ๒ เสื้อ"
 (จม. เหตุพระราชาธิบาย หน้า ๔๔)
 "ได้เสื้อ กุย เฮง สอง เสื้อ เราให้ลุง จักษ์ เสื้อ หนึ่ง ให้นาย เสนอ เสื้อ หนึ่ง"
 (จม. เหตุรายวันของเจ้าฟ้ามหาดไทยวิมลทิศ หน้า ๔๘)
- ตัว ใช้กับสิ่งของบางอย่าง เช่น เสื้อ วัชระ โต๊ะ เฝียง
 "ได้เสื้อ สัก หลาย ตัว อย่าง ฝรั่ง ๒ ตัว กาง เกง สัก หลาย ตัว ๑"
 (ประชุมพงศาวดาร หน้า ๒๑๕)
 "ให้ใช้ วัชระ เก่า ๔๐ ตัว"
 (จม. เหตุพระราชาธิบาย หน้า ๒๐)

"ชั้นแรกเป็นโต๊ะสองตัว"

(สาส์นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ เล่ม ๑ หน้า ๗๕)

"คือเตียงซ้อนกัน ๒ ตัว"

(พระราชหัตถเลขาถึงเจ้าพระยาธรรมาฯ หน้า ๑๒๓)

เตียง ใช้ซ้ำกับคำนาม

"เตียงที่หลังน้องนางเธออยู่นั้นเหลือ ๔ เตียงพอจะยกมาใช้ได้"

(พระราชหัตถเลขาสมเด็จพระปิยมหาราช หน้า ๕๕)

โต๊ะ ใช้ซ้ำกับคำนาม

"จัดโต๊ะจีนไปตั้งที่แก่งก่งศุลพัก ๒ โต๊ะ"

(ประชุมพงศาวดาร หน้า ๓๔๖)

"เชิงสะพานมีโต๊ะ เครื่องบูชาข้างละโต๊ะ"

(จ.ม.เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๒๔ หน้า ๗๒)

ก้อน ใช้กับเงินตรา

"กับเอาเงินตราโบราณมาให้ ๗ ก้อน"

(จ.ม.ระยะทางไปพิษณุโลก หน้า ๗๗)

แท่ง ใช้กับกระสุนปืน

"ให้หล่อกระสุนปืนสังข์ ๒๐๐ แท่ง"

(จ.ม.เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๒๓ หน้า ๕๒)

กระสุน ใช้ซ้ำกับคำนาม

"เห็นกระสุนปืนโตดที่กองกระดุก ๑ กระสุน"

(จ.ม.เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๒๒ หน้า ๒๖)

กะบอก, กระบอก ใช้กับปืน

"มีทั้งปืนใหญ่สนามขึ้นไปตั้งไว้อยู่หลายกะบอก"

(จม. เหตุสมัยฝรั่งเศสยึด เมืองจันทบุรี

พ.ศ. ๒๔๓๖-๒๔๔๗ หน้า ๕๓)

"และได้ทูลถวายปืนล่อกระบอกที่ลองยิงแต่สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช
กระบอกหนึ่ง"

(พระราชหัตถเลขาและหนังสือกราบบังคมทูล

ของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี หน้า ๔๗)

บอก

ใช้กับปืน

"มีปืนแฝดบอกหนึ่ง"

(จม. เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๒๒ หน้า ๑๘)

ต้น

ใช้กับเสา

"หน้าพระออกมามีเสาใหญ่ก่ออิฐต้นละคู่แปดต้นด้วยกัน"

(จม. ระยะทางไปพิษณุโลก หน้า ๑๐๒)

เสา

ใช้ซ้ำกับค่านาม

"มีฐานเคียงรองฐานนี้หมื่นเนื่องกับเสาใหญ่ ๔ เสา"

(จม. เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๒๓ หน้า ๖๖)

หลัก

ใช้ซ้ำกับค่านาม

"พราหมณ์ฝังหลักอาถรรพ์ทุกป้อมแลประตูพระราชวังบวรฯ รวม ๘๐ หลัก"

(ตำนานวังหน้า หน้า ๖๓)

- สาย ใช้กับสิ่งที่มีลักษณะเป็นเส้นเป็นแนวยาว เช่น สายตั้ง, ถนน
 "พระราชทานสายตั้ง ๒ สาย ประจำทอง ๑ สาย
 (จม. เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๒๔ หน้า ๓๐)
 "เวลานั้นถนนใหญ่ ก็มีแต่ถนนนาม ไชยสายเดียว
 (สาส์นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เล่ม ๑ หน้า ๑๐๒)
- ราง ใช้ซ้ำกับส่วนหลักของคำนาม รางปืน
 "รางปืน ๑๐ ราง"
 (จม. เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๒๔ หน้า ๕๐)
- ราว ใช้ซ้ำกับส่วนหลักของคำนาม ราวพระแสงง้าว
 "ให้พระยาอนุรักษจัดราวพระแสงง้าว ๑ ราว"
 (พระราชหัตถเลขาถึงเจ้าพระยาธรรมาฯ หน้า ๑๒๖)
- ขนาน ใช้กับยา
 "พระยานรรัตนถวายพระโอสถแก้เมื่อยขนานหนึ่ง"
 (จม. เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๑๑ หน้า ๔๒)
- เข็ด ใช้กับด้ายหลาย ๆ ใจรวมกัน
 "ด้ายดิบ ๕ เข็ด"
 (ประชุมพงศาวดาร หน้า ๓๓๒)
- ขด ใช้กับสิ่งที่เป็นเส้นซึ่งขดเป็นวง ๆ เช่น ลวด
 "สายลวด ๔๔ ขด"
 (จม. เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๘ หน้า ๒๖)
- วง ใช้กับแหวนหรือสิ่งที่ล้อมรอบสิ่งอื่นเพื่อแสดงเขต
 "ซึ่งว่าด้ายแหวนสามวง"
 (พระราชหัตถเลขาใน ร.๔ หน้า ๑๒๔)

"มีคนดินพอสังเกตได้ว่า เป็นกำแพงฮักวงหนึ่ง"

(จม.ระยะทางไปพิษณุโลก หน้า ๗๔)

ดวง ใช้กับตราที่ใช้ตีหรือประทับ

"พระราชสัญญากรทองคำใหม่สองดวงนั้น"

(ประชุมประกาศ ร.๔ หน้า ๑๓๒)

เม็ด, เมด ใช้กับของที่เป็นก้อนเป็นตุ่มเล็ก ๆ เช่น ลูกกระดุม, ยา

"ขอ พณท่านจงรับลูกดุมทองคำไว้ ๖ เม็ด"

(ประชุมพงศาวดาร หน้า ๒๓๔)

"กินยาหอลอเวหลายเมดแล้ว"

(พระราชหัตถเลขาใน ร.๔ หน้า ๕๑)

ลูก ใช้ซ้ำกับส่วนหลักของคำนาม ลูกนิมิต

"ปิดทองลูกนิมิตวัดบรมวงศ์ ๘ ลูก"

(จม.เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๕ หน้า ๔)

เล่ม ใช้กับของบางชนิดที่มีลักษณะยาวเรียว เช่น เทียน, ด้ามปากไก่, พัด, มีด และใช้กับเกวียน

"แล้วเอาเทียนปักไว้ที่เชิงเทียนสองเล่ม"

(จม.เหตุหม่อมราโชทัย หน้า ๒๔๕)

"ที่ซ้นด้ามปากไก่เขียนหนังสือนั้น มีรูปพระมหาพิชัยมงกุฎสำหรับแผ่นดินสยาม ด้ายสองเล่ม"

(พระราชสาส์นใน ร.๔ หน้า ๕๐)

"เป็นพัด ๓๑ เล่ม"

(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๑ หน้า ๗๑)

"รวมกันเป็นมีด ๑๓ เล่ม"

(จม.ระยะทางไปพิษณุโลก หน้า ๗๔)

"เกวียน ๑๗๐ เล่ม"

(จม. เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๒๔ หน้า ๑๒๖)

เลา ใช้กับขลุ่ย

"อีกอย่างหนึ่งร้องเข้าขลุ่ยสามเลา"

(จม. ระยะทางไปพิษณุโลก หน้า ๔๗)

ลีม ใช้ซ้ำกับส่วนขยายของคำนาม ทองลีม

"ทองลีม ๔ ลีม"

(จม. เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๒๔ หน้า ๒๐)

ลาวต ใช้ซ้ำกับส่วนขยายของคำนาม เสือลาวต

"เสือลาวต ๑๕ ลาวต"

(จม. เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๒๑ หน้า ๓๐)

ใบ ใช้กับของที่เป็นแผ่นแบน ๆ เช่น ใบเสมา หรือภาชนะ เช่น จอกหมาก, ตุ่มน้ำ และใช้กับ นาฬิกาพก, กลอง, ใต้, ปราสี

"ใบเสมาหน้าเสากลาง เสาท้ายขาดฉีกเป็นริ้วแรงยับย้อยหมดทุกใบ"

(จม. เหตุหม่อมราชวงศ์ฯ หน้า ๒๕๔)

"ให้ทำเป็นจอกหมากใบหนึ่ง กระบอกพลูใบหนึ่ง"

(พระราชหัตถเลขาถึงเจ้าพระยาธรรมาฯ หน้า ๘๑)

"ให้กลาโหมจ่ายตุ่มน้ำให้กรมเมือง ๔ ใบ"

(ประชุมพงศาวดาร หน้า ๕๒)

"หานาฬิกาพกดลึงทองเล็ก ๆ แต่ที่ทน ๆ ไม่เสียเร็วนี้มาให้หลาย ๆ ใบ"

(พระราชหัตถเลขาใน ร.๔ หน้า ๕๓)

"ให้รับกลองชนะลาละ ๕ ใบ"

(ประชุมพงศาวดาร หน้า ๒๖๔)

"เวลานั้นมีเตี้ยจุดอยู่ใบหนึ่ง"

(ตำนานวังหน้า หน้า ๖๔)

"ได้เห็นลูกปราลีเคลือบแตกตกอยู่ในวิหารใหญ่ใบหนึ่ง"

(จม. ระยะเวลาทางไปพิษณุโลก หน้า ๗๘)

สิ่ง

ใช้กับของทั่วไปโดยไม่เจาะจงว่าเป็นอะไร

"อนึ่ง สิ่งของเครื่องที่เป็นสินค้าได้ที่บังเกิดในสยามประเทศนี้ มีออกชื่อไว้ในทีกัดสินค้าซึ่งมีอยู่ในหนังสือสัญญา ๖๗ สิ่งนั้นก็ดี อื่นนอกนั้น ๘ สิ่งก็ดี"

(พระราชสาส์นใน ร.๔ หน้า ๑๐๕)

องค์

ใช้กับสิ่งของของพระราชวงศ์ เช่น หมวก อาวุธ แหวน

"พระมาลาเศราสูง ๑ องค์ พระแสงฝักทองกำลงยาราชาวดี ๑ องค์
พระธำมรงค์นพเกลา ๑ องค์"

(จม. เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๑๑ หน้า ๑๙๔)

อัน

ใช้กับของทั่วไป เช่น แล้, ไม้สลักหวนาคจำแลง, กล้องใส่ยา

"มือถือแล้อันหนึ่งเดินนำหน้า"

(จม. เหตุหม่อมราโชทัย หน้า ๑๙๖)

"ได้ไม้สลักหวนาคจำแลงที่จะเป็นหวนรรโตธรรมาสน์อันหนึ่ง
ได้นาคปักเป็นหวนมังกรทำด้วยดินเคลือบอันหนึ่ง"

(จม. ระยะเวลาทางไปพิษณุโลก หน้า ๒๔)

"เอากล้องใส่ยาจุดไฟเข้ามาคำนับสั่งให้คนละอัน"

(จม. เหตุหม่อมราโชทัย หน้า ๑๘๑)

คัน

ใช้กับของที่มีด้ามถือบางอย่าง เช่น ฉัตร ธง และใช้กับรถ

"พระราชทานโกศไม้สิบสองประดับนอกฉัตรเบญจา ๕ คัน"

(จม. เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๒๑ หน้า ๒๔)

"มีธงบังท้ายกันยา ๒ คัน มีทวน ๒ คันบังหน้ากันยา"

(ประชุมพงศาวดาร หน้า ๔๓๔)

"เดือน ๒ ขึ้น ๔ ค่ำ เจ้าจอมข้างในไปดูโล้ชิงช้าที่หน้าวัดสุทัศน์
ไปรถ ๔ คัน คนลากรถคันละ ๔ คน"

(สาส์นสมเด็จพระเจ้า ๑ หน้า ๑๑๐)

รถ ใช้ซ้ำกับคำนามที่เป็นพาทนะ

"รถที่มา รับพวกราชทูตห้ารถ"

(จม. เหตุหม่อมราชวงศ์ย หน้า ๑๗๑)

กระบวน ใช้กับขบวนรถไฟ

"รถไฟวัน ๑ ๆ เดินหลายร้อยกระบวนสวนกันไปมา สำหรับการย้ายทหาร
กองทัพน้อยกองเดียวเท่านั้นต้องใช้รถไฟกระบวนยาว ๆ ถึง ๑๘๐ กระบวน"

(การสงครามป้อมค่ายประชิดปาฐกถา ร.๖ หน้า ๔๐)

เสลี่ยง ใช้ซ้ำกับคำนามที่เป็นพาทนะ

"ใช้ชาวพระราชยานจัด เสลี่ยงของคณ้อย เสลี่ยง ๑"

(ประชุมพงศาวดาร หน้า ๔๔๑)

แคร่ ใช้ซ้ำกับคำนามที่เป็นพาทนะ

"นายห้างขี่แคร่ ๕ แคร่"

(จม. เหตุพระราชกิจฯ หน้า ๓๑)

เก้าอี้ ใช้ซ้ำกับคำนาม

"อึ่งให้หิวป่ายืมเก้าอี้ ๑๔ เก้าอี้"

(ประชุมพงศาวดาร หน้า ๓๓๔)

หลังเรือน, เรือน, ใช้กับคำนาม "บ้านเรือน" นอกจากนี้คำลักษณะนาม "เรือน"

หลัง ยังสามารถใช้กับคำนาม "นาฬิกา" ซึ่งมีลักษณะอย่างบ้าน
และคำลักษณะนาม "หลัง" ยังใช้กับของที่มีลักษณะอย่างเรือน
และใช้กับ สังข์ ซึ่งใช้ในพระราชพิธี

"ลามไปไหม้เรือนพระอภัยพิทักษ์ กรรมการราษฎร แลฉางข้าวหลวง
รวม ๓๐ หลังเรือน"

(จม.เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๒๓ หน้า ๓๘)

"ที่ริมฝั่งมีเรือนนายบ้าน ชาวบ้านประมาณยี่สิบเรือน"

(จม.เหตุหม่อมราโชทัย หน้า ๑๗๘)

"มีบ้านเรือนอยู่ไม่มากนัก ทั้งตึกทั้งโรงประมาณสองร้อยหลัง"

(จม.เหตุหม่อมราโชทัย หน้า ๑๗๕)

"นาฬิกานกร่องที่ว่าหาไม่ได้นั้นเป็นต้น เคยมีถึง ๕ เรือน ๖ เรือน"

(พระราชหัตถเลขาถึงเจ้าพระยาธรรมาฯ หน้า ๘๘)

"ต้องมีมุ้งไว้สำหรับเตียง ๒ หลัง"

(จม.เหตุระยะทางเสนาบดีฯ หน้า ๖๒)

"พระมหาสังข์ ๓-๕ หลัง"

(จม.เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๒๒ หน้า ๑๒๓)

บ้าน

ใช้ซ้ำกับคำนามที่เป็นชื่อที่อยู่อาศัย

"แลได้สร้างบ้านผู้พิพากษาขึ้นอีกบ้าน ๑"

(จม.เหตุระยะทาง หน้า ๗๘)

ตึก

ใช้ซ้ำกับคำนามที่เป็นชื่อที่อยู่อาศัย

"มีตึกเลี้ยงคนป่วยใช้ประมาณร้อยห้าสิบตึก มีที่สอนหนังสือเด็กประมาณ
สามร้อยตึกเศษ"

(จม.เหตุหม่อมราโชทัย หน้า ๒๓๘)

บริษัท

ใช้ซ้ำคำนาม

"ทำเป็นบริษัทเล็ก ๆ มีกว่า ๒๐ บริษัท"

(จม.เหตุระยะทาง หน้า ๔๐)

ดู

ใช้ซ้ำกับคำนาม

"ดูใส่คนโทษมีอยู่สิบสี่ดู"

(จม. เหตุหม่อมราโชทัย หน้า ๒๓๔)

ดูหา

ใช้ซ้ำกับส่วนขยายของคำนาม ดูหา"ในดูหาช่องคฤห์นั้นรูปพระสีلاب้าง ยีนบ้างทุกดูหา

(จม. ระยะทางไปพิษณุโลก หน้า ๘๓)

ทิม, ทิมตาบ

ใช้ซ้ำกับคำนามหรือใช้ซ้ำกับส่วนหลักของคำนาม ทิมตาบ

"มานั่งทิมตาบขึ้นใน (คือ) ตำรวจในทิมตาบหนึ่ง ๓๐ ขาววัง
ทิมตาบหนึ่ง ๓๐ (รวม) ๖๐ มานั่งทิมตาบขึ้นนอก (คือ) ตำรวจใน
๒ ทิม ๆ ละ ๖๐ เป็น ๑๒๐ ขาววัง ๒ ทิม ๆ ละ ๖๐ เป็น ๑๒๐"

(ประชุมพงศาวดาร หน้า ๔)

บ้อม

ใช้ซ้ำกับคำนาม

"ที่เอเคนมีบ้อมอยู่หลายบ้อม"

(จม. เหตุหม่อมราโชทัย หน้า ๑๗๔)

ดู

ใช้ซ้ำกับคำนาม

"มีดูเทียนข้างพระองค์ ๒ ดู"

(จม. เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๒๕ หน้า ๘๑)

วัด

ใช้ซ้ำกับคำนาม

"มีวัดประมาณหลายร้อยวัด"

(จม. เหตุหม่อมราโชทัย หน้า ๒๓๔)

อาราม, พระอาราม ใช้ซ้ำกับคำนาม

"ในพระอารามนั้น ๆ ...ทั้งกรุงเทพฯ กรุงเก่า ๔๑ อาราม"

(ประชุมประกาศ ร.๔ หน้า ๒๒๔)

"รวมพระอารามที่เสด็จพระราชดำเนินพระราชทานพระกฐิน
คณะธรรมยุติกนิกาย ๗ พระอาราม คณะมหานิกาย ๑๐ พระอาราม
รวม ๑๗ พระอาราม"

(จม. เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๒๔ หน้า ๑๑๒)

วิหาร

ใช้ซ้ำกับคำนาม โดยคำนามไม่ปรากฏ

"ทั้ง ๔ วิหารนี้ มีพระระเบียงเชื่อมถึงกันอีกชั้นหนึ่ง"

(จม. ระยะทางไปพิษณุโลก หน้า ๗๒)

ศาลา

ใช้ซ้ำกับคำนาม

"ต่อศาลาออกไปหน้าพระที่นั่งใหม่อีก ๒ ศาลา"

(จม. เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๘ หน้า ๕๒)

ศาล

ใช้ซ้ำกับคำนาม

"จัดเครื่องสังเวद्यดอกไม้ธูปเทียน แป้งหอม น้ำมันหอม บายศรี
ศิระสูภรถวายบวงสรวงเทพยดา ศาลพระเสื่อเมืองพระทรงเมือง
พระกาลเทพารักษ์ สำหรับคุกศาลสำหรับทั้ง ๔ ศาล"

(จม. เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๕ หน้า ๒๔)

สวน

ใช้ซ้ำกับคำนาม

"บถุชชีชื่อสวนที่รับพคมารันนี้ ... แบ่งใหม่เป็น ๓๑ ๓๖ สวน"

(พระราชหัตถเลขาสมเด็จพระปิยมหาราช หน้า ๒๐)

มุข

ใช้ซ้ำกับคำนาม

"ต่อหลังคาพระวิมานหลังเหนือหลังใต้ เปนมุขออกมาเชื่อมกับหลังคาพระที่นั่ง
หลังขวางเป็น ๔ มุข"

(ตำนานวังหน้า หน้า ๑๐๔)

- ธง ใช้ซ้ำกับคำนาม
 "แล้วถึงธงอีกข้างละ ๕ ธง"
 (จม. เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๒๑ หน้า ๗๔)
- พู่, ฎ ใช้ซ้ำกับคำนาม
 "และมีพู่ทำด้วยขนพระวิสุทธิรัตนกิริณี ๒ พู่"
 (พระราชสาส์นใน ร.๔ หน้า ๙๓)
 "ฎทำด้วยขนพระวิสุทธิรัตนกิริณีสองฎ"
 (พระราชหัตถเลขา ใน ร.๔ หน้า ๗)
- หวาย ใช้ซ้ำกับคำนาม
 "หวายแล้ม่ ๑๖๐ หวาย"
 (จม. เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๒๔ หน้า ๕๐)
- โรง ใช้ซ้ำกับส่วนหลักของคำนาม โรงเรียน
 "โรงเรียนในคลองสองพี่น้องนี้ มีถึง ๓ โรง"
 (จม. เหตุระยะทางเสนาบดีฯ หน้า ๑๑)
- ฐ ใช้ซ้ำกับคำนาม
 "แผ้วถวายเป็นฐนพเกล้า ๒ ฐ"
 (จม. เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๒๓ หน้า ๖)
- แห่ง ใช้ซ้ำกับคำนามบอกสถานที่ และคำนามอาจไม่ปรากฏก็ได้
 "ในพระราชพิธีสงฆ์ไปเที่ยวเทศนาวันละ ๔ แห่ง ๑๐ แห่ง"
 (ประชุมประกาศ ร.๔ หน้า ๒๒๗)
 "มีแห่งที่ข้องใจหลายแห่ง นี้จะลงมืออ่านย้อนต้นใหม่ ที่นี้จะได้ไตร่ตรอง
 เห็นจะมีความเห็นแตกต่างไปจากที่ทรงเดาไว้หลายแห่ง"
 (สาส์นสมเด็จ เล่ม ๑ หน้า ๔)

โคม ใช้ซ้ำกับคำนาม

"โคมแขวนทิมสงฆ์ ๖ โคม"

(ประชุมพงศาวดาร หน้า ๒๔๕)

ตะเกียง ใช้ซ้ำกับคำนาม

"โปรดเกล้าฯให้จุดตะเกียงห้องโถงโบสถ์มาประดิษฐานชัยศรี ๕๔ ตะเกียง"

(ประชุมพงศาวดาร หน้า ๒๔๕)

ใต้ ใช้ซ้ำกับคำนาม

"ใต้หน้าข้าง ๘ ใต้"

(จม. เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๒๔ หน้า ๕๐)

หลอด ใช้ซ้ำกับคำนาม

"โคมเหล่านี้ต้องมีหลอดไว้โคมละ ๒ หลอด"

(จม. เหตุระยะทางเสนาบดีฯ หน้า ๖๓)

รูป, พระรูป ใช้ซ้ำกับคำนาม

"นายช่างได้ชักรูปถวายแต่ห้ารูป"

(จม. เหตุหม่อมราชไชย หน้า ๒๒๑)

"เมื่อจะเดินชกพระรูปอีกพระรูปหนึ่ง"

(จม. เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๘ หน้า ๕๒)

กรอบ ใช้กับรูปที่มีกรอบ

"ได้ส่งมาถวายบัดนี้ คือ หนังสือฉบับหนึ่ง รูปกรอบหนึ่ง"

(สาส์นสมเด็จพระเจ้า ๑ หน้า ๓๑๒)

ปลอก ใช้ซ้ำกับส่วนหลักของคำนาม ปลอกหมอน

"ปลอกหมอน ๑ ละ ๒ ปลอก"

(จม. เหตุระยะทางเสนาบดีฯ หน้า ๖๒)

- เบาะ ใช้ซ้ำกับคำนาม
 "ให้กรมวังจัดเบาะเข้าไปให้แขกเมือง ๓ เบาะตามเคย"
 (ประชุมพงศาวดาร หน้า ๓๘๒)
- ฟูก ใช้ซ้ำกับคำนาม
 "พระคลังในซ้ายเอาฟูกไปปูเตียง ๓ ฟูก ผ้าขาวไปปูฟูก ๓ ฟูก"
 (ประชุมพงศาวดาร หน้า ๑๑๒)
- ยอด ใช้กับส่วนที่อยู่เหนือสุดของอาคารหรือสิ่งของ โดยอาจซ้ำกับ
 ส่วนหลักของคำนาม
 "ขอแก้หลังคาพระที่นั่งใหม่ให้เป็นยอดปราสาท ๓ ยอด"
 (จม. เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๑ หน้า ๕๑)
 "ได้ส่งขุานากศินคลัง ๒ ยอด"
 (พระราชหัตถเลขาถึงเจ้าพระยาธรรมาฯ หน้า ๕๘)
- สังเค็ด ใช้ซ้ำกับคำนาม
 "สดับปกรณ์วันละ ๑๕ สังเค็ด เหลือ ๔ สังเค็ด สังเค็ดโท ๑๐๐ สังเค็ด"
 (จม. เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๒๑ หน้า ๘๕)
- กระจาด ใช้ซ้ำกับคำนามที่เป็นภาชนะ
 "จึงโปรดให้ทำกระจาดของหลวง ๑ ของสมเด็จกรมพระองค์ละกระจาด
 รวม ๓ เป็นเครื่องกัณฑ์เทศในงานนี้"
 (จม. เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๒๕ หน้า ๑๓๐)
- ขวด ใช้ซ้ำกับคำนามที่เป็นภาชนะ
 "ขวดแก้วรูบงกฏเจ้าแผ่นดินอังกฤษขวดหนึ่ง"
 (ประชุมพงศาวดาร หน้า ๖๐)

- จวน ใช้ซ้ำกับคำนามที่เป็นภาชนะ
 "ฮักฉบับหนึ่งว่าด้วยได้ส่งจวนที่เรียกว่า ... เข้ามาจากอินเดีย ๕๐ จวน"
 (จม. เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๘ หน้า ๘)
- โถ ใช้ซ้ำกับคำนามที่เป็นภาชนะ
 "วันที่โถยาอุเทศพระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายในรวม ๓๘ โถ"
 (จม. เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๒๔ หน้า ๘๑)
- พาน ใช้ซ้ำกับคำนามที่เป็นภาชนะ
 "ยืมพานทองต่อชาวพระคสังมหาสมบัติพาน ๑"
 (ประชุมพงศาวดาร หน้า ๔๔๑)
- ละมู ใช้ซ้ำกับคำนามที่เป็นโປ้ะเล็ก ๆ สำหรับจับปลา
 "ละมูปีนึ้ลดลงกว่าปีก่อนสัก ๘ ละมู"
 (จม. เหตุระยะทางเสนาบดีฯ หน้า ๔๓)
- หีบ ใช้ซ้ำกับคำนามที่เป็นภาชนะ
 "ทำบัญชีถวายจำนวนหีบหมากเงินกะไหล่ทอง ๒๐ หีบ"
 (จม. เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๕ หน้า ๓๕)
- หม้อ, ม้อ ใช้ซ้ำกับคำนามที่เป็นภาชนะ
 "ให้ขุนศรีสุมพรรับหม้อน้ำเงิน ๖ หม้อ ๑ น้ำทองขาว ๒ หม้อ"
 (ประชุมพงศาวดาร หน้า ๔๓๕)
 "กับม้อน้ำเงิน ๗ ม้อ"
 (จม. เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๕ หน้า ๑๓๕)
- เต้า ใช้กับหม้อใส่น้ำ
 "และตั้งหม้อน้ำพระพุทธมนต์ทองเงิน ๑๐ ทองขาว ๔ เต้า"
 (จม. เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๒๒ หน้า ๑๒๓)

แขวง, ตำบล ใช้ซ้ำกับคำนามที่เป็นชื่อเขตการปกครอง โดยคำนามไม่ปรากฏ

"ให้คิดพิภพอากาศทั้งปางตีพิมพ์แจกไปทุกแขวงทุกตำบล"

(ประชุมประกาศ ร.๔ หน้า ๑๓๔)

อำเภอ ใช้ซ้ำกับคำนามที่เป็นชื่อเขตการปกครอง

"เมืองหนึ่งมีจำนวนอำเภอ ๔ อำเภอ"

(จม.เหตุระยะทางเสนาบดีฯ หน้า ๓๒)

เมือง ใช้ซ้ำกับคำนามที่เป็นชื่อเขตการปกครอง

"ที่เมืองพนศนิคมเป็นทำเลดีอย่างที่สุดเมือง ๑"

(จม.เหตุระยะทางเสนาบดีฯ หน้า ๗๕)

หัวเมือง ใช้ซ้ำกับคำนามที่เป็นชื่อเขตการปกครอง

"แต่หัวเมืองที่นอกจากออกชื่อ ๔ หัวเมือง"

(ประชุมประกาศ ร.๔ หน้า ๔๑)

มณฑล ใช้ซ้ำกับคำนามที่เป็นชื่อเขตการปกครอง

"การมณฑลจึงเดินล่าช้า เลอຍกว่ามณฑลอื่น ๆ หลายมณฑล"

(จม.เหตุระยะทางเสนาบดีฯ หน้า ๓๕)

คู ใช้กับของที่เหมือนกันและมีจำนวน ๒ ชิ้น

"คลองชนะ ๕ คู ตรงอนคู ๑ ตรงฝรั่งคู ๑ สังข์คู ๑"

(ประชุมพงศาวดาร หน้า ๒๖๖)

โหล ใช้กับของอย่างเดียวกันที่รวมกัน ๑๒ ชิ้น

"... ขอให้ส่งเข้ามาสำรองไว้สำหรับแจกอย่างละโหล"

(พระราชหัตถเลขาเจ้าพระยาธรรมาฯ หน้า ๔๗)

กอง ใช้กับของที่กองรวมกัน
 "ได้พร้อมกับ เมืองนนทราชธานีข้าหลวง เร่งทองคำส่วย ๔ กอง"
 (จม. เหตุพระราชาภิเษก ภาค ๒๒ หน้า ๒๑)

หมี่ ใช้กับของอย่างเดียวกันที่อยู่รวมกันเป็นหมี่
 "ที่พลับพลาโถงผูกม่านโหมศและตั้งม้าหมี่ ๒ หมี่"
 (จม. เหตุพระราชาภิเษก ภาค ๒๔ หน้า ๘๕)

เถา ใช้กับภาชนะหรือสิ่งของในพวกเดียวกันที่เรียงซ้อนกันได้
 "ให้สิ่งลูกพลับขนาดต้นเถาในราย ๔ เถา"
 (พระราชหัตถเลขาถึงเจ้าพระยาธรรมาฯ หน้า ๓๕)

สำรับ ใช้กับของที่รวมเข้ากันได้ โดยไม่ผิดหมู่ผิดพวก เป็นชุดเป็นวง
 "เครื่องข้อม ข้อน มีดทองคำผสม ตามประดับเพชรสำรับหนึ่ง"
 (พระราชสาส์นใน ร.๔ หน้า ๑๐๒)

"บายศรีตอง ๒ สำรับ"
 (จม. เหตุบรมราชาภิเษก ร.๕ หน้า ๕)

"ได้จัดสำรับคาว ๑๐ สำรับ สำรับหวาน ๑๐ สำรับ"
 (ประชุมพงศาวดาร หน้า ๑๐๒)

"กลองมลายูแท้เพลงสำรับหนึ่ง"
 (จม. เหตุพระราชาภิเษก ภาค ๒๒ หน้า ๑๐๖)

อย่าง ใช้เพื่อจำแนกสิ่งประเภทเดียวกันออกจากประเภทอื่น
 "เงินที่ทำนี้เป็นเงินพดด้วง ๕ อย่าง"
 (จม. เหตุพระราชาภิเษก ภาค ๑๑ หน้า ๓)

"คุมเครื่องมงคลราชบรรณาการ ๑๐ อย่าง"
 (จม. เหตุพระราชาภิเษก หน้า ๓๔)

ขึ้น ใช้กับกระบะหมาก

"กระบะหมากนั้นคุมเข้าแล้วยังขาดขึ้นหนึ่ง ฤกษ์ใหญ่ขึ้น ๑ เล็กขึ้น ๑"
(พระราชหัตถเลขาถึงเจ้าพระยาธรรมาฯ หน้า ๕๕)

ส่วน ใช้กับสิ่งที่แบ่งจากสิ่งรวมออกเป็นส่วน ๆ

"ถ้าไม่มีบุตรด้วยกันมีสินเดิมมากน้อยเท่าใดให้ทำเป็น ๒๐ ส่วน"
(ประชุมประกาศ ร.๔ หน้า ๑๑)

สมัยรัชกาลที่ ๗ - รัชกาลที่ ๘ มีคำลักษณะนาม

ใช้กับสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น ดังนี้

กณฑ์ ใช้กับข้อความที่แต่งเป็นคำเทศน์เรื่องหนึ่ง ๆ

"สมเด็จพระราชาคณะถวายพระธรรมเทศนากณฑ์ ๑"
(สาส์นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เล่ม ๒๒ หน้า ๒๔๑)

คัมภีร์ ใช้กับหนังสือตำราที่สำคัญทางศาสนา

"ประธานเทศนาสวดตปกรรม คือ พระธรรม ๗ คัมภีร์"
(สาส์นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เล่ม ๖ หน้า ๒๗๒)

คาถา ใช้ซ้ำกับคำนาม

"ลากณฑ์มีจำนวนคาถาถึง ๒๐๔ คาถา"
(เรื่องเกี่ยวกับประเพณีไทย หน้า ๒๔๔)

ตำนาน ใช้กับพระปริตรบทหนึ่ง ๆ

"ต้องท่องจำพระปริตร ๗ ตำนาน และ ๑๒ ตำนาน"
(สาส์นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เล่ม ๑๗ หน้า ๑๒๖)

ผูก ใช้กับหนังสือโบาลานที่ร้อยหูกเป็นมัด ๆ

"คัมภีร์จุลยุทธการวงศ์ผูก ๑ ซึ่งเป็นปฐมปริเฉท"
(สาส์นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เล่ม ๔ หน้า ๔๑)

สูตร, พระสูตร ใช้เป็นชื่อเรียกธรรมะในสุดตันตปิฎก
 "ที่ว่า สวดธรรมจักรกับสมัย ในพิธีตรุษเพราะกล่าวถึงเทวดานั้น
 หม่อมฉันก็เคยได้ยิน และได้เคยอ่านคำแปลทั้ง ๒ สูตร"
 (สาส์นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดโชฯ เล่ม ๑๗ หน้า ๒๐๖)
 "เพราะ พระธรรมจักรและมหาสมัย ทั้ง ๒ พระสูตร นั้นไม่ได้อยู่ในภณวาร"
 (สาส์นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดโชฯ เล่ม ๑๗ หน้า ๑๖๖)

สิกขาบท ใช้กับข้อวินัยของพระภิกษุ
 "เมื่อคิดค้นหาเหตุก็เข้าใจว่าคงจะเป็นด้วย วินัย ๒ สิกขาบท"
 (สาส์นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดโชฯ เล่ม ๖ หน้า ๘๔)

ยันต์ ใช้ซ้ำกับคำนาม
 "ต่อสายสิญจน์จากสพานมาผูกที่ ยันต์ ทั้ง ๘ ยันต์"
 (จม. เหตุบรมราชาภิเษกพระปกเกล้า หน้า ๔๐)

ศาสนา ใช้ซ้ำกับคำนาม
 "พระพุทธรูป ศาสนา ยังเป็นแต่ ศาสนา ๑ ใน ๔ ศาสนา ซึ่งมีผู้คน
 ในอินเดียนับถือมาก"
 (สาส์นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดโชฯ เล่ม ๑๔ หน้า ๑๔๗)

ฉบับ ใช้กับบัตร
 "บัตรคริสตมาส ที่หม่อมฉันเคยส่งนั้นราวปีละ ๑๐๐ ฉบับ"
 (สาส์นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดโชฯ เล่ม ๔ หน้า ๑๗๐)

ตัวหนังสือ ใช้ซ้ำกับคำนาม โดยที่คำนามไม่ปรากฏ
 "ได้โปรดทอดพระเนตรให้ทุก ตัวหนังสือ สำคัญมากอยู่"
 (สาส์นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดโชฯ เล่ม ๒ หน้า ๒๓๔)

ประโยค ใช้กับคำพูดหรือข้อความที่ได้ความบริบูรณ์ตอนหนึ่ง ๆ

"มีความ ประโยค หนึ่ง ในตอน ท้าย"

(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๑๒ หน้า ๑๕๕)

บรรทัด, บันทัด, ประทัด ใช้กับข้อความที่เขียนในบรรทัดหนึ่ง ๆ

"ในหนังสือ บรรทัด หนึ่ง"

(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๕ หน้า ๒๓๓)

"ความ ในโทรเลข สัก ๓ บันทัด"

(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๑๒ หน้า ๒)

"ได้เคยวานพระเทพราชแสนยา (แมน) เขานำหนังสือ เพราะลายมือเขาดิ
ไม่เป็นหนังสือมาก เพียงสักสองประทัด เท่านั้น"

(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๒๓ หน้า ๓๔)

แถว ใช้กับตัวหนังสือที่เขียนเรียงเป็นแถว

"เขียนเรียบร้อยเป็นหนังสือ ๓ แถว"

(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๒ หน้า ๒๑๖)

หน้ากระดาษ ใช้กับข้อความที่เขียนในหน้าหนึ่ง ๆ ของกระดาษ

"เป็นหนังสือ ๒๖ หน้ากระดาษ"

(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๑๒ หน้า ๒๐๖)

เล่มสมุด ใช้กับหนังสือที่ทำเป็นเล่ม

"ทรงพิมพ์แจกเป็นหนังสือ ๒ เล่มสมุด"

(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๓ หน้า ๒๑๔)

ตำรา ใช้ซ้ำกับคำนาม

"ในตำรา ของไทย เรา ดู เหมือน เสียง กัน เป็น ๒ ตำรา"

(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๔ หน้า ๓๓๔)

- มาตรา ใช้กับพระราชบัญญัติที่แบ่งออกเป็นข้อ ๆ
 "ด้วยในพระราชบัญญัติทำเหมืองแร่มีมาตราหนึ่ง"
 (สารันสมเด็จ เล่ม ๗ หน้า ๒๑)
- ไม้ ใช้กับวรรณยุกต์
 "ทำไมตอนหลังจึงมีครบ ๔ ไม้ (วรรณยุกต์) ตอนต้นจึงมีแต่ ๒ ไม้"
 (สารันสมเด็จ เล่ม ๒ หน้า ๒๕๑)
- วิชา ใช้ซ้ำกับคำนาม
 "หม่อมฉันถามถึงประวัติของวิชาก่อนประวัติศาสตร์ Prehistory ด้วยทราบว่า
 ฟังนับว่าเป็นวิชาหนึ่งต่างหากมาไม่ซ้ำนัก"
 (สารันสมเด็จ เล่ม ๔ หน้า ๒๐๑)
- สาขา ใช้กับการแยกส่วนย่อยของศิลปวิทยาการต่าง ๆ
 "ไชนกงรำเรียนขึ้นมาจากเขมร เพราะเรียกชื่อเป็นพยานอยู่ ละครกงเรียน
 มาจากทางปักข์ใต้เพราะร้องรับลูกคูมีเป็นพยานอยู่ ทั้งสองสาขานี้ต้นคง
 อยู่ชวา"
 (สารันสมเด็จ เล่ม ๒ หน้า ๑๔๒)
- อาติเกอล ใช้กับบทความบทหนึ่ง ๆ ในหนังสือพิมพ์
 "เขาตีคมาให้เกล้ากระหม่อมดูสองอาติเกอล"
 (สารันสมเด็จ เล่ม ๕ หน้า ๒๐๓)
- คำ ใช้ซ้ำกับส่วนหลักของคำนาม คำนำ
 "หนังสือนั้นตกลงกรมศิลปากรเขาทำคำนำ เสริมหน้า เข้าด้วยอีกคำหนึ่ง"
 (สารันสมเด็จ เล่ม ๑๑ หน้า ๓๒)

- ศัพท์ ใช้ซ้ำกับคำนาม
 "เรื่องศัพท์ "ประจัญบาน" ตามที่ทรงเลือกศัพท์บาลีขึ้นเทียบสองศัพท์"
 (สาส์นสมเด็จ เล่ม ๔ หน้า ๓๒๑)
- ปัญหา ใช้ซ้ำกับคำนาม
 "แกล่เลี้ยงตั้งปัญหาศัพท์พ่วงมาถามเอาแก่เกล้ากระหม่อมเข้าด้วยถึง ๒ ปัญหา"
 (สาส์นสมเด็จ เล่ม ๔ หน้า ๖๐)
- บาท ใช้กับส่วนหนึ่งของบทประพันธ์ ซึ่งบทหนึ่งมี ๔ บาท
 "มีโคลงอยู่ข้างท้าย ข้อความจำได้แต่ ๒ บาทครึ่ง"
 (สาส์นสมเด็จ เล่ม ๑๓ หน้า ๒๐)
- กลอน ใช้กับส่วนหนึ่งของบทประพันธ์ ซึ่งบทหนึ่งมี ๒ คำกลอน
 "ตัวอย่างคำซึ่งประทานไปสี่กลอนนั้น เห็นว่าแท้จริงเป็นสองกลอนเท่านั้น"
 (สาส์นสมเด็จ เล่ม ๑๘ หน้า ๑๒๐)
- บท ใช้กับข้อวินัยหรือคำประพันธ์บทหนึ่ง ๆ
 "เดิมมีโคลงพระราชนิพนธ์ เขียนไว้บท ๑"
 (สาส์นสมเด็จ เล่ม ๑๖ หน้า ๑๓๕)
- "ฝึกศึกษา ได้บทหนึ่ง"
 (สาส์นสมเด็จ เล่ม ๘ หน้า ๑๕๖)
- กระทู้ ใช้ซ้ำกับส่วนขยายของคำนาม โคลงกระทู้
 "ถึงกระนั้นฝึกถึงโคลงกระทู้สุภาสิตของกรมหลวงวงศาฯ มี ๒ กระทู้"
 (สาส์นสมเด็จ เล่ม ๑๔ หน้า ๒๒)

ชื่อ ใช้ซ้ำกับคำนาม โดยคำนามไม่ปรากฏ

"เพราะคราวนั้นข้าพเจ้าเห็นพระอาจารย์ลอยวัดสุวรรณาราม
พระอาจารย์แดงวัดหงส์รัตนาราม พระอาจารย์ยมวัดราชบุรณะ
กับนายรอด เป็นผู้ร่างทั้ง ๔ ชื่อนั้น"

(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๒ หน้า ๑๑๓)

นาม, พระนาม ใช้ซ้ำกับคำนาม โดยที่คำนามอาจไม่ปรากฏ

"เจ้านายลูกเธอเกรงกลัวเรียกกันว่า "คุณเสื่อ" อีกนาม ๑"

(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๑๔ หน้า ๑๘๕)

"พบพระนามเจ้านายฝ่ายพระราชวังบวรรัชกาลที่ ๒ มีพระองค์เจ้าเสื่อ
ยังไม่สะอึกใจ อานต่อไปอีกสองพระนาม พบพระองค์เจ้ากระต่าย"

(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๑๒ หน้า ๒๑)

แห่ง ใช้กับสิ่งที่มีลักษณะเป็นแห่ง เช่น ศิลจารึก

"ไปพบศิลจารึกภาษามอญยังจมดินอยู่ที่ริมภู่อีกแห่ง ๑"

(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๒ หน้า ๖๔)

กระบอก ใช้กับปืน, ข้าวหลาม

"ตัวปืนทองปรายเห็นมีพาดบันไดแก้วไว้ที่ใต้พระที่นั่งดุสิตาภิรมย์ดูเหมือน ๖
หรือ ๘ กระบอก"

(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๕ หน้า ๘๓)

"มีปริมาณข้าวหลามคนละ ๒ กระบอก"

(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๒ หน้า ๒๘๖)

ดอก ใช้กับประทัด

"เจ้าหน้าที่ได้ให้จุดประทัดดอกใหญ่ ๆ ขว้างลงไปปากภูเขาไฟ"

(จม.เหตุระยะทาง ร.๗ หน้า ๓๒)

"แล้วถวายมิดชายธงเหล็กไหล ๓ เล่ม ด้ามงาคร่ำทองสำหรับหนึ่ง ๓ เล่ม
หอกปลอกคร่ำเงิน ๑ เล่ม"

(จม.เหตุระยะทาง ร.๗ หน้า ๑๐๘)

"แล้วเอาไม้มาทำเป็นพายเล็ก ๆ สองเล่มติดไปกับกระทงด้วย"

(เรื่องเกี่ยวกับประเพณีไทย หน้า ๑๘๕)

"หม่อมฉันได้ส่งปฏิทินหลวงไปถวายอธิการเล่ม ๑"

(สาส์นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ เล่ม ๓ หน้า ๒๕๗)

แผ่น ใช้กับของแบน ๆ เช่น รูป, ยันต์, กระเบื้อง, ศิลาคาริก, แผ่นเสียง, ขนม

"รูปพระมูเตตาเมื่อยังเป็นปกติและที่เห็นฟังอย่างไร หม่อมฉันได้ถวายไปแต่ก่อน
แล้วหลายแผ่น"

(สาส์นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ เล่ม ๘ หน้า ๕๒)

"ในพระเต้าเบญจครรภซึ่งมียันต์ ๕ แผ่น"

(สาส์นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ เล่ม ๑๔ หน้า ๑๑๐)

"คันข้างในเอากกระเบื้องเปิดตกลงมาทำหักแผ่นซ่อมแซมดีแล้ว"

(สาส์นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ เล่ม ๒ หน้า ๒๗๑)

"ศิลาคาริกที่เขารวบรวมมาไว้มีถึง ๑๑ แผ่น เป็นภาษามอญ ๔ แผ่น"

(สาส์นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ เล่ม ๒ หน้า ๗๐)

"บรรดาแผ่นเสียงที่ได้ทำขึ้น เขาจะให้เป็นการกำฝลอย่างละ ๓ แผ่น"

(สาส์นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ เล่ม ๒ หน้า ๕๔)

"แล้วเอาขนมที่ทำด้วยแป้ง ๘ แผ่นนั้นมาวางบนหัวเด็กเจ้างาน ๒ แผ่น"

(สาส์นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ เล่ม ๒๔ หน้า ๑๕๐)

เรือน ใช้กับนาฬิกา

"พกนาฬิกา ๒ เรือน"

(สาส์นสมเด็จพระเจ้า ๒๕ หน้า ๔๗)

ใบ ใช้กับของที่มีลักษณะเป็นแผ่นแบน ๆ เช่น ใบเสมา, รูป, ตัว หรือภาชนะ เช่น ตะแกรง, ฝาบาตร, ชองนุหรี หรือเครื่องใช้บางอย่าง เช่น ด้, โกศ, ฝึบศพ, ตะเกียง หรือเครื่องดนตรีบางชนิด เช่น กลอง

"ด้านสกัดแห่งมุขทั้งสี่มีใบเสมาอยู่ในอุหาข้างฐานพระ และข้างประตูมุขละ ๒ ใบ"

(สาส์นสมเด็จพระเจ้า ๒๒ หน้า ๑๔๓)

"ในตอนที ๕ มีรูปลายประกอบ ๖ ใบ"

(สาส์นสมเด็จพระเจ้า ๔ หน้า ๗)

"มีตัวตราผนึกไปรษณีย์ปิดไว้เป็นสำคัญ ๒ ใบมาให้เห็น"

(สาส์นสมเด็จพระเจ้า ๖ หน้า ๕๖)

"พระโอสถคัมน์นั้นจะต้องมีตะแกรงใบหนึ่ง"

(สาส์นสมเด็จพระเจ้า ๑๓ หน้า ๒๑)

"จะทูลแต่ถึงฝาบาตรถมที่หอพระสิหิงค์ ๒ ใบ"

(สาส์นสมเด็จพระเจ้า ๑๘ หน้า ๒๓๑)

"ได้แต่ชองนุหรีใบเดียวส่งไปถวาย"

(สาส์นสมเด็จพระเจ้า ๔ หน้า ๓๕)

"นอกจากนั้น คือพระแท่นบรรทม ด้พระภูษา (ดูเหมือน ๒ ใบ) กับด้พระสมุด ๒ ใบ"

(สาส์นสมเด็จพระเจ้า ๑๖ หน้า ๑๐๖)

"ได้ขอโกศโกใบ ๑ กับหีบศพจำหลักลายมังกรใบ ๑"

(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๖ หน้า ๙๒)

"ไปเห็นตะเกียงมีหลอดใช้น้ำมันก๊าดของพระองค์ปรีชามีอยู่ใบ ๑"

(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๒๒ หน้า ๕๗)

"กลอง ๓ ใบบนหอกกลองก็ตีบอกสัญญาต่าง ๆ"

(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๑๕ หน้า ๒)

ดวง ใช้กับตะเกียง, แสงไฟ, ตรา และดวงตราไปประดิษฐาน

"ถ้าไม่มีตะเกียงजूอยู่ ๑ ดวง"

(จม.เหตุระยะทาง ร.๗ หน้า ๑๒๒)

"เห็นแสงเพลิงสว่างรายกันอยู่ในเรือนั้นประมาณ ๑๑ ดวง ๑๒ ดวง"

(จม.เหตุระยะทาง ร.๗ หน้า ๘๘)

"จึงมานึกว่าทำไมพระราชสัญญาจึงมีหลายดวงนี้"

(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๓ หน้า ๒๗)

"กับได้ส่งตัวตราไปประดิษฐานยังกฤษทำเป็นที่ระลึกในงานยี่สิบด้วย ๔ ดวง"

(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๕ หน้า ๒๑๗)

ตรา ใช้ซ้ำกับค่านาม

"และมีตราหลวงดีเป็นสำคัญ ๒ ตรา"

(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๑๐ หน้า ๑๑๔)

ต้น ใช้กับเสา

"พบเสาเสมาก่อค้างอยู่ในลานพระระ เบียงสองต้น"

(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๒๒ หน้า ๑๙๓)

งบ ใช้กับสิ่งที่เป็นแผ่นกลม ๆ เช่น งบน้ำอ้อย

"อย่างตึกมีน้ำอ้อยงบหนึ่งใส่ไปด้วยเท่านั้น"

(เรื่องเกี่ยวกับประเพณีไทย หน้า ๑๘๒)

บันได ใช้ซ้ำกับคำนาม

"มีบันไดสูง ๔ ชั้น ๒ บันได"

(จม. เหตุระยะทาง ร.๗ หน้า ๘๘)

ชั้น ใช้กับชั้นที่ทำลดหลั่นเป็นลำดับ เช่น ชั้นบันได

"ชั้นบันได ไปเกือบ ๒๐๐ ชั้น จึงถึงสถานพระชินธุมาร"

(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๓ หน้า ๒๒๘)

ตัว ใช้กับตัวอักษร, ตะเข้, หุ่น, เสื้อ, เก้าอี้

"จึงได้เพิ่มไม้ตรีจตุวาขึ้นอีก สำหรับตัวอักษร ๗ ตัว คือ ก จ ด ต บ
ป อ"

(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๒ หน้า ๒๕๔)

"เชื่อว่า มี ๑๐ ท่อนก็ประทุด้วยตะเข้ ๑๐ ตัวลากเอาไป"

(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๑๒ หน้า ๑๔๒)

"หุ่นมีอยู่ประมาณ ๖๐ ตัว"

(จม. เหตุระยะทาง ร.๗ หน้า ๓๘)

"ค่าจ้างตัดเสื้อตัวละ ๖๐ บาท ๓๓ ตัว"

(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๒ หน้า ๒)

"ตั้งเก้าอี้หุ้มทอง ๒ ตัว"

(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๗ หน้า ๒๑๖)

- กุลี ใช้กับผ้าที่ทอรวมกัน ๒๐ ผืน
 "ดอกโต ๆ อย่างผ้าลายอย่างเท่าก็มี แต่เขาจะขายทั้งกุลี"
 (สาส์นสมเด็จ เล่ม ๑๐ หน้า ๑๒๓)
- ผืน ใช้กับ ผ้า, เสื้อ, รั้ว
 "ผ้าเกี่ยวที่กล่าวในตำราชี้ข้างก็คือผ้านุ่งเพิ่มเข้าอีกผืน ๑"
 (สาส์นสมเด็จ เล่ม ๒๒ หน้า ๒๔๒)
 "เห็นมีแต่เสื้อผืนเดียว"
 (เรื่องเกี่ยวกับประเพณีไทย หน้า ๒๗๕)
 "แต่เมื่อสัก ๒ เดือนมานี้เห็นเขาทำรั้วอย่างยกได้ ๒ ผืน"
 (สาส์นสมเด็จ เล่ม ๑๘ หน้า ๒๕๔)
- ไตร ใช้ซ้ำกับส่วนขยายของคำนาม ผ้าไตร
 "แลทรงทอดผ้าไตรสดับปกรณ์พระบรมอัฐิพระโกศละ ๑ ไตร"
 (จม. เหตุบรมราชาภิเษกพระปกเกล้าฯ หน้า ๔๓)
- กระจาด ใช้ซ้ำกับคำนามที่เป็นชื่อเรียกภาชนะ
 "ทำกระจาดใหญ่ถวายกัณฑ์มหาชาติ ๑๓ กระจาด"
 (เรื่องเกี่ยวกับประเพณีไทย หน้า ๒๕๕)
- เครื่อง ใช้กับ หัวทาน, เครื่องบิน
 "พระสงฆ์ ๑๐๐ รูปสดับปกรณ์มีหัวทาน ๑ เครื่อง"
 (สาส์นสมเด็จ เล่ม ๑๕ หน้า ๑๓๕)
 "พวกเยอรมันเข้าล้อมยิงนายเครื่องบินของโปล ๒ เครื่อง"
 (สาส์นสมเด็จ เล่ม ๑๖ หน้า ๑๐๘)

ลำ ใช้กับเครื่องบิน

"เครื่องบินของกรมอากาศยานอังกฤษ ๒ ลำ"

(จม.เหตุระยะทาง ร.๗ หน้า ๑๑)

กระบวน ใช้กับขบวนรถไฟ

"บ่ายวันนี้จะมีรถด่วนไปอีกกระบวนหนึ่ง"

(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๑๑ หน้า ๗๕)

คัน ใช้กับของที่มีตามถือบางอย่าง เช่น ฉัตร, ธง, แตรงอน และใช้กับรถ
ทั้งรถยนต์และรถไฟ

"มีฉัตรเครื่อง ๘ คัน"

(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๒๒ หน้า ๒๖๑)

"เป็นธง ๒ คันไขว่กันติดที่หน้ามุข Cinnamon Hall"

(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๕ หน้า ๒๑๕)

"เห็นเป็นแตรงอนรูปเหมือนตัว S สองคัน"

(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๓ หน้า ๒๕๘)

"และมีรถยนต์ของรัฐบาลตามไปอีก ๓ คัน"

(จม.เหตุระยะทาง ร.๗ หน้า ๒๒)

"ร่วมเดินทางรถไฟคันเดียวกัน"

(เรื่องเกี่ยวกับประเพณีไทย หน้า ๒๗๖)

ฉัตร ใช้ซ้ำกับค่านาม

"ทำฉัตรทอง ๘ ฉัตร เงิน ๘ ฉัตร นาค ๘ ฉัตร"

(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๑๘ หน้า ๗๗)

- ยี่น ใช้กับราชวัตร
- "ทำราชวัตรไม้ไผ่ ๑๖ ยี่น เงิน ๔๐๐ บาท"
- (สาส์นสมเด็จพระเจ้า ๒ หน้า ๑๒)
- เส้น ใช้กับของซึ่งมีลักษณะเป็นเส้น เช่น ด้าย
- "ด้ายเส้นหนึ่งยี่งูขงอได้"
- (จม.เหตุระยะทาง ร.๗ หน้า ๑๑๗)
- สาย ใช้กับของที่มีลักษณะเป็นสายเป็นแนวยาว เช่น มาลัย และใช้กับถนน
- "แล้วถวาย ...สายมาลัยสาย ๑"
- (จม.เหตุระยะทาง ร.๗ หน้า ๑๐๘)
- "ถนนหนทางก็มีหลายสายลั่นจุกไฟฟ้า"
- (สาส์นสมเด็จพระเจ้า ๑๐ หน้า ๑๕๕)
- วง ใช้กับของที่เป็นรูวงกลม เช่น กำไล, ฆ้องวง
- "พิจารณาไปเห็นรูปกำไลกำกันบัว ๒ วง กับดอกประจำยามอยู่ข้างใต้"
- (สาส์นสมเด็จพระเจ้า ๒๒ หน้า ๕๘)
- "ฆ้องวง ๑"
- (สาส์นสมเด็จพระเจ้า เล่ม ๔ หน้า ๒๒)
- หลัง ใช้กับเรือน, มณฑป, บุษบก, ศิลาจารึก, ตะราง, รถยนต์
- "เรือนไทยที่เรืออีก ๓ หลังนั้นจะเอาไปปลูกที่วัดสุวรรณดาราราม"
- (สาส์นสมเด็จพระเจ้า เล่ม ๖ หน้า ๔๘)

"มีมณฑปขนาดย่อมที่บรรจพระศพอื่นอีก ๓ หลัง"

(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๘ หน้า ๑๔๒)

"ซ่อมบุษบก ๒ หลัง"

(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๒ หน้า ๑๕)

"จนเมื่อเมืองพม่าตกเป็นของอังกฤษพบศิลาจารึกหลัง ๑"

(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๑๐ หน้า ๑๓๓)

"กับมีตะรางซึ่งคนโทษอีกหลัง ๑"

(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๖ หน้า ๑๕๗)

"มีรถยนต์นำ ๒ หลัง คือ รถพระธรรมวโรดมพระอภิธรรมหลัง ๑

รถไฟที่จะถวายพระเพลิงหลัง ๑"

(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๖ หน้า ๒๘๘)

บ้าน

ใช้ซ้ำกับค่านามที่เป็นชื่อที่อยู่อาศัย

"เรื่องบ้านเสนาบดีที่ท้ายสวนเป็นเรื่องที่หม่อมฉันได้รู้สึกฉงน และถึงได้ไปดู

ท้องที่นั่นเอง พิเคราะห์ความเห็นว่าจะอาจจะเป็น ๓ บ้าน"

(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๒ หน้า ๑๗๓)

ครัว, ครัวเรือน ใช้กับบ้าน ซึ่งหมายรวมถึงครอบครัวที่อยู่ในบ้านด้วย

"บุลลภระหม่อมคงพาท่านเสด็จไปที่บ้านฝรั่งทั้ง ๒ ครัว นั้น"

(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๑๓ หน้า ๑๓๐)

"เดี๋ยวนี้ยังมีบ้านราษฎรอยู่เป็นหลักฐาน ประมาณแต่ที่อยู่ติดต่อกัน ๗๐ ครัวเรือน"

(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๕ หน้า ๓๔๒)

ราง

ใช้กับระนาด

"บนนั้นมีระนาดเอกราง ๑ ข้องวง ๑ ระนาดทุ้มราง ๑"

(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๔ หน้า ๒๒)

"จึงลองสั่งให้เขาทำเหรียญตรานอเทียณลิน เขาก็ทำมาให้ได้ในวันรุ่งขึ้น ๓ อัน"
(สาส์นสมเด็จพระเจ้า เล่ม ๓ หน้า ๒๐)

"เห็นมีผ้าผูกคออย่างสากล ๒ อัน"
(สาส์นสมเด็จพระเจ้า เล่ม ๑๒ หน้า ๒๔๘)

"ขอถวายตำราอันหนึ่ง"
(สาส์นสมเด็จพระเจ้า เล่ม ๒ หน้า ๒๔๕)

"เป็นยาหอมอันหนึ่ง"
(สาส์นสมเด็จพระเจ้า เล่ม ๓ หน้า ๑๗๖)

"เป็นถนนอันหนึ่ง"
(สาส์นสมเด็จพระเจ้า เล่ม ๕ หน้า ๒๗๔)

"จึงเอาเทียงสองอันประกบกันเข้า"
(สาส์นสมเด็จพระเจ้า เล่ม ๖ หน้า ๕๑)

องค์ ใช้กับสิ่งของบางอย่างของพระราชวงศ์ เช่น เสด็จฉัตร, พระสุพรรณบัตร, ตวงพระชันษา, พระรูป, ปราสาท

"ทำเศวตฉัตรใหม่สององค์ หุ้มผ้าใหม่ ๒๔ องค์"
(สาส์นสมเด็จพระเจ้า เล่ม ๒ หน้า ๑๒)

"ทำสำหรับบรรจุพระสุพรรณบัตรองค์ ๑ บรรจุตวงพระชันษาองค์ ๑"
(สาส์นสมเด็จพระเจ้า เล่ม ๒ หน้า ๘)

"พระรูปสององค์ซึ่งทรงฉายในเมืองขวา"
(สาส์นสมเด็จพระเจ้า เล่ม ๔ หน้า ๔๐)

"ทรงสร้างปราสาท ๓ องค์"
(สาส์นสมเด็จพระเจ้า เล่ม ๒๒ หน้า ๒๑๘)

กระทง

ใช้ซ้ำกับคำนามที่เป็นชื่อภาชนะ

"วัดในตำบลหนึ่ง ๆ ก็ทำกระทงอย่างนี้กระทงหนึ่ง"

(เรื่องเกี่ยวกับประเพณีไทย หน้า ๒๑๗)

กลอง

ใช้ซ้ำกับคำนามที่เป็นชื่อภาชนะ

"ในกลองศิลากลองหนึ่ง"

(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๘ หน้า ๑๖๖)

โกศ, พระโกศ

ใช้ซ้ำกับคำนามที่เป็นชื่อภาชนะ

"เรื่องเรียกชื่อโกศต่าง ๆ หม่อมฉันว่ายังมีพลาด ซึ่งควรจะวางระเบียบอยู่ ๒ โกศ"

(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๒ หน้า ๘๒)

"พระโกศพระบรมอัฐิสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ๑ รวม ๗ พระโกศ"

(จม. เหตุบรมราชาภิเษกพระปกเกล้าฯ หน้า ๔๐)

ตุ้ม

ใช้ซ้ำกับคำนามที่เป็นชื่อภาชนะ

"บนยอดภูเขานี้มีตุ้มสุโขทัย ๔ ตุ้ม"

(จม. เหตุระยะทาง ร.๗ หน้า ๗๕)

ตู้

ใช้ซ้ำกับคำนาม

"ว่าทำตู้ใส่ตั้งไว้ที่บ้านถึงสามตู้"

(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๔ หน้า ๒๕๔)

เตา

ใช้ซ้ำกับคำนาม

"มีเตาทำเครื่องถ้วยครั้งพระร่วงอยู่ที่เมืองสุโขทัยแห่งหนึ่ง สังเกตดูมีแต่
สองสามเตาเศษ"

(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๔ หน้า ๒๖๓)

ทื่อ ใช้ซ้ำกับคำนาม

"มีทื่อแห่งละ ๑๒ ทื่อ"

(จม.เหตุระยะทาง ร.๗ หน้า ๑๒๓)

พระชัน ใช้ซ้ำกับคำนามที่เป็นชื่อภาชนะ

"และมีชันพระสาครเงินน้ำพระพุทธรูปสำหรับโหรจตุเทียนติดบุษานพเคราะห์
อยู่ข้างหน้าด้วยพระชัน ๑"

(จม.เหตุบรมราชาภิเษกพระปกเกล้าฯ หน้า ๑๐)

ธง ใช้ซ้ำกับคำนาม

"เขาจัดธงรูปสามเหลี่ยมจะเป็นธงสีขาวหรือสีอะไรก็ได้ มีจำนวน ๔ ธง"

(เรื่องเกี่ยวกับประเพณีไทย หน้า ๑๕๐)

กึ่ง ใช้ซ้ำกับคำนาม

"ร่ายมนต์จบ ตาพอกก็เอาตะเกียงมีกึ่งสัก ๔ กึ่ง แต่ละกึ่งมีงานสำหรับจุดไฟ"

(สาส์นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เล่ม ๓ หน้า ๒๒๕)

เสา ใช้ซ้ำกับคำนาม

"ทำเป็นประตูล้อมอยู่ข้างใน มีเสา ๒ เสา"

(สาส์นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เล่ม ๒๔ หน้า ๑๘๓)

หลัก ใช้ซ้ำกับคำนาม

"มีหลักไม้จำหลักปักทางหัวนอนหลัก ๑ ทางปลายตีนหลัก ๑"

(สาส์นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เล่ม ๑๒ หน้า ๕)

ล้อ ใช้ซ้ำกับคำนาม

"ซึ่งชาวเมืองเชื่อกันว่าเป็นล้อรถล้อ ๑ ของพระจันทร์ผู้เป็นเจ้าของ"

(จม.เหตุระยะทาง ร.๗ หน้า ๑๒๓)

หมุด ใช้ซ้ำกับคำนาม

"ที่ถานมีหมุดฝัง ๔ หมุด"

(เรื่องเกี่ยวกับประเพณีไทย หน้า ๑๔๕)

รอย ใช้ซ้ำกับส่วนหลักของคำนาม รอยเท้า

"ยังมีรอยเท้าชาวอยู่ที่เกาะตรงตำบลน้ำโตในทะเลอีกรอยหนึ่ง"

(สาส์นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เล่ม ๔ หน้า ๓๐๘)

รูป, พระรูป ใช้ซ้ำกับคำนาม และใช้กับคำนามที่มีความหมายว่ารูป

"ได้ถวายรูปฉายเนื่องกับเรื่องที่พรรณนามาในคราวนี้ ๔ รูป"

(สาส์นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เล่ม ๔ หน้า ๕๑)

"โปรดให้หล่อรูปช้างด้วยทองสำริด ๒ รูป"

(จม. เหตุระยะทาง ร.๗ หน้า ๘๒)

"ขุนสุนทรสาทิสลักษณ์ ได้จัดพระราชสาทิสถายาลักษณ์ทรงเครื่องทหาร ๕ พระรูป"

(จม. เหตุระยะทาง ร.๗ หน้า ๘๗)

พระคลัง ใช้ซ้ำกับคำนาม โดยคำนามไม่ปรากฏ

"คลังมหาสมบัตินับเป็นคลังหนึ่งใน ๑๒ พระคลังนั้น"

(สาส์นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เล่ม ๑๓ หน้า ๑๔๒)

ฎี ใช้ซ้ำกับคำนาม

"ที่ตัดฎีกาออกมา มีฎีกาขนาดย่อมตั้งทำจะเสียนแบบฎีกาอีกฎีกา ๑ แต่ก่อด้วยอิฐ"

(สาส์นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เล่ม ๒ หน้า ๖๔)

ขุม ใช้ซ้ำกับส่วนหลักของคำนาม ขุมทรัพย์

"หม่อมฉันพบขุมทรัพย์สำหรับหาเรื่องทุลบรรเลงได้อีกขุม ๑"

(สาส์นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เล่ม ๕ หน้า ๖๖)

- ตรู ใช้ซ้ำกับคำนาม
 "ท้องค้พระเจดีย์ในนั้นทำเป็นตรูเล็ก ๆ ไว้รอบองค์มีมากมายหลายตรู"
 (สาส์นสมเด็จ เล่ม ๗ หน้า ๕๔)
- ซุ้ม ใช้ซ้ำกับคำนาม
 "มีซุ้มตั้งเทวรูปพระคเณศซุ้ม ๑ พระรามซุ้ม ๑"
 (สาส์นสมเด็จ เล่ม ๓ หน้า ๒๒๘)
- ช่อง ใช้ซ้ำกับคำนาม และใช้กับช่องประตู
 "มีช่องเจาะใหม่อย่างเลว ๆ ไว้ด้านหน้าช่อง"
 (สาส์นสมเด็จ เล่ม ๑๒ หน้า ๑๑๕)
 "ด้านในยังมีพระทวารตามเดิม ๓ ช่อง"
 (สาส์นสมเด็จ เล่ม ๘ หน้า ๑๙๔)
- ประตู ใช้ซ้ำกับคำนาม
 "มีประตูซุ้มยอดด้านละ ๓ ประตู"
 (สาส์นสมเด็จ เล่ม ๗ หน้า ๒๖๐)
- คลอง ใช้ซ้ำกับคำนาม
 "คิดจะขุดคลองลัดแหลมมลายูที่เมืองกระชีกคลอง ๑"
 (สาส์นสมเด็จ เล่ม ๖ หน้า ๒๐๓)
- ท่า ใช้ซ้ำกับคำนาม
 "บรรดาท่าเรือในแม่น้ำอิรวดีเลวที่สุดทุกท่า"
 (สาส์นสมเด็จ เล่ม ๙ หน้า ๙๓)
- ตรอก ใช้ซ้ำกับคำนาม โดยคำนามไม่ปรากฏ
 "จึงให้นำไปถึงอีกตรอกหนึ่ง"
 (สาส์นสมเด็จ เล่ม ๓ หน้า ๒๔)

- คอก ใช้ซ้ำกับคำนาม
"ต่อทางเดินออกไปมีคอกตั้งเก้าอี้สำหรับแขกที่มีบรรดาศักดิ์นั่งข้างละคอก"
(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๑๑ หน้า ๕๐)
- งาน ใช้ซ้ำกับคำนาม
"ทางกรุงเทพฯจะมีงานในราชการงานหนึ่ง"
(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๑๑ หน้า ๓๐๑)
- แห่ง ใช้เพื่อบอกสถานที่
"ในวันที่ ๖ มีงานพร้อมกันถึง ๔ แห่ง"
(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๒ หน้า ๒๗๗)
"มีเรือนไฟอยู่ข้างฝั่งตะวันตก ๒ แห่ง"
(จม. เหตุระยะทาง ร.๗ หน้า ๘๖)
- ปรางค์ ใช้ซ้ำกับคำนาม
"เป็นปรางค์ที่ ๒ ปรางค์"
(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๒ หน้า ๗๒)
- ตลาด ใช้ซ้ำกับคำนาม
"ด้วยใหญ่โตและจัดดีกว่าตลาดที่เมืองอื่น ๆ ในแถวตะวันออกนี้ที่เคยเห็นมา
และมีถึง ๓ ตลาดใกล้กันอยู่กลางเมือง"
(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๗ หน้า ๒๒๒)
- ตำหนัก ใช้ซ้ำกับคำนาม โดยคำนามไม่ปรากฏ
"นอกจากนั้นก็ทำสวนปลูกดอกไม้ทุกตำหนัก"
(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๔ หน้า ๒๒)
- บริษัท ใช้ซ้ำกับคำนาม
"และเริ่มมีบริษัทฝรั่งมาทำเหมืองแร่ที่เมืองภูเก็ตตั้งสองสามบริษัทแล้ว"
(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๗ หน้า ๑๔)

- ร้าน ใช้ซ้ำกับคำนาม
 "มีร้านขายเครื่องโลหะอย่างอินเดีย ๓ ร้าน"
 (สาส์นสมเด็จ เล่ม ๕ หน้า ๑๖)
- โรง ใช้ซ้ำกับส่วนหลักของคำนาม โรงงาน, โรงเรียน
 "บรรดาโรงงานทำน้ำตาลต่าง ๆ ๑๗๔ โรง เป็นสมาชิกของสถานีนี้"
 (จม. เหตุระยะทาง ร.๗ หน้า ๘๗)
 "เดิมโรงเรียนสอนวิชาชั้นสูงมีของรัฐบาลโรง ๑ ของพวกมิชชันนารีโรง ๑"
 (สาส์นสมเด็จ เล่ม ๑๐ หน้า ๑๗๕)
- โรงเรียน ใช้ซ้ำกับคำนาม
 "พวกเด็กหญิงตามโรงเรียนจีนเป็นชั้นก่อนหลายโรงเรียน"
 (สาส์นสมเด็จ เล่ม ๑๖ หน้า ๑๖๒)
- วัง ใช้ซ้ำกับคำนาม
 "สร้างวังลูกเธอ(ตั้งแต่ตรงถนนพระจันทร์ไปจนน้ำพุนางพระธรณี) ๔ วัง"
 (ตำนานวังน้ำ หน้า ๓๐)
- วัด ใช้ซ้ำกับคำนาม
 "นึกถึงวัดที่ทรงสร้างเป็นผาติกรรมได้แต่ ๒ วัด"
 (สาส์นสมเด็จ เล่ม ๑๖ หน้า ๒๕๓)
- ศาล ใช้ซ้ำกับส่วนหลักของคำนาม ศาลพระภูมิ ศาลยุติธรรม
 "และมีศาลพระภูมิ ๕ ศาล"
 (จม. เหตุระยะทาง ร.๗ หน้า ๑๑๖)
 "ศาลยุติธรรมไทยเราแม้แยกเป็นหลายศาล"
 (สาส์นสมเด็จ เล่ม ๑๓ หน้า ๑๔๐)

- สระ ใช้ซ้ำกับคำนาม
 "กับสระน้ำสำหรับชาวญโรปอาบน้ำอีกสระ ๑
 (จม. เหตุระยะทาง ร.๗ หน้า ๑๒๓)
- สถาน ใช้ซ้ำกับส่วนหลักของคำนาม เทวสถาน
 "ตอนคำไปดูเทวสถานในเมืองอีก ๒ สถาน"
 (สาส์นสมเด็จ เล่ม ๓ หน้า ๒๒๗)
- สถานี ใช้ซ้ำกับคำนาม โดยคำนามไม่ปรากฏ
 "ต่อนั้นไปรถไฟพระที่นั่งหยุดอีก ๓ สถานี คือที่เพชรบุรี ราชบุรี และนครปฐม"
 (จม. เหตุระยะทาง ร.๗ หน้า ๑๔๑)
- สมาคม ใช้ซ้ำกับคำนาม
 "ท่านทรงปรารภถึงเรื่องสมาคมต่าง ๆ ซึ่งตั้งขึ้นหลายสมาคมในสมัยนี้"
 (สาส์นสมเด็จ เล่ม ๔ หน้า ๑๖๐)
- สวน ใช้ซ้ำกับคำนาม
 "สวนซ้ายสำหรับเป็นที่สำราญของนางในข้างหนึ่งกว้างใหญ่ทั้ง ๒ สวน"
 (สาส์นสมเด็จ เล่ม ๘ หน้า ๑๔๑)
- หอ ใช้ซ้ำกับส่วนหลักของคำนาม หอพระ, หอทรงพระอักษร
 "หม่อมฉันจำได้คล้ายคล้ายคล้ายคล้าว่ามี ๒ หอต่อกัน คือหอพระหอ ๑ กับ
หอทรงพระอักษรหอ ๑"
 (สาส์นสมเด็จ เล่ม ๑๔ หน้า ๓๓)
- อาณาเขต ใช้กับเขตการปกครอง โดยคำนามไม่ปรากฏ
 "ก่อนนั้นตั้งแต่แรกไทยมา มีอำนาจก็แยกเป็น ๓ อาณาเขต คือ สุโขทัย
 ลานนา และลานช้าง"
 (สาส์นสมเด็จ เล่ม ๖ หน้า ๒๐)

- หมู่บ้าน ใช้ซ้ำกับคำนามที่เป็นชื่อเขตการปกครอง
 "หมู่บ้านนี้มีพลเมืองประมาณ ๒,๐๐๐ คน ในอำเภอนี้มี ๕๔ หมู่บ้าน"
 (จม.เหตุระยะทาง ร.๗ หน้า ๕๓)
- ตำบล ใช้ซ้ำกับคำนามที่เป็นชื่อเขตการปกครอง โดยคำนามไม่ปรากฏ
 "ผ่านย่านบ่อน้ำมันอีก ๒ ตำบล"
 (สาส์นสมเด็จ เล่ม ๔ หน้า ๒๖๑)
- อำเภอ ใช้ซ้ำกับคำนามที่เป็นชื่อเขตการปกครอง
 "รัฐบาลเปลี่ยนชื่ออำเภอต่าง ๆ ตามหัวเมืองหลายอำเภอ"
 (สาส์นสมเด็จ เล่ม ๑๔ หน้า ๖๔)
- จังหวัด ใช้ซ้ำกับคำนามที่เป็นชื่อเขตการปกครอง
 "มณฑลยักไซ Arakan มีจังหวัดเรียกว่า District ๔ จังหวัด"
 (สาส์นสมเด็จ เล่ม ๑๑ หน้า ๒๐)
- เมือง ใช้ซ้ำกับคำนามที่เป็นชื่อเขตการปกครอง
 "ชื่อเมือง ๒ เมือง คือ ฉะเชิงหลวง แสงเซา"
 (สาส์นสมเด็จ เล่ม ๒ หน้า ๔๗)
- หัวเมือง ใช้ซ้ำกับคำนามที่เป็นชื่อเขตการปกครอง
 "ตามหัวเมืองต่าง ๆ ก็ตักหนัก มีบอกข่าวน้ำท่วมหลายหัวเมืองด้วยกัน"
 (สาส์นสมเด็จ เล่ม ๖ หน้า ๑๔๔)
- มณฑล ใช้ซ้ำกับคำนามที่เป็นชื่อเขตการปกครอง โดยคำนามไม่ปรากฏ
 "จะต้องเดินทางผ่านไปหลายมณฑล"
 (สาส์นสมเด็จ เล่ม ๓ หน้า ๒๐๐)

- ประเทศ ใช้กับคำนามที่เป็นชื่อประเทศ
 "น่าจะไต่สวนต่อไปทางจีนและญี่ปุ่น เพราะเขาดนัดในการลงรักมาแต่โบราณ
 ทั้ง ๒ ประเทศ"
 (สาส์นสมเด็จ เล่ม ๔ หน้า ๒๘๕)
- กอง ใช้ซ้ำกับส่วนหลักของคำนาม กองชานหมาก
 "มีกองชานหมากโตสักเท่ากระดิ่งอยู่บนเสื่อกลางศาลา ๒ กอง"
 (สาส์นสมเด็จ เล่ม ๖ หน้า ๘๘)
- ชุด ใช้กับของที่รวมกันเป็นชุด
 "และคุมปืนใหญ่มาถวายเป็นราชบรรณาการชุด ๑"
 (สาส์นสมเด็จ เล่ม ๑๔ หน้า ๑๒๔)
- ที่ ใช้กับของที่แยกเป็นชุด ๆ
 "การเข็นเวลาเข้าเย็นต้องจัดเครื่องเข็นเป็น ๒ ที่"
 (สาส์นสมเด็จ เล่ม ๒ หน้า ๒๑๐)
- พวง ใช้กับประจำ
 "เลยส่งประจำพวง ๑"
 (สาส์นสมเด็จ เล่ม ๑๗ หน้า ๒๗๐)
- สำหรับ ใช้กับของที่รวมเข้ากันได้โดยไม่ผิดหมู่ผิดพวก เป็นชุดเป็นวง
 "สันนิษฐานว่าแต่ก่อนจะมีเรือ ๒ สำหรับ เป็นเรือทองสำหรับ ๑ เป็นเรือไม้
สำหรับ ๑"
 (สาส์นสมเด็จ เล่ม ๒ หน้า ๒๒๔)
- แผนที่เกาะชวานั้นจะกราบทูลให้ทรงทราบเกล้ากระหม่อมมีถึง ๓ สำหรับ"
 (สาส์นสมเด็จ เล่ม ๑๓ หน้า ๑๙๓)
- "พระภิกษุชวลิตสารเธอไปสวดกัจจามสำหรับหนึ่ง"
 (สาส์นสมเด็จ เล่ม ๕ หน้า ๒๓๔)

หมู่

ใช้กับสิ่งเดียวกันที่อยู่รวมกันเป็นหมู่

"มีตำหนักมเหสีเทวีสร้างรายริมทางนั้น ๔ หมู่"

(สาส์นสมเด็จพระเจ้าเอกทัศ เล่ม ๘ หน้า ๒๐๔)

"ผ่านหมู่บ้านใหญ่ ๆ ในระหว่างทางสักสองสามหมู่"

(สาส์นสมเด็จพระเจ้าเอกทัศ เล่ม ๑๐ หน้า ๑๕๘)

"ที่วัดโสมนัสเจ้าอาวาสก็ไม่ขึ้นอยู่ภูมิลำเนาสำหรับพระราชอาณาถึง ๗ หมู่"

(สาส์นสมเด็จพระเจ้าเอกทัศ เล่ม ๒๕ หน้า ๘๑)

โหล

ใช้กับของอย่างเดียวกัน รวมกัน ๑๒ ชิ้น

"ด้ายหลอด ๕ โหล เงิน ๒๖.๔๐ บาท"

(สาส์นสมเด็จพระเจ้าเอกทัศ เล่ม ๒ หน้า ๑๓)

ขึ้น

ใช้กับ เชียง

"เลยเป็นเหตุให้สร้างเชียง ๒ ขึ้นขึ้นเพิ่มเติม"

(สาส์นสมเด็จพระเจ้าเอกทัศ เล่ม ๑๖ หน้า ๒๕๒)

ประการ

ใช้กับปัญหาซึ่งแยกเป็นข้อ ๆ

"เกล้ากระหม่อมขอประทานทูลถามปัญหาสองประการ"

(สาส์นสมเด็จพระเจ้าเอกทัศ เล่ม ๓ หน้า ๑๕๖)

อย่าง

ใช้เพื่อจำแนกสิ่งที่เป็นประเภทเดียวกันออกจากประเภทอื่น

"ทำของขาย ๓ อย่างเหมือนกันทุกร้าน"

(สาส์นสมเด็จพระเจ้าเอกทัศ เล่ม ๗ หน้า ๒๓๑)

"ตำรับตำราวิชาความรู้ต่าง ๆ เมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยาเห็นจะมีเป็น ๒ อย่าง"เป็นตำราที่เขียนลงเป็นหนังสืออย่าง ๑ ตำราที่จำไว้อย่าง ๑"

(สาส์นสมเด็จพระเจ้าเอกทัศ เล่ม ๒๒ หน้า ๒๔๒)

"เป็นอันว่าไม้เครื่องหมายเสียงครบ ๔ อย่างแล้ว"

(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๒ หน้า ๒๕๑)

ชีก

ใช้กับสิ่งที่แยกออกจากส่วนใหญ่

"ตัวโกศแตกראวเป็นหลายชีก"

(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๖ หน้า ๕๓)

แผนก

ใช้แยกงานเป็นส่วนย่อยในระบบการบริหารราชการ

"คณะอำนวยการ ข้าพระพุทธเจ้าเป็นประมุข หม่อมเจ้าอิทธิเทพสรรค์
เป็นตัวรอง และมีแม่กองทำการ ๓ แผนก"

(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๒ หน้า ๓๒)

ข. คำลักษณนามที่ใช้กับนามที่เป็นสิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติ

สมัยรัชกาลที่ ๑ - รัชกาลที่ ๓ มีคำลักษณนาม

ใช้กับสิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติ ดังนี้

กระบี่, บั้ง

ใช้กับท้องถิ่นเป็นกระทงเล็ก ๆ

"พระราชทานนาตำบลเตียน ๒๓๔ กระบี่

นาปรังตำบลหัวกระบือ ๑๘๕ กระบี่"

(จม. เหตุรัชกาลที่ ๒ จ.ศ. ๑๑๗๓ หน้า ๑๑๒)

"ได้รับพระราชทานนาตำบลท่ากระสัง ๑๕ บั้ง"

(จม. เหตุรัชกาลที่ ๒ จ.ศ. ๑๑๗๓ หน้า ๘๕)

ก้อน

ใช้กับของที่รวมกันอยู่ โดยมากมีลักษณะเป็นก้อน

"ถ้าน้องเรามีออกมาจะให้ทหารถือมูลดินแต่คนละก้อนมเสียให้เต็มแต่นาฬิกาเดียว"

(คำให้การมหาโคเรื่องเมืองพม่า จ.ศ. ๑๑๗๒)

เขา

ใช้ซ้ำกับคำนาม

"ขอสระข้างตะวันออกก็มีเขา ๑ หนึ่งสูงเท่ากัน"

(คำให้การจันทก๊กเรื่องเมืองบาดาล จ.ศ. ๑๒๐๘)

ปากน้ำ

ใช้ซ้ำกับคำนาม

"ที่ดินต่อเมืองกลันตันลงไปหว่างพิสุตรกับเมืองกลันตันนั้น ปากน้ำก็มีถึง
๒ ปากน้ำ"

(จม.หลวงอุดมสมบัติ หน้า ๔๒๕)

ฤดู

ใช้ซ้ำกับคำนาม โดยคำนามไม่ปรากฏ

"ปีหนึ่ง ๔ ฤดู ฝนตกบริบูรณ์ข้าวก็งาม"

(จม.เทศุรชกาลที่ ๒ จ.ศ.๑๑๗๑-๑๑๗๓ หน้า ๗๑)

มรสุม

ใช้ซ้ำกับคำนาม โดยคำนามไม่ปรากฏ

"ถ้าได้ใช้สองมรสุมแล้วทำคำสำเภาเป็น ๔ ส่วน ยกเสีย ๒ ส่วน เอา
๓ ส่วน ถ้าได้ใช้ ๓ มรสุมแล้ว ให้ทำคำสำเภาเป็นสองส่วน ยกเสีย
ส่วนหนึ่งเอาส่วนหนึ่ง"

(กม.ตราสามดวง เล่ม ๓ หน้า ๑๓๕)

ศิษะ

ใช้กับสิ่งที่มีหัว เช่น ฝ

"การครั้งนี้เหมือนหนึ่งคิรรักษาฝทั้ง ๒ ศิษะ"

(จม.หลวงอุดมสมบัติ หน้า ๓๐๕)

ใช้

ใช้ซ้ำกับคำนาม

"ในละอองธุลีพระบาทก็ว่านวายอยู่ด้วยรักษาใช้ถึงสองใช้"

(จม.เทศุรชกาลที่ ๒ จ.ศ.๑๑๗๓ หน้า ๓๖)

สมัยรัชกาลที่ ๔ - รัชกาลที่ ๖ มีคำลักษณะนาม

ใช้กับสิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติ ดังนี้

เกาะ ใช้ซ้ำกับคำนาม โดยคำนามไม่ปรากฏ
 "พันออกไปข้างขวามือหน่อยหนึ่ง มีอีกสองเกาะ เรียกเกาะเหนือ
 เกาะใต้"

(จม. เหตุหม่อมราโชทัย หน้า ๑๗๕)

ก้อน ใช้กับก้อนหิน

"มีหินเป็นเขมอซ้อนกันเป็นรูปต่าง ๆ ๓ ก้อนบ้าง ๔ ก้อนบ้าง
 เป็นอันมาก"

(จม. เหตุพระราชาภิเษก ภาค ๒๓ หน้า ๒๕)

แปลง ใช้กับพื้นที่ที่กำหนดเขตไว้

"มีที่ดินใหญ่พอจะสร้างพระราชวังได้แต่ ๒ แปลง"

(ตำนานวังหน้า หน้า ๑๖)

ป่า ใช้ซ้ำกับคำนาม

"บรรดาป่าทั้งนี้มีชื่อหมดทุกป่า คือไฮด์ปากป่าหนึ่ง ครีนปากป่าหนึ่ง"

(จม. เหตุหม่อมราโชทัย หน้า ๒๔๓)

เขา ใช้ซ้ำกับคำนาม

"แล้วมีเขาก่อเป็นฐานรองหอแก้วศาลพระภูมิอีกเขา ๑"

(ตำนานวังหน้า หน้า ๒๖)

แม่น้ำ ใช้ซ้ำกับคำนาม

"ในเมืองลอนดอนมีแม่น้ำอยู่กลางเมืองแม่น้ำหนึ่งชื่อเทมส์"

(จม. เหตุหม่อมราโชทัย หน้า ๒๔๑)

- คุ้ง ใช้ซ้ำกับคำนาม โดยคำนามไม่ปรากฏ
 "แล้วลงเรือไฟไปขึ้นดูวัดพระบรมธาตุใต้เมืองลงมาคุ้งหนึ่ง"
 (จม. ระยะทางไปพิษณุโลก หน้า ๘)
- ฟาก ใช้กับฝั่งของแม่น้ำ
 "เพราะแผนที่กรุงธนบุรีเอาแม่น้ำไว้กลาง ทั้งกำแพงเมืองทั้งสองฟาก"
 (ตำนานวังน้ำ หน้า ๑๖)
- เสี้ยว ใช้กับส่วนที่โค้งหรือคดเคี้ยวไปจากแนวตรงของลำน้ำ
 "ดูลำน้ำไปจนอีก ๒ เสี้ยวจะถึงปากน้ำเชิงไทร"
 (จม. ระยะทางไปพิษณุโลก หน้า ๑๕)
- สมัยรัชกาลที่ ๗ - รัชกาลที่ ๘ มีคำลักษณะนาม
- ใช้กับสิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติ ดังนี้
- เกาะ ใช้ซ้ำกับคำนาม
 "เห็นเกาะเล็ก ๆ หลายเกาะ"
 (จม. เหตุระยะทาง ร.๗ หน้า ๕)
- อัน ใช้กับเกาะ
 "จึงได้ค้นแผนที่แถบนั้นดูพบเกาะอันหนึ่ง"
 (สาส์นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เล่ม ๔ หน้า ๑๑๕)
- ก้อน ใช้กับก้อนหิน
 "พบศิลาก้อนหนึ่ง"
 (สาส์นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เล่ม ๔ หน้า ๑๐๐)
- แปลง ใช้กับพื้นที่ที่กำหนดเขตไว้
 "โปรดให้ซื้อที่ดินผืนใหญ่ริมถนนแปลง ๑"
 (สาส์นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เล่ม ๑๖ หน้า ๒๕๑)

- ผืน ใช้กับแผ่นดิน
 "แต่ก่อนเป็นแผ่นดินติดกันเป็นผืนเดียว"
 (สาส์นสมเด็จ เล่ม ๔ หน้า ๒๖๖)
- โคก ใช้ซ้ำกับคำนาม
 "มีเป็นโคกอยู่ ๓ โคก"
 (สาส์นสมเด็จ เล่ม ๔ หน้า ๙๖)
- บ่อ ใช้ซ้ำกับคำนาม
 "ในบริเวณนี้มีบ่อน้ำมันรวมทั้งสิ้นในเวลาี้ ๒๐๐ บ่อ"
 (จม. เหตุระยะทาง ร.๗ หน้า ๔๔)
- เทือก ใช้กับภูเขาที่ต่อเนื่องกันไปเป็นพิค
 "มีภูเขาเทือกหนึ่งลงมาจากริมน้ำตอหนึ่งในเขานั้น"
 (สาส์นสมเด็จ เล่ม ๑๔ หน้า ๓๔)
- ลูก ใช้กับเขาที่มีลักษณะกลม ๆ
 "พระเจดีย์บวรพุทโธนั้น เขาลูกหนึ่งเป็นแกน จริงหรืออย่างไร"
 (สาส์นสมเด็จ เล่ม ๔ หน้า ๑๑๐)
- ปากน้ำ ใช้ซ้ำกับคำนาม
 "เมื่อพิจารณาชื่อปากน้ำในอ่าวสยามชั้นในอันมี ๔ ปากน้ำด้วยกัน"
 (สาส์นสมเด็จ เล่ม ๑๔ หน้า ๑๔๐)
- ฟาก, ผัง ใช้กับฝั่งของแม่น้ำ
 "นานมาตสิ่งงอกออกไปทั้ง ๒ ฟาก"
 (สาส์นสมเด็จ เล่ม ๗ หน้า ๒๔๔)

"เหตุนี้เพราะตอนริมน้ำ เก่า เป็นที่คอนทั้งสองฝั่ง"

(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๒ หน้า ๖๔)

แพรง

ใช้กับทางแยกของลำน้ำ

"ปากน้ำเอราวัณที่ออกทะเลมีทางน้ำถึง ๔ แพรง"

(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๔ หน้า ๒๑๐)

ลำ

ใช้ซ้ำกับส่วนหลักของค่านาม ลำน้ำ

"คำว่า "แม่" หมายถึงลำน้ำ เป็นลำละ เมาะ ลำสอด ก่อนนี้คงถือเอา

ลำละ เมาะ เป็นใหญ่ ภายหลังเปลี่ยนถือเอาลำสอดเป็นใหญ่

ทั้งสองลำคงอยู่ใกล้กัน"

(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๑๘ หน้า ๑๒๒)

สาย

ใช้กับลำน้ำซึ่งมีลักษณะ เป็นแนวยาว

"มีรอยลำน้ำเก่า ๒ สาย สายหนึ่งวกลงขึ้นไปทางทิศเหนือ อีกสายหนึ่ง
วกลงไปทางทิศตะวันตก"

(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๒๔ หน้า ๒๖๘)

ห้วง

ใช้กับหนองน้ำ

"แต่หนองนั้นไม่ใช่มีแต่ห้วงเดียว ย่อมมีหลายห้วงอยู่ติดต่อกันไป"

(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๑๔ หน้า ๒๐๔)

ฤดู

ใช้ซ้ำกับค่านาม

"เรามีก็แต่ฤดูร้อน ฤดูฝน และฤดูหนาว ๓ ฤดูเท่านั้น"

(เรื่องเกี่ยวกับประเพณีไทย หน้า ๘)

เมล็ด

ใช้กับของที่เป็นก้อนกลม ๆ ขนาดเล็ก เช่น กระจ

"จะพูดต่อไปถึง "ตกกระจ" กระจนั้นขึ้นแต่ที่หน้าเป็นเมล็ดห่าง ๆ กัน

อีกหน้าละเพียง ๔ เมล็ด ๔ เมล็ด หาเป็นผ้ากว้างไม่"

(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๒๒ หน้า ๘๗)

๑.๒ คำลักษณนามที่ใช้กับนามที่เป็นนามธรรม

สมัยรัชกาลที่ ๑ - รัชกาลที่ ๓ มีคำลักษณนามใช้กับนามธรรม ดังนี้

- โทษ ใช้ซ้ำกับคำนาม
 "แลนายอินคิดเปนโทษ ๑ ลักคนโทษหนึ่ง โทษทำชั่วโทษหนึ่ง"
 (กม.ตราสามดวง เล่ม ๕ หน้า ๒๔๒)
- กตง ใช้แบ่งข้อกล่าวโทษออกเป็นข้อ ๆ
 "เจบปดเปนโทษถึง ๔ } กตงก็ดี"
 ๑๐ }
 (กม.ตราสามดวง เล่ม ๓ หน้า ๑๘๖)
- สถาน ใช้แบ่งข้อกล่าวโทษออกเป็นข้อ ๆ
 "อนึ่งถ้านา ๑๐๐๐๐ ถึงนา ๘๐๐ วิวาทชกตักนในพระราชวัง
 ศาลาลูกขุน โทษ ๔ สถาน"
 (กม.ตราสามดวง เล่ม ๑ หน้า ๔๗)
- ข้อ ใช้เพื่อจำแนกเป็นข้อ ๆ
 "ที่จริงเปนด้วยเหตุอื่นอีก ๒ ข้อ"
 (จม.หลวงอุดมสมบัติ หน้า ๒๑)
- ประการ, ประกาน, ประการ ใช้เพื่อจำแนกเป็นข้อ ๆ
 "ไทยกับอังกฤษเกิดเข้าใจผิดกันขึ้นด้วยเหตุ ๔ ประการ"
 (จม.หลวงอุดมสมบัติ หน้า ๒๔)
- "ทั้งนี้เปนโทษ ๓ ประกานดูจว่ามาแต่ก่อนนั้น"
 (กม.ตราสามดวง เล่ม ๓ หน้า ๒๒๐)

"แลมบุษทั้งหลายดิฉินนินทามะโนสารอำมาตย์ว่าถึงแก่อะคต ๔ ประการ
บังคับคตมิเป็นธรรม"

(กม.ตราสามดวง เล่ม ๑ หน้า ๑๕)

เรื่อง ใช้เพื่อจำแนกเป็นเรื่อง ๆ
"เห็นจะเป็นด้วยความชอบทั้ง ๒ เรื่องที่กล่าวมานี้"
(จม.หลวงอุดมสมบัติ หน้า ๔)

ดวง ใช้กับโทษะ โภยะ โมหะ
"ฉันทนั้นเป็นอะกุศลจิตโดยแท้ และโทษะ โภยะ โมหะ สามดวงนี้"
(กม.ตราสามดวง เล่ม ๑ หน้า ๕๐)

ตัว ใช้ซ้ำกับส่วนหนึ่งของคำนาม "ตัวบาปธรรม"
"มีตัวบาปธรรมบังเกิดพร้อมทั้ง ๔ ตัว คือ กอบไปด้วยโทษะ โมหะ
โทษะ รากะทีเดียว"
(จม.หลวงอุดมสมบัติ หน้า ๓๖๓)

สมัยรัชกาลที่ ๔ - รัชกาลที่ ๖ มีคำลักษณะนามใช้กับนามธรรม ดังนี้

ข้อ ใช้เพื่อจำแนกเป็นข้อ ๆ
"มีความสงสัยเกิดขึ้น ๒ ข้อ"
(สาส์นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ร.๔ เล่ม ๑ หน้า ๓๗)

ประการ ใช้เพื่อจำแนกเป็นข้อ ๆ
"ถึงรัชกาลที่ ๓ ไทยกับอังกฤษเกิดเข้าใจผิดกันด้วยเหตุ ๔ ประการ"
(ประชุมพงศาวดาร หน้า ๓๔)

สถาน ใช้เพื่อจำแนกเป็นอย่าง ๆ
"กรุงสยามคิดว่าตัวกรุงสยามอยู่ใกล้กรุงบริตาเนียด้วยเหตุ ๓ สถาน"
(พระราชสาส์นใน ร.๔ หน้า ๑๒๖)

อย่าง

ใช้เพื่อจำแนกเป็นข้อ ๆ

"เห็นเบนเข่นนี้ได้ด้วยเหตุ ๒ อย่าง"

(จม.เหตุระยะทางเสนาบดีฯ หน้า ๑๔)

ข้อ

ใช้เพื่อจำแนกเป็นข้อ ๆ

"แต่ได้ความรู้ข้อ ๑ ..."

(สาส์นสมเด็จพระ เล่ม ๔ หน้า ๓๒)

โสศ

ใช้เพื่อจำแนกเป็นข้อ ๆ

"อนึ่งรูปครุฑนั้นยังให้ความรู้ที่อยากรู้อยู่อีกโสศหนึ่งด้วย"

(สาส์นสมเด็จพระ เล่ม ๑๐ หน้า ๓๐)

สถาน

ใช้เพื่อจำแนกเป็นอย่าง ๆ

"ขอรับพระพรไว้ด้วยความเคารพและยินดีทั้ง ๒ สถาน"

(สาส์นสมเด็จพระ เล่ม ๒๔ หน้า ๑๗๘)

อัน

ใช้กับอุทาหรณ์

"ขอทูลสนองลายพระหัตถ์ว่าการสร้างรูปท่านผู้หญิงโม่้นั้นเป็นอุทาหรณ์
อันหนึ่ง"

(สาส์นสมเด็จพระ เล่ม ๔ หน้า ๓๑๖)

๒. คำลักษณนามที่ใช้กับกริยา จะปรากฏกับคำกริยาแสดงอาการซึ่งสามารถนับจำนวนครั้งที่
 ทำอาการนั้น ๆ ได้

สมัยรัชกาลที่ ๑ - รัชกาลที่ ๓ มีคำลักษณนามใช้กับกริยา ดังนี้

- กลั่น "พบแต่ว่า คำน้ำกันให้กรรมยุกระบัตกลั่นใจสามกลั่น"
(กม.ตราสามดวง เล่ม ๕ หน้า ๓๐๑)
- โกน "กระทำจอมปลอมเหมือนสามเฒ่าไม่ได้ปลงผมโกนหนึ่งข้าง
สองโกนข้าง"
(กม.ตราสามดวง เล่ม ๔ หน้า ๒๒๔)
- ครึ่ง "แลข้อความทั้งนี้เป็นฐานะอยู่ทั้งสองพระนคร แต่พูดไปมาถึงสองครึ่ง
ไม่แจ้งว่าจะทำประการใด"
(จม.เทศุรัชกาลที่ ๒ จ.ศ.๑๑๗๑-๑๑๗๓ หน้า ๘๕)
- คาบ "หมื่นหลวงพันกราบ ๓ คาบ"
(กม.ตราสามดวง เล่ม ๑ หน้า ๑๕๖)
- "อึ่งให้นายมหาดไทยตรวจดูความทุกกระทรวงปีละ ๓ คาบ"
(กม.ตราสามดวง เล่ม ๑ หน้า ๑๓๑)
- คราว "เจ้าอนุวงศ์เป็นคนมีความสามารถ เคยได้คุมกองทัพเมืองเวียงจันทน์
ไปช่วยรบพม่า ทางเมืองเชียงแสนมีบำเหน็จความชอบถึง ๒ ครั้ง"
(จม.เหตุเรื่องปราบขบถเวียงจันทน์ จ.ศ.๑๑๘๔)
- งวด "สั่งเงินอากรปีละ ๒ งวด"
(จม.เทศุรัชกาลที่ ๒ จ.ศ.๑๑๗๑-๑๑๗๓ หน้า ๖๘)
- ต่อ "ข้อความชายทำผู้ด้วยภรรยาทำนต่อกันถึงห้าต่อ"
(กม.ตราสามดวง เล่ม ๔ หน้า ๒๖๖)
- "ถ้ากราบทูลข้างในเสียค่ารับสั่งห้าต่อ"
(กม.ตราสามดวง เล่ม ๕ หน้า ๑๕๔)

ถ้า "... ให้ขุนตาบเข้าคั้น แล้วให้ตำรวจในเข้าคั้น แล้วให้นายแวงคั้น แล้วให้กินยุบาคคั้นเล่า เปน ๔ ถ้ำ"

(กม.ตราสามดวง เล่ม ๑ หน้า ๘๓)

"ส่วนมันเอาสินไหมถึง ๒ ถ้ำแล้วมันยังทำผู้ชู้ชายเหนือส่วนมัน ..."

(กม.ตราสามดวง เล่ม ๒ หน้า ๒๐๕)

ที่ ลงพระราชอาชาติ ๓๐ ที่

(กม.ตราสามดวง เล่ม ๑ หน้า ๕๕)

ทบ "ท่านให้ไหมเจ้าไพร่เจ้าข้าสามสิบทบ"

(กม.ตราสามดวง เล่ม ๔ หน้า ๘๘)

นิต "อนึ่งผู้มีอถคคิให้หนังสือนัดไว้แก่สุภาภระลาการว่าจะมาให้ถามกิติ เดิรเพชฌกิติ ชีชากิติ มีได้มาตามนัด ๓ นัด"

(กม.ตราสามดวง เล่ม ๑ หน้า ๕๕)

"ขุนไกรตรีเพ็ชรได้ยินเสียงปืนอยู่ ๒ นัด ๓ นัด"

(จม.หลวงอุดมสมบัติ หน้า ๑๑๑)

ศต "อนึ่งถ้าขาดศตส่งข้างมาผู้คนถึง ๓ ศต"

(กม.ตราสามดวง เล่ม ๑ หน้า ๕๕)

ผลัด "แล้วจึงให้เป็นสามผลัดจะให้ทำราชการเดือนหนึ่ง จะให้อยู่ทำกิน สองเดือน"

(กม.ตราสามดวง เล่ม ๕ หน้า ๑๔๔)

มือ "ถ้าผู้นั่งนั้นถามผู้อาพาฯ มีปรกดีถ้อยคำยังยืนอยู่ถึง ๓ มือ ๓ ทน"

(กม.ตราสามดวง เล่ม ๓ หน้า ๕๗)

ลา "๓ นาลิกาตีหริทิก ๒ ลา เสด็จหอพระเบิก"
(กม.ตราสามดวง เล่ม ๑ หน้า ๑๓๗)

"พร้อมกันกราบถวายบังคม ๓ ลา แล้วกลับมา"
(ประชุมหมายรับสั่ง ภาคที่ ๒ หน้า ๑๕)

เวลา "แก้หนังสือเสียอีกสัก เวลาหนึ่งเถิด"
(จม.หลวงอุดมสมบัติ หน้า ๓๐๓)

ทน "ทรงศีลสังวรเดือนละ ๘ ทน"
(จม.เหตุความทรงจำฯ หน้า ๓๒)

สมัยรัชกาลที่ ๔ - รัชกาลที่ ๖ มีคำลักษณะนามใช้กับกริยา ดังนี้

ครั้ง "เดิมพระยาสุพรรณบุรีได้ส่งเงินค่านาจำนวนปีมะเมีย จัตวาศก
มา ๕ ครั้ง เงิน ๓๖๐ ชั่ง"
(จม.เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๒๒ หน้า ๔๓)

"เมื่อทรงพระราชปฏิสันถาร ๓ ครั้งแล้วให้ทูลสืบคำแขกเมืองต่อไป"
(ประชุมพงศาวดาร หน้า ๓๖๔)

"พระเจ้ายู่หัวเสด็จขึ้น ยั้ง ปืน ใหญ่ น้อย ๒ ครั้งเหมือนกัน"
(จม.เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๒๓ หน้า ๔๔)

คราว "เป็นอันได้ซ่อม แปลง หลาย คราว"
(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๑ หน้า ๒๗)

งวด "ให้หลวงภานุวิเศษส่งเงินแก่เจ้าจำนวนกรมพระคลังสินค้าปีละ
๔ งวด จง ทุก งวด ทุก ปี"
(ประชุมประกาศ ร.๔ หน้า ๓๒)

- จบ "พระพิธีธรรมวัดราชบูรณสวดสังคหปริกเลข ๔ จบ"
(จม.เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๑๑ หน้า ๑๐๑)
- ซ้ำ "ห้ามไม่ให้ขุนเตลาธิกรณเรียกภาซีเป็นสองซ้ำได้"
(ประชุมประกาศ ร.๔ หน้า ๓๑๑)
- ต่อ "จับได้ให้เอาภาซีที่จับนั้นตั้งปรับไหม ๑๐ ต่อนั้น"
(ประชุมประกาศ ร.๔ หน้า ๓๒)
- ที่ "ขุนนางคนนั้นจึงเอามือของตัวรองใต้ฝ่าพระหัตถ์ เอาปากจูบ
พระธำมรงค์ที่หนึ่ง"
(จม.เหตุหม่อมราโชทัย หน้า ๒๓๓)
"ถ้าขึ้นตามให้เขียน ๕๐ ที่ ๕ หวาย"
(พระราชหัตถเลขาใน ร.๔ หน้า ๑๓๔)
- นัด "ให้ยิงปืนป้อมผีเสื้อสมุทรรับชุต ๒๑ นัด"
(ประชุมพงศาวดาร หน้า ๗๒)
"แล้วสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชดำรัสปฏิสันถาร ๓ นัด แล้วเสด็จขึ้น"
(จม.เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๒๓ หน้า ๑๔)
- รื้อ "ส่วนความที่เรียงนั้นทำอยู่ถึง ๔ รื้อ จึงได้รู้อย่างพอใจหม่อมฉัน
ดังถวายมา"
(สาส์นสมเด็จพระเจ้าเล็ ๑ หน้า ๑๕)
- รอบ "ครอบเครื่องตันแล้วแห่เวียนเขาไกรลาส ๓ รอบ"
(ประชุมประกาศ ร.๔ หน้า ๓๒๒)
- ลา "พราหมณ์อ่านคุษีสังเว ๔ ลา มีขับไม้ตามธรรมเนียม"
(จม.เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๒๒ หน้า ๘๒)

เวลา "๕ หุ่่มเสด็จทรงจุดดอกไม้ที่นางร้องไห้ร้อง ๓ เวลา"
(จม. เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๑๑ หน้า ๕๕)

สมัยรัชกาลที่ ๗ - รัชกาลที่ ๘ มีคำลักษณะนามใช้กับกริยา ดังนี้

กลับ "แต่แจวเรือหาปากคลองเบื้องล่างถึงสองสามกลับก็ไม่พบ"
(สาส์นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี กรมพระศรีสวางควัฒนวรณิชนวรัตน์ เล่ม ๑๔ หน้า ๒๑๐)

เข้ม "พระกรเป็นบาดแผลต้องเข้มถึง ๑๐ เข้ม"
(สาส์นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี กรมพระศรีสวางควัฒนวรณิชนวรัตน์ เล่ม ๔ หน้า ๑๒๒)

ครึ่ง "ลูกเรือยืนขึ้นเพลาพร้อมกันร้องคำนี้รับเสด็จเป็นธรรมเนียมยุโรป
๓ ครึ่ง"
(จม. เหตุระยะทาง ร.๗ หน้า ๘๖)

"สมเด็จพระปกเกล้าประจวรเพียงจนถึงหมอกสัวจะไม่รอดถึง ๓ ครึ่ง"
(สาส์นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี กรมพระศรีสวางควัฒนวรณิชนวรัตน์ เล่ม ๑๒ หน้า ๕๕)

ครา "เพราะเห็นได้ว่าทำแก้กันมาหลายคราเช่นนั้น"
(สาส์นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี กรมพระศรีสวางควัฒนวรณิชนวรัตน์ เล่ม ๑๖ หน้า ๒๒)

คาบ "นั่งคุกเข่าทำพรหม ประณมมือยกขึ้นเหนือศีรษะสามคาบ"
(สาส์นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี กรมพระศรีสวางควัฒนวรณิชนวรัตน์ เล่ม ๕ หน้า ๒๔๔)

คราว "แต่การเขียนพระระเบียนนั้นได้เขียนมาถึง ๓ คราว คือใน
รัชกาลที่ ๓ คราวหนึ่ง รัชกาลที่ ๕ สองคราว"
(สาส์นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี กรมพระศรีสวางควัฒนวรณิชนวรัตน์ เล่ม ๒ หน้า ๑๑๒)

งวด "แต่อีกฉบับ ๑ ทวงก้องที่ไทยควรจะส่งแต่มิได้ส่งมา ๓ งวด"
(สาส์นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี กรมพระศรีสวางควัฒนวรณิชนวรัตน์ เล่ม ๑๖ หน้า ๑๒๒)

- ตลบ "เรื่องของญี่ปุ่นได้กราบทูลมาสองตลบแล้ว"
(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๖ หน้า ๒๓๔)
- ที "เคยได้ให้พระยาอนุমানสอบดูข้างที่ผูกเครื่องพระคชาธารมาทีหนึ่งแล้ว"
(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๒๓ หน้า ๑๗๐)
- เที่ยว "ทราบได้จากเกล้ากระหม่อมเคยตรวจปฏิพ อ่านแก้แม่ถึง ๒ เที่ยว
ก็ยังเห็นที่ผิดต้องแก้อยู่นั้นเอง"
(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๒๒ หน้า ๒๓๐)
- ทับ "ได้รับลายพระหัตถ์เวรซึ่งลงวันที่ ๒๔ เมษายน ปะบิดสองทับ
จึงรู้ว่าที่เตากก่อนว่าที่กรงเลิกตรวจนั้นผิดไป"
(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๒๒ หน้า ๑๔)
- นัด "บ้อมผีเสื่อสมทรยิงบินใหญ่ถวายคำนับ ๒๑ นัด
(จม.เหตุระยะทาง ร.๗ หน้า ๓)
- "ที่หม่อมฉนทุลศิตเขียน อธิบายพระนามพระเจ้าแผ่นดินกรงศรือยุธยา
มาหลายนัดนั้น"
(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๑๒ หน้า ๒๖๒)
- เพลา เวลา "พระเจ้าแผ่นดินสวัยวันละ ๔ เพลา"
(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๕ หน้า ๑๖๒)
- "พระเจ้าแผ่นดินย่อมเสติจจอกขุนนางวันละ ๒ เวลา"
(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๓ หน้า ๑๓๘)
- รอบ "ใคินรอบพระระเปยงดูรำงดู เขียนกันวันละรอบแล้ว เป็นอยู่่างน้อย"
(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๒ หน้า ๑๔๐)

- รอบโบสถ์ "ครั้นพระสวดจบแล้วออกเดินเทียนนำพวกขรราวาสตามประทักษิณ
๓ รอบโบสถ์"
(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๓ หน้า ๒๕๖)
- ลา "พรหมณ์เป่าสังข์ ๓ ลาแล้ว"
(จม. เหตุบรมราชาภิเษกพระปกเกล้า หน้า ๓๑)
- เวร "ขอประทานผลัดไปอีกสักเวร ๑ หรือ ๒ เวร จึงจะเขียนถวาย"
(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๑๘ หน้า ๒๘๐)
- ทน "รูปรางค์สามยอดลพบุรี พิจารณาดูลายเห็นเป็นทำสามทน
ทนแรกฝีมือขอมแท้..."
(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๒ หน้า ๑๐๓)
- "เมื่อได้รับลายพระหัตถ์ของท่าน จึงบังเกิดขึ้นบานอ่านถึง ๒ ทน"
(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๓ หน้า ๘๕)

บทที่ ๓

คำลักษณนามที่ได้จากมาตราและการประมาณ

คำลักษณนามที่ได้จากมาตราและการประมาณนี้ เป็นคำลักษณนามอีกประเภทหนึ่งที่ใช้เพื่อบอกการชั่ง ตวง วัด ซึ่งอาจบอกโดยใช้มาตราต่าง ๆ ที่ได้กำหนดไว้แน่นอนแล้ว หรืออาจบอกโดยการประมาณจากภาชนะหรือเครื่องใช้ที่บรรจุสิ่งนั้น ๆ รวมถึงการประมาณโดยใช้วิธีวัดหรือกิริยาอาการมากำหนด คำลักษณนามประเภทนี้อาจแยกได้เป็น ๒ ประเภท คือ คำลักษณนามที่ได้จากมาตรา และคำลักษณนามที่ได้จากการประมาณ

๑. คำลักษณนามที่ได้จากมาตรา แบ่งเป็น

- ๑.๑ มาตราเงิน
- ๑.๒ มาตราชั่ง
- ๑.๓ มาตราตวง
- ๑.๔ มาตราวัด
- ๑.๕ มาตราเวลา

๒. คำลักษณนามที่ได้จากการประมาณ แบ่งเป็น

- ๒.๑ คำลักษณนามที่ได้จากการประมาณโดยใช้กิริยาอาการ
- ๒.๒ คำลักษณนามที่ได้จากการประมาณโดยใช้ภาชนะ
- ๒.๓ คำลักษณนามที่ได้จากการประมาณโดยใช้วิธีวัด

๑. คำลักษณนามที่ได้จากมาตรา

๑.๑ มาตราเงิน คำลักษณนามที่ได้จากมาตราเงินนี้ เป็นคำใช้เพื่อบอกจำนวนเงินหรือบอกราคาของสิ่งต่าง ๆ

สมัยรัชกาลที่ ๑ - รัชกาลที่ ๓ มีคำลักษณะนามที่ได้จากมาตราเงิน ดังนี้

- ซึ้ง "หม่อมเหม็นได้แจกเงินให้อ้ายมีชื่อเหล่านี้เป็นเงินตรา ๑๖ ซึ้ง กับเสื้อผ้า
ทุกคน"
(จม. เหตุรัชกาลที่ ๒ จ.ศ. ๑๑๗๑-๑๑๗๓ หน้า ๑๔)
- บาท, บาท "บัดนี้ราษฎรซื้อขายเข้าแก่กัน เปน เกียนละหกบาทบ้าง เกียนละ เจดบาทบ้าง"
(กม. ตราสามดวง เล่ม ๕ หน้า ๒๔๐)
- สลึง, สะหลิง "ผู้ขายสุกรสุราบทลทอนกันลงบาทหนึ่งแต่สองสลึง ๆ หนึ่งเอาแต่เฟื้องหนึ่ง
เฟื้องหนึ่งเอาแต่สองไพ"
(กม. ตราสามดวง เล่ม ๕ หน้า ๒๒๑)
- "ให้ตีขึ้นหมากหมั้นนั้นขึ้นละสะหลิง"
(กม. ตราสามดวง เล่ม ๑ หน้า ๒๖๔)
- เฟื้อง "แลห้ามอย่าให้ข้าหลวงเรียกเอาพัศุดของเงินแก่เจ้าเมืองกรมการว่าเป็น
ค่าธรรมเนียมแต่เฟื้องหนึ่งขึ้นไปได้เป็นอันขาดทีเดียว"
(จม. เหตุรัชกาลที่ ๒ จ.ศ. ๑๑๗๑-๑๑๗๓ หน้า ๑๕)
- ไพ "...เฟื้องหนึ่งเอาแต่สองไพ"
(กม. ตราสามดวง เล่ม ๕ หน้า ๒๒๑)
- เบี้ย "ฉกฉวยเอาทรัพย์สินสิ่งสินใด ๆ ค่าประมาณ ๑๐๐๐ เบี้ย"
(กม. ตราสามดวง เล่ม ๓ หน้า ๒๖๗)
- เหรียญ, เหรียญ "ว่าถ้าได้เป้นพระยากันดินจะให้สินบน ๑๐๐๐๐ เหรียญ"
(จม. หลวงอุดมสมบัติ หน้า ๔๓๓)
- ของพระกบิदनให้เข้ามาเป็นเงิน ๑๘๔๔ เหรียญ ๓ สลึง ๒ ลูย"
(จม. เหตุรัชกาลที่ ๒ จ.ศ. ๑๑๗๑-๑๑๗๓ หน้า ๒๑)

- ลุย, หลุย "บเรียมเหล็ก ๑๐ บอก เงิน ๙๒๗ เหยียน ๗ ลุย"
(จม.เหตุรัชกาลที่ ๒ จ.ศ.๑๑๗๑-๑๑๗๓ หน้า ๒๑)
- "เสี้ยค่าจู่เก๊กกับค่าจ้างชนเป็นเงิน ๑๖ เหยียน ๒ สลึง ๗ หลุย"
(จม.เหตุรัชกาลที่ ๒ จ.ศ.๑๑๗๑-๑๑๗๓ หน้า ๒๐)
- แป "ข่าวสารถึงละ ๒๔ แป เป็นเงินตราถึงละ ๑ บาท"
(จม.เหตุเกี่ยวกับเขมรและญวนใน ร.๓ หน้า ๙๐)
- เตียน "ราคาข่าวสารที่เมืองพุทไธมาศ ชื่อชายกันถึงญวนหนึ่ง เป็นอีแปะสองพวง
๘ เตียน"
(จม.เหตุเกี่ยวกับเขมรและญวนใน ร.๓ หน้า ๑๔๙)
- ตุล "ข้าพเจ้าจึงเรียกจันนายเรือปลาเข้ามาว่าจ้างโดยสารไปเมืองใหม่เป็นเงิน
๑๖ ตุล"
(คำให้การจันก๊กเรื่องเมืองบาทลี จ.ศ. ๑๒๐๘)
- กล้ำ, กล่อม "เจ้าอังวะเรียกเอาเงินแก่ราษฎร ๑๐ เรือน เอา ๓๓ บาท ๓ สลึง
๓ เฟื้อง ๓ ไพ ๓ กล้ำ ๓ กล่อมครึ่งหนึ่ง"
(จม.เหตุรัชกาลที่ ๒ จ.ศ.๑๑๗๑-๑๑๗๓ หน้า ๑๑๖)

สมัยรัชกาลที่ ๔ - รัชกาลที่ ๖ มีคำลักษณะนามที่ได้จากมาตราเงิน ดังนี้

- ซั่ง "พระราชทานเงินให้เป็นเบี้ยเลี้ยงเดือนละ ๒ ซั่ง"
(ประชุมพงศาวดาร หน้า ๑๓)
- ตำลึง "จึงได้ใช้เงินให้ตัวละ ๓ ตำลึง โคน ๓ ตัว เงิน ๔ ตำลึง"
(จม.เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๕ หน้า ๔๖)

- บาท "เงินอยู่ในกระเป๋านายร้อย ๒๐ บาท เอี่ยมติดกันแปดตั้ง ๆ
(จม.ระยะทางไปพิษณุโลก หน้า ๕๓)
- สตางค์ "มาได้รับพระราชทานเบี้ยบำนาญ (เดือนละ ๓๗๓ บาท ๓๓ สตางค์)"
(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๑ หน้า ๒๗๕)
- สลึง,
เฟื้อง,
ไพ "เงิน ๑๖ ชั่ง ๑๓ ตำลึง ๑ สลึง ๕ เฟื้อง ๓๓ ไพ"
"เงิน ๘ ตำลึง ๒ บาท ๒ สลึง ๑ เฟื้อง"
(จม.เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๒๒ หน้า ๓, ๑๑)
- ทศกึ่ง "แต่ก่อนผู้ที่มีเงินเหรียญมาแลกเอาเงินบาทไปแลกกันข้างนอก คิดเหรียญละ
หกสลึงเจ็ดทศกึ่ง"
(ประชุมประกาศ ร.๔ หน้า ๒๕๓)
- เบี้ย "ให้ยกค่าอากรมะพร้าวที่เรียกตันละ ๑๐๐ เบี้ย"
(ประชุมประกาศ ร.๔ หน้า ๒๒๒)
- อัฐ "ให้คิดกะประมาณเงินเท่าจำนวนในหนังสือพระยาเทเวศร์ คือ ๔๗๗๓๓ บาท
๓๔ อัฐ"
(พระราชหัตถเลขาสมเด็จพระปิยมหาราช หน้า ๓๓)
- เหรียญ "ราคาบอกละ ๘ เหรียญ"
(ประชุมพงศาวดาร หน้า ๑๔)
- เซ็น, เซนต์ "คำจ้างแขกฝรั่งซึ่งกำกับม้าเข้ามารวมเป็นเงิน ๑๓๔๔ เหรียญ ๓๘ เซ็น"
(จม.เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๕ หน้า ๔๑)
"ค่าขนน้ำมัน ๒ เซนต์ และค่าส่งอีก ๒ เซนต์"
(จม.เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๘ หน้า ๔)

ปอนด์ "แล้วชวดไทยได้ไปขอยืมเงินที่คลังของกรวินวิกตอเรียอีก ๔๐๐ ปอนด์"
(พระราชหัตถเลขาใน ร.๔ หน้า ๑๔๒)

ซิลลิง, ซิงลิง "มาตราเงินในเมืองอังกฤษนั้น อังกฤษคิดนัยว่าปอนด์หนึ่งเป็น ๒๐ ซิลลิง ๑
เพน, เพนตี หนึ่ง เป็น ๑๒ เพน"
(ประชุมประกาศ ร.๔ หน้า ๑๓๓)

"คำเครื่องโทรเลขบางปะอินเป็นเงิน ๕๕๔ ปอนด์ ๓ ซิงลิง ๖ เพนตี"
(จม. เหตุพระราชกิจจา ภาค ๕ หน้า ๕๘)

แฟรงค์, แฟรงก์ "เงินแบ่ง ๔ ส่วน ค่าที่ ๑๒๕๐ แฟรงค์ จ้างห้องจ้างชั้นตั้งของ
๗๑๒๒ แฟรงก์"
(จม. เหตุพระราชกิจจา ภาค ๘ หน้า ๑๐)

รูปี "ไม้ ๘๕๖ ต้น ๑ ละ ๔ รูปี ๒,๐๐๐ รูปี"
(จม. เหตุพระราชกิจจา ภาค ๒๑ หน้า ๒๖)

รูเปีย "ท้าวพระยาคุมเงิน ๑๐๐๐ รูเปีย ลงมาสมโภชสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช"
(จม. เหตุพระราชกิจจา ภาค ๒๓ หน้า ๖๔)

สมัยรัชกาลที่ ๗ - รัชกาลที่ ๘ มีคำลักษณะนามที่ได้จากมาตราเงิน ดังนี้

บาท "หม่อมฉันไปซื้อหมวกที่ตลาดหาดใหญ่มาใบ ๑ ราคา ๑.๕๐ บาท
ท่านเสด็จไปซื้ออีกใบ ๑ ซื้อได้ราคา ๑.๒๕ บาท"
(สาส์นสมเด็จพระเจ้า เล่ม ๔ หน้า ๑๓)

สตางค์ "เขาว่าทุกคนละ ๓ สตางค์ ครั้นไปถึงมันจะเอาคนละ ๖๐ สตางค์"
(สาส์นสมเด็จพระเจ้า เล่ม ๕ หน้า ๕๗)

- สลึง "ที่สุดพระราชทานเหรียญสองสลึง"
(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๑๔ หน้า ๗๘)
- เบี้ย "และลดราคาเหรียญโสฬสลงไปเป็นอันละ ๕ เบี้ย"
(จม. เหตุระยะทาง ร.๗ หน้า ๑๔๙)
- เหรียญ "แต่ก่อนราคาเข้ากันเดือนละ ๓๐๐ เหรียญ แต่เดี๋ยวนี้ค่าเข้าตก จะเข้าได้
เดือนละ ๑๑๐ เหรียญ"
(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๓ หน้า ๖๓)
- เซ็นต์, เซนต์ "วานพวกรถไฟเขาซื้อไปให้ราคากลักละ ๓๕ เซนต์"
(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๑๔ หน้า ๑๑๙)
- "คราวนี้ขายราคายังถูกลงไป เพียง ๒๐ เซนต์"
(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๕ หน้า ๒๗๕)
- ปอนด์ "คิดค่าโดยสารเพียงคนละ ๓๒ ปอนด์ หรือถ้าจะเลือกห้องให้เป็นอย่างวิเศษ
ก็ราว ๔๐ ปอนด์"
(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๖ หน้า ๔๕)
- กิลเดอร์ "รัฐบาลได้เงินรายได้จากฝิ่นปีละ ๔๕,๐๐๐,๐๐๐ กิลเดอร์"
(จม. เหตุระยะทาง ร.๗ หน้า ๑๘)
- กุลเดน "พระราชทานเงินรางวัล ๒๐๐ กุลเดน"
(จม. เหตุระยะทาง ร.๗ หน้า ๓๗)
- สตีน "ด้วยวิธีขายนั่น ถ้าซื้อขาดทีเดียวเรียกราคา ๒ สตีน"
(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๙ หน้า ๒๒๙)
- รูปี "ว่าลงทุนทำถึง ๓,๐๐๐ รูปี"
(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๗ หน้า ๙๓)

อันนา "เก็บค่าเข้าคนละ ๒ อันนา (ราว ๑๐ สตางค์)"
(สาส์นสมเด็จพระ เล่ม ๗ หน้า ๒๒๔)

๑.๒ มาตราชั่ง

สมัยรัชกาลที่ ๑ - รัชกาลที่ ๓ มีคำลักษณะนามที่ได้จากมาตราชั่ง ดังนี้

ภารา "ถือนหนังสือขึ้นมาขอซื้อตึกกับพระยาถกลาง ๑๐ ภารา"
(จม.หลวงอุดมสมบัติ หน้า ๓๔๗)

หาบ "ดินดำที่เมืองนคร เมืองพิทลุงนั้น เดิมมีอยู่ ๔๐ หาบเศษ ใช้สอยเสียยังอยู่
สัก ๑๐ หาบ ๑๑ หาบ"
(จม.หลวงอุดมสมบัติ หน้า ๔๐)

ชั่ง "ฉิ้นสุกหนัก ๔ ชั่งเศษ"
(จม.หลวงอุดมสมบัติ หน้า ๒๒๑)

ตำลึง, บาท, "แผ่นทอง น้ำหนัก ๑ ตำลึง ๓ บาท ๒ สลึง ๑ เฟื้อง ๒ อัฐ"
สลึง, เฟื้อง,
อัฐ (พระราชสาส์นใน ร.๑ จ.ศ.๑๑๔๖)

สมัยรัชกาลที่ ๔ - รัชกาลที่ ๖ มีคำลักษณะนามที่ได้จากมาตราชั่ง ดังนี้

ภารา "พระยายะลาส่งตึกภาษีเมืองยะลาจำนวนปีระกา สัปตศก ตึกหนัก ๑๐ ภารา"
(จม.เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๒๓ หน้า ๓๕)

หาบ "ให้พระคลังมหาสมบัติจัดงาช้าง ๕ ลำหาบหนัก ๒ หาบ"
(ประชุมพงศาวดาร หน้า ๕๕)

ชั่งจัน "แล้วนำหลวงปลัดเมืองลุ่มลุ่ม ผ้าถวายเป็นฝืนหนัก ๓๐ ชั่งจัน"
(จม.เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๒๔ หน้า ๑๖)

- ตำลึง "ทองรูปพรรณหายไปหลายสิ่ง คิดเป็นทองคำหนัก ๑๘ ตำลึงบาท"
(ประชุมประกาศ ร.๔ หน้า ๕๘)
- ตำลึงแขก "แขกเมืองกลั่นตันจัดได้ทองคำหลอมหนัก ๔๐ ตำลึงแขก"
(จม.เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๒๕ หน้า ๕๗)
- บาท "เทียนพนมหนักเล่มละบาท"
(จม.เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๒๔ หน้า ๕๗)
- สลึง "พลหนึ่งหนัก ๒ สลึง"
(จม.เหตุพระราชกิจฯ หน้า ๒๐)
- ทศางค์ "เงินที่เก่าแล้วเบาหย่อนตาชั่งไปเหรียญละทศางค์บ้างครั้งทศางค์ก็มี"
(ประชุมประกาศ ร.๔ หน้า ๒๕๔)

สมัยรัชกาลที่ ๗ - รัชกาลที่ ๘ มีคำลักษณะนามที่ได้จากมาตราซึ่งดังนี้

- ตำลึง , "ทองหนัก ๓ ตำลึง ๓ บาท ๔๖ กรัม"
กรัม (จม.เหตุบรมราชาภิเษกพระปกเกล้าฯ หน้า ๔)
- บาท "มีน้ำหนักเพิ่มขึ้นกว่าปกติถึง ๘๐๐ บาท"
(สาส์นสมเด็จพระเจ้า ๑๔ หน้า ๓๒๘)
- ตัน "ขนาดระวางบรรทุกน้ำหนักได้ ๒๖๐ จน ๓๐๐ ตัน"
(สาส์นสมเด็จพระเจ้า ๑๕ หน้า ๗๔)
- ปอนด์ "ตั้งแต่ออกมาอยู่ปีนี้น้ำหนักเธอเพิ่มขึ้น ๓ ปอนด์"
(สาส์นสมเด็จพระเจ้า ๖ หน้า ๓๐๔)

๑.๓ มาตรการดวง

สมัยรัชกาลที่ ๑ - รัชกาลที่ ๓ มีคำลักษณะนามที่ได้จากมาตรการดวง ดังนี้

- เกวียน "ให้องค์จันทร์จัดเรือไปรับเอาข้าวเปลือกที่เมืองปัตบอง ๑๐๐ เกวียน"
(จม.เหตุรัชกาลที่ ๒ จ.ศ.๑๑๗๓ หน้า ๑๓๖)
- เล่มเกวียน "ข้าาเห็นครวมาเที่ยวซื้อข้าวที่บ้านของประมาณ ๑๐ เล่มเกวียน"
(จม.เหตุเกี่ยวกับเขมรและญวนใน ร.๓ หน้า ๔๒)
- ถัง "เอาข้าวค่านาไร่ละ ๒ ถัง เอาข้าวจัดซื้อตามเนื่อนาไร่ละ ๒ ถัง
เข้ากันไร่ละ ๔ ถัง"
(จม.เหตุรัชกาลที่ ๒ จ.ศ.๑๑๗๓ หน้า ๔๐)
- ทนาน "เข้าสาร ๓ ทนาน เล่าทนานหนึ่ง"
(กม.ตราสามดวง เล่ม ๓ หน้า ๑๗๖)
- สัต "ได้ส่งข้าวสารมา ณ เมืองมณฑลบุรีแต่ ๑๘ เกวียน ๓๔ สัต"
(จม.เหตุเกี่ยวกับเขมรและญวน ใน ร.๓ หน้า ๑๗)
- แล้ง "เข้าสานเข้าจ้าวข้างละ ๒ แล้ง เข้าสารเข้าเหนียวข้างละ ๒ แล้ง"
(กม.ตราสามดวง เล่ม ๑ หน้า ๑๐๘)

สมัยรัชกาลที่ ๔ - รัชกาลที่ ๖ มีคำลักษณะนามที่ได้จากมาตรการดวง ดังนี้

- เกวียน "ได้พร้อมกันจัดปูนขาว ๓๓๑ เกวียน"
(พระราชหัตถเลขาสมเด็จพระปิยมหาราช หน้า ๔๓)
- ถัง "ข้าวเปลือก ๘๔ เกวียน ๒๔ ถัง
ข้าวประคน ๒ เกวียน ๓๖ ถัง"
(จม.เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๒๒ หน้า ๑๐๕)

- ทะนาน "น้ำมันมะพร้าว ๑๐๐ ทะนาน"
(ประชุมพงศาวดาร หน้า ๒๘๓)
- สัต "จัดซื้อข้าวเปลือก ข้าวเจ้า ๑๐๐ เกวียน ๓๔ สัต"
(จม.เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๒๔ หน้า ๗)
- แกลลอน "...ที่จะเอาน้ำมันไว้ที่ตึกบ้าน ร้านเรือนโรงเรือแพที่ในกำหนดใกล้เคียง
บ้านเรือนในในกรุงเทพฯ นั้น ไว้ได้แต่ ๘ หีบ คิดเป็น ๘๐ แกลลอน"
(จม.เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๘ หน้า ๔)

สมัยรัชกาลที่ ๗ - รัชกาลที่ ๘ มีคำลักษณะนามที่ได้จากมาตราดวง ดังนี้

- แกรน "จึงกินยาควินินถึง ๑๑ แกรน"
(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๒๖ หน้า ๔)
- พายมือ "เอาเงินกองไว้เช่นนั้น โจรจะมีเวลาเอาเงินไปได้เพียงคนละพายมือ"
(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๑๘ หน้า ๒๑๓)

๑.๔ มาตราวัด

สมัยรัชกาลที่ ๑ - รัชกาลที่ ๓ มีคำลักษณะนามที่ได้จากมาตราวัด ดังนี้

- คาพยุต "ให้ไปบังเกิดเปนเปรตในเชิงเขาชัชฎุมิตัวอันสูงได้สามคาพยุต"
(กม.ตราสามดวง เล่ม ๑ หน้า ๗๑)
- ไร่ "ถ้าทำเป็ยนา ๑๐ ไร่ขึ้นไปถึงนา ๔๐๐ ไร่"
(กม.ตราสามดวง เล่ม ๑ หน้า ๒๑๐)
- โยชน "แผ่นพระธรรณีอันหนาได้สองแสนสี่หมื่นโยชน"
(กม.ตราสามดวง เล่ม ๑ หน้า ๗๐)

วา "เรื่อยาว ๘ วา พลพาย ๒๐ คน ในซ้ายถือไป เรื่อยาว ๘ วา
พลพาย ๒๐ คน"

(จม.เหตุรัชกาลที่ ๒ จ.ศ.๑๑๗๑-๑๑๗๓ หน้า ๓๒)

นิ้ว "โดยจะมีปืนใหญ่มาก็มีแต่กระสุน ๒ นิ้ว ๓ นิ้ว เท่านั้น"

(จม.หลวงอุดมสมบัติ หน้า ๗๑)

สมัยรัชกาลที่ ๔ - รัชกาลที่ ๖ มีคำลักษณะนามที่ได้จากมาตราวัด ดังนี้

ไร่ "ในเวลานั้นมีไร้อ้อยเพียง ๘๐๐ ไร่ เท่านั้น เวลานี้มี ๒๕๐๐ ไร่"

(จม.เหตุระยะทาง ร.๗๑ หน้า ๘๔)

เส้น "เวลาเข้าขี้ม้าไปคูช่องมะเฟืองเขาเขียว ระยะทางประมาณ ๒๕๐ เส้น"

(จม.เหตุระยะทาง เสนาบตีฯ)

"ตระพังทองเปนสระกว้างประมาณ ๔ เส้นครึ่ง สี่เหลี่ยม กลางมีเกาะ
กว้าง ๒ เส้น สี่เหลี่ยม"

(จม.ระยะทางไปพิษณุโลก หน้า ๘๑)

วา "พรมวิลาศยาว ๓ วา กว้าง ๘ ศอกม้วนหนึ่ง"

(ประชุมพงศาวดาร หน้า ๖๑)

"กรมการมีศรัทธาจะสร้างพระเจดีย์ที่เกาะหน้าบ้านบางอ้อ ฐานกว้าง
๕ วา สี่เหลี่ยม"

(จม.เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๒๓ หน้า ๑๐)

นิ้ว "ดวงพระชันษากว้าง ๑๐ นิ้ว ยาว ๑๐ นิ้ว"

(จม.เหตุบรมราชาภิเษก ร.๕ หน้า ๔)

"ฝนกลางมือแล้งแต่ปลายมือก็ชุกมาก น้ำกรุงเก่าก็งามน้อยกว่าปีหลัง
๑๖ นิ้ว เท่านั้น"

(พระราชหัตถเลขาใน ร.๔ หน้า ๖๖)

กระเปียด, กเปียด "ไม่จำเป็นจะต้องกลึงตลับโต ๓ นิ้ว ๑ กระเปียด ถึง ๔ ตลับ"
(พระราชหัตถเลขาถึงเจ้าพระยาธรรมาฯ หน้า ๗๐)

"เปนพระเก่าแต่ไม่เก่ง หน้าตัก ๗ นิ้วกับกเปียด"
(จม.ระยะทางไปพิษณุโลก หน้า ๖๒)

ทสาungsk "รายงานน้ำฝนในราศีเมษ น้ำ ๑๒ นิ้ว ๑ ทสาungsk มากกว่าปีก่อน
๕ นิ้ว ๖ ทสาungsk"
(จม.เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๒๑ หน้า ๑๐๐)

ทุน "ให้กลึงแต่ใบน้ำ ๔ นิ้วทุน ๑ ใบเดียว"
(พระราชหัตถเลขาถึงเจ้าพระยาธรรมาฯ หน้า ๕๗)

ไมล์ "แล่นต่อไปพันเกาะกระประมาณยี่สิบห้าไมล์..."
(จม.เหตุหม่อมราโชทัย หน้า ๑๖๘)

เมตร "พระแท่นนั้นเ็นขนาดวัดได้กว้าง ๒ เมตร ๑๔ เซนตี ยาว ๓ เมตร
๔๔ เซนตี"
(จม.ระยะทางไปพิษณุโลก หน้า ๔๔)

เซนตี, เซน "วันนั้นฝนตก ๒ เวลา ๆ ไถนาแล้วตก ๒๘ เซนตี แล้วตกในกลางคืนอีก
๖๐ เซนตี"
(พระราชหัตถเลขา ใน ร.๔ หน้า ๓๑๓)

"ฝนตก ๑๑ ครั้ง รอน้ำได้มากกว่าปีฤณพศก ๑๗๐ เซน"
(จม.เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๒๕ หน้า ๑๒๘)

ฟิต, ฟุต "เขาตะเคราสุงประมาณสัก ๓๐๐ ฟิต"
(จม.เหตุระยะทางเสนาบดีฯ หน้า ๔๔)

"บัญชีเอสดีเม็คโรงยาว ๓๔ ฟุตครึ่ง กว้าง ๘๖ ฟุตครึ่ง สูง ๑๖ ฟุต
เสาดัง ๑๒ ฟุต"

(จม. เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๘ หน้า ๓)

นิ้วฝรั่ง

"ทำกระบะสิงคโปร์ กว้างยาว ๓ ฟุตสี่เหลี่ยม มีขอบรอบสูง ๗ นิ้วฝรั่ง"

(พระราชหัตถเลขาสมเด็จพระปิยมหาราช หน้า ๖๔)

อินช,

"กลิ้งดวงตรางาน้ำ ๒ นิ้ว, อินช, กับ ๒ กระเปียดฝรั่ง"

กระเปียดฝรั่ง

(พระราชหัตถเลขาถึงเจ้าพระยาธรรมาฯ หน้า ๔)

น๊อต, หนอด

"เรือเดินได้แต่โมงละน๊อตหนึ่งบ้าง ครึ่งน๊อตบ้าง"

(จม. เหตุหม่อมราโชทัย หน้า ๑๗๘)

"มีเรือกลไฟขึ้นใหม่อีกลำหนึ่ง ให้ชื่อว่า บรมราชวรฤทธิ มีกำลังร้อยแรงม้า
เดินสิบสองหนอด"

(พระราชหัตถเลขาใน ร.๔ หน้า ๒๘๔)

ตีกรี

"ที่บางปอนนี้กลางวันร้อนจัด ปรอดตั้งแต่ ๔๗ ถึง ๕๕ ตีกรีครึ่ง"

(จม. เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๒๕ หน้า ๗)

สมัยรัชกาลที่ ๗ - รัชกาลที่ ๘ มีคำลักษณะนามที่ได้จากมาตราวัด ดังนี้

เส้น

"รวมระยะทางที่เดินบกไปจากบ้านสองพี่น้องเห็นจะราวสัก ๗๐๐ เส้น"

(สาส์นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เล่ม ๒๔ หน้า ๒๖๖)

วา

"น้ำลึก ๑๕ วา ๒ ศอก"

(จม. เหตุระยะทาง ร.๗ หน้า ๘๗)

นิ้ว

"เห็นชื่อนั้นฝังเข้าไปลึกมากจนอีกสองสามนิ้วก็จะทะลุถึงผนังข้างใน"

(สาส์นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เล่ม ๒ หน้า ๒๘๒)

- นิ้วจตุรัส "แล้วให้กรมนครบาลทำบัตรกว้าง ๑๒ นิ้วจตุรัส ๒ บัตร"
(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๑๘ หน้า ๗๗)
- นิ้วตะแคง "รูปที่ตาหรือถ่ายไว้ที่นี่ ใช้กระจก ๘ นิ้วตะแคง แม้กระนั้นนกพันก็เลยเหยียดยิบ
เกือบแลไม่เห็น"
(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๔ หน้า ๒๐๐)
- ห้า "(๔) คำ "ห้า" นั้นชอบกล รัตนน้ำฝนก็ว่า "ห้า"
(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๒๕ หน้า ๖๘)
- ไมล์ "ระยะทางจากเมืองสุรabaya ๓๔๘ ไมล์"
(จม.เหตุระยะทาง ร.๗ หน้า ๑๓๑)
- ไมล์จตุรัส "รัฐบาลให้ชั้นสูตรตลอดเขตที่มีน้ำมันดิน แล้วกำหนดเป็นแปลงละไมล์
(๔๐ เส้น) จตุรัส ได้ ๒๖ แปลง"
(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๙ หน้า ๒๖๐)
- กิโลเมตร "ห่างจากชายฝั่งทะเลราว ๕๐ กิโลเมตร"
(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๔ หน้า ๙๖)
- เมตร, เมเตอร์ "เปิดให้อิฐพุ่งขึ้นไปสูงประมาณ ๑๐ เมตร"
(จม.เหตุระยะทาง ร.๗ หน้า ๓๔)
- "ทำฐานรองบุษบกกว้าง ๖ เมตร ๕๒ เซนติ"
- (สาส์นสมเด็จ เล่ม ๒ หน้า ๑๓)
- เซนติเมตร, เซ็น, "ชุดได้พระพุทธรูปทองคำที่หนองโพน ในแขวงเมืองเวียงจันทน์ มีขนาด
เซนติ, เซ็นติ, สูงถึง ๒๒ เซนติเมตร กว้าง ๑๒ เซิน"
- ช.ม. (สาส์นสมเด็จ เล่ม ๘ หน้า ๑๔๖)

"ได้เห็นมิดที่เขาผูกเดี่ยวไก่อ้น ยาวตั้งห้าถึงเจ็ดเซนต์"

(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๑๔ หน้า ๒๔)

"ผู้ใหญ่ชายไว้ "ผมมหาดไทย" คือ โคนผมรอบศีรษะ ไว้ผมยาวสัก
๔ เซ็นต์บนกลางกบานหัว"

(จม.เหตุระยะทาง ร.๗ หน้า ๑๖๐)

ลูกพรวนั้นก็ไม่มีใหญ่กว่าขนาดกระพุ้งราว ๔ ซ.ม."

(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๑๕ หน้า ๑๖๗)

มิลิเมตร, ม.ม. "ดวงตรานั้นมีขนาดใหญ่วัดได้ถึง ๗๗ มิลิเมตร"

(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๑๖ หน้า ๕๕)

"ด้วยเมื่อวันที่ ๑๓ ที่ ๑๔ ฝนตกเกือบตลอด ๔๘ ชั่วโมง
รองน้ำได้ ๑๗๐ ม.ม."

(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๖ หน้า ๕๕)

ฟิต, ฟุต "เสด็จขึ้นไปบนบ้านของผู้จัดการ ซึ่งอยู่บนภูเขาสูง ๕๒๒๐ ฟิต"

(จม.เหตุระยะทาง ร.๗ หน้า ๒๔)

พื้นที่สูงกว่าระดับทะเลราว ๕,๕๐๐ ฟุต"

(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๗ หน้า ๑๑๒)

น็อต "เรือพระที่นั่งได้เดินเร็วถึงชั่วโมงละ ๑๒ น็อต"

(จม.เหตุระยะทาง ร.๗ หน้า ๑๓๒)

ตีกี "ร่างกายก็ยังมีเวลาต้องการอากาศร้อนเพียง ๖๐ ถึง ๖๕ ตีกีหรือบู้บอย"

(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๔ หน้า ๔๔)

ตีกรีฟาเรนไฮต์, ฟ. "ปรอทติดกันตั้ง ๒๐ ตีกรีฟาเรนไฮต์"

(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๑๒ หน้า ๒๑๗)

"พระชีพจรระหว่าง ๗๘-๘๔ ความร้อนระหว่าง ๔๘.๔ ฟ. -
๔๘.๖ ฟ."

(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๑๓ หน้า ๘๔)

เซ็นติเกรด "...ซึ่งมีความร้อน ๔๔ เซ็นติเกรด"

(จม.เหตุระยะทาง ร.๗ หน้า ๓๔)

ซีต "ปีนี้ร้อนจัดมาก ปรอทขึ้นถึง ๑๐๒ ซีต"

(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๑๕ หน้า ๑๑๓)

องศา "เพราะว่าร้อน ๆ อยู่ก็เปลี่ยนเป็นหนาวมาชวบเดียว ปรอทลดถึง ๑๓ องศา"

(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๑๐ หน้า ๑๖๔)

"ที่พระเจดีย์เขวตะกงได้สั่งเกิดแล้ว เห็นย่อไม้ไม่เป็นเหลี่ยมฉาก ๔๐ องศา"

(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๒๓ หน้า ๑๐๐)

ตะ "วางแนวกำแพงให้ตรงตามทิศทั้ง ๔ ยาวด้านละ ๖๐๐ ตะ"

(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๘ หน้า ๑๐๐)

ลี้ "ซึ่งอยู่นอกเมืองทางทิศใต้ห่างไปสัก ๕-๖ ลี้"

(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๑๔ หน้า ๑๕๘)

๑.๕ มาตราเวลา

สมัยรัชกาลที่ ๑ - รัชกาลที่ ๓ มีคำลักษณะนามที่ได้จากมาตราเวลา ดังนี้

พระวิสา, พระวษา, "ชายใดกระทำมิจนาจารด้วยหญิงภริยาอันเจ้าฤหมีสละขาดอาไลย
วัดสา ในสามพระวิสา ลีอกออกมาห้องร้อง"

(กม.ตราสามดวง เล่ม ๕ หน้า ๒๕๐)

"ตราบเท่าถึงพระศาสนาได้สองพันสามร้อยยี่สิบหกพระวษาแล้ว"

(กม.ตราสามดวง เล่ม ๔ หน้า ๑๔๗)

"เมื่อมหาโคมหากฤษออกจากเมืองอังวะลงมาอยู่ ณ ตำบลวัดบ้านกยอก-
กัวัดสาหนึ่ง แล้วลงมาอยู่ ณ บ้านแลงป่า ณ ระหว่างเมืองจิตตอง
วัดสาหนึ่ง"

(จม.เทศุรชกาลที่ ๒ จ.ศ.๑๑๗๑-๑๑๗๓ หน้า ๑๒๑)

พระรษา

"เมื่อเวลาได้เถลิงถวัลยราชสมบัตินั้นพระชนมายุได้สี่สิบพระรษา"

(จม.เทศุรชกาลที่ ๒ จ.ศ.๑๑๗๑-๑๑๗๓ หน้า ๖)

ชวบ

"ถ้าให้ลูกแก่ท่านแต่อายุศัมี ๔ } ชวบได้ระดก"
๕ }
๖ }

(กม.ตราสามดวง เล่ม ๓ หน้า ๑๕๕)

ปี

"มหาโคเป็นพระวษาอายุ ๒๗ ปี"

(จม.เทศุรชกาลที่ ๒ จ.ศ.๑๑๗๑-๑๑๗๓ หน้า ๑๑๑)

เดือน

"ให้เอาใสตรูไว้ ๖ เดือนก่อนแล้วตีด้วยลาวดหนึ่ง"

(กม.ตราสามดวง เล่ม ๓ หน้า ๒๕๑)

วัน

"โดยว่าออกไปได้ จะไปถูกลมสลาดันอย่างว่าเข้า ก้าวออกไปก็เต็มที
นักหนา ถ้าอยู่สัก ๗ วัน ๘ วัน ก็จะทำได้สักรอยหนึ่ง"

(จม.หลวงอุดมสมบัติ หน้า ๑๔๖)

- ยาม "เพลา ๒ ยาม จะเข้าเฝ้าบ้าน"
(จม. เหตุความทรงจำฯ หน้า ๑๒)
- นาฬิกา,
นาฬิกา "บ้านเมืองไกวโยนมากกว่าครั้งก่อน เป็นอยู่ประมาณบาทนาฬิกาหนึ่ง"
(จม. หลวงอุดมสมบัติ หน้า ๑๖๖)
- "๒ นาฬิกา เสวยน้ำอยา แลกยาดู ๓ นาฬิกา เสดจ์หอพระ"
(กม. ตราสามดวง เล่ม ๑ หน้า ๑๓๐)
- บาท, บาท "ครั้งเวลาบ่ายโมงหนึ่งกับ ๔ บาท"
(ประชุมหมายรับสั่ง ภาคที่ ๒ หน้า ๕๔)
- "ถ้าได้ ๖ บาท แล้ว โจท } มิได้ผูกขึ้นมา ให้ชักเชือกลงไปเอาตัวขึ้นมา"
จำเลย }
- (กม. ตราสามดวง เล่ม ๑ หน้า ๑๑๓)
- โมง "เวลา ๔ โมง ๔ บาท ถอยแพออกจากที่"
(จม. เหตุเรื่องรับพระเศวตกฤษรช้างเผือกแรกได้ใน
ร.๒ หน้า ๒๓)
- ทุ่ม "เพลาคี่ ๑๐ ทุ่ม ตั้งค้ายมื่นคลองรามัญยิงระฆังลูกปืนตกในกำแพง"
(จม. เหตุความทรงจำ ฯ หน้า ๑๓)

สมัยรัชกาลที่ ๔ - รัชกาลที่ ๖ มีคำลักษณะนามที่ได้จากมาตราเวลา ดังนี้

- พรรษา "อ้ายโนรี ลูกใหญ่ขึ้นแล้วบวชเป็นภิกษุอยู่วัดเทพธิดาราม ๒ พรรษา แล้ว"
(ประชุมพงศาวดาร ร.๔ หน้า ๒๑๓)
- ปี "ในกาลสมัยที่พระองค์ท่าน มีพระชนมพรรษา ๒๔ ปี"
(จม. เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๒๓ หน้า ๓๐)

- ขวบ "และราชธิดาซึ่งประสูติจากราชเทวีนั้นมีชนมายุ ๘ ขวบ"
 (พระราชสาส์นใน ร.๔ หน้า ๑๒๘)
- ขวบอาทิตย์ "เมื่อไหร่ท่านจะกลับไปเมืองไทย ราชทูตตอบว่าอีกสามขวบอาทิตย์
สี่ขวบอาทิตย์"
 (จม. เหตุหม่อมราโชทัย หน้า ๒๒๒)
- เดือน "องค์พระนโรดมได้รักษาบ้านเมืองเขมรเป็นปรกติมาถึง ๗ เดือน"
 (พระราชสาส์นใน ร.๔ หน้า ๓๒)
- สัปดาหวาร "จนบัดนี้มีเรือลูกค้าไปมาเนื่อง ๆ ทุกสัปดาหวารมิได้ขาด"
 (พระราชหัตถเลขาใน ร.๔ หน้า ๑๒)
- วิก "กับทรงเล่าเรื่องเสด็จไทรโยค สบายดีอยู่ ๕ วิก"
 (จม. เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๕ หน้า ๔๐)
- วัน "พระชนมพรรษาทรงเจริญมาได้ ๒๗๔๐๒ วัน"
 (สาส์นสมเด็จ เล่ม ๑ หน้า ๓)
- คีน "เสด็จประพาสอยู่จนย่ำค่ำเศษ เสด็จกลับประทับแรมอยู่ที่สัดหีบ
อีกคีนหนึ่ง"
 (จม. เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๒๔ หน้า ๘๓)
- ยาม "เวลา ๒ ยาม พระเจ้าอยู่หัวเสด็จลงทรงลอยพระประทีปตาม
 ชัตติยประเพณี"
 (จม. เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๒๒ หน้า ๗๕)
- นาฬิกา "รถไฟออกจากสถานีกรุงเทพฯ เวลาเช้า ๗ นาฬิกา ถึงเมืองเพชรบุรี
 ก่อน ๑๑ นาฬิกา"
 (สาส์นสมเด็จ เล่ม ๑ หน้า ๓๐๔)

- บาท "เวลาเช้า ๔ โมง ๖ บาท"
(พระราชหัตถเลขาใน ร.๔ หน้า ๕๗)
- โมง "เวลาเช้า ๓ โมง พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกพระเมรุ"
(จม.เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๒๑ หน้า ๕๐)
- โศกคล้อง "ฟังมาถึงเมื่อ ๔ โศกคล้อง"
(พระราชหัตถเลขาใน ร.๔ หน้า ๑๖๗)
- ชั่วโมง "แต่ให้อัดหนาระอาใจในการที่จะต้องใช้เวลาขึ้นห้องและเข้าพิธี
รวมกันถึง ๗ ชั่วโมง"
(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๑ หน้า ๒๖๗)
- h "ฉันดูนาฬิกาพกของฉัน เห็นเวลา ๗^h ๑๓^m แล้ว"
(พระราชหัตถเลขาใน ร.๔ หน้า ๑๗๓)
- นาที, นาที, "เวลาเสด็จพระสงฆ์เวลาเช้า ๕ โมง ๓๕ นาที"
มิต, นimit (จม.เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๒๔ หน้า ๔)
- "ฤกษ์ยกเสาศพระเมรุเข้าโมง ๑ กับ ๒๒ นาที"
(จม.เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๑๑ หน้า ๑๐)
- "จนเวลาบ่ายเพียง ๔๒ นimitสิ้นพระชนม์"
(จม.เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๒๔ หน้า ๖๕)
- "วันนี้เวลาเช้า ๒ โมง ๓๕ นimit ..."
(จม.เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๔ หน้า ๒๔)
- m "ฉันดูนาฬิกาพกของฉัน เห็นเวลา ๗^h ๑๓^m แล้ว"
(พระราชหัตถเลขาใน ร.๔ หน้า ๑๗๓)

วินาที, เซกัน, "พอได้ฤกษ์เข้าโมง ๔๖ นาที สิบสองวินาที"
 สกัณ (จม.เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๒๒ หน้า ๓๕)

"วันนี้เวลาเข้า ๒ โมง ๓๕ นิมิต ๑๘ เซกัน คลอดเป็นชาย"
 (จม.เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๘ หน้า ๒๕)

"เวลา ๕ ทุ่มเศษ ๔๘ นิมิต ๕๘ สกัณ หม่อมเจ้าสายประสูติ
 พระเจ้าลูกเธอเป็นพระองค์หญิง"
 (จม.เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๒๒ หน้า ๕๔)

ทุ่ม "...เวลา ๔ ทุ่มเศษ ครั้นเวลา ๘ ทุ่มเศษ เสด็จขึ้นพระราชทาน
 บัญชีเครื่องราชบรรณาการ"
 (พระราชสาส์นใน ร.๔ หน้า ๑๒๔)

สมัยรัชกาลที่ ๗ - รัชกาลที่ ๘ มีคำลักษณะนามที่ได้จากมาตราเวลา ดังนี้

พระวัสสา, วัสสา "คือบรรจูลงกรูฝังไว้สืบอายุพระศาสนาให้ครบ ๕๐๐๐ พระวัสสา"
 (สาส์นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ๑๕ หน้า ๑๖๓)

"แล้วบวชเป็นสามเณรจนกระทั่งอุปสมบทเป็นพระภิกษุอยู่วัดปทุมคงคา
 ๓ วัสสา"
 (สาส์นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ๒๒ หน้า ๒๐๑)

พรรษา "พระวันรัตนองค์ก่อนเป็นพระอุปัชฌาย์ บวชมาได้ ๒๖ พรรษา"
 (สาส์นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ๘ หน้า ๑๕)

"ทรงพระเจริญพระชนม์ถ้วน ๒๐ พรรษา"
 (จม.เหตุระยะทาง ร.๗ หน้า ๑๒๒)

- ขวบ "เสียงเด็กกำพร้า แล้วแต่ใครจะยกให้เสียงมีตั้งแต่อายุ ๕ ขวบ
 ๖ ขวบ จนถึงเป็นสาว"
 (สาส์นสมเด็จพระเจ้า ๓ หน้า ๑๘๓)
- ขวบปี "ครั้งที่ ๔ สมโภชเมื่อแรกทรงพระดำเนินได้ พระชันษาราวขวบปี ๑"
 (สาส์นสมเด็จพระเจ้า ๑๘ หน้า ๗๔)
- เดือน "กำหนดว่าไพร่หลวงต้องมาประจำรับราชการปีละ ๖ เดือน"
 (สาส์นสมเด็จพระเจ้า ๑๑ หน้า ๓๓๕)
- อาทิตย์, สัปดาห์, "ด้วยเรือบริษัทเขาเดินทุกอาทิตย์"
 สัปดาห์ (สาส์นสมเด็จพระเจ้า ๒ หน้า ๒๘๔)
- "จะพักอยู่ที่หัวหินอยู่ราว ๓ สัปดาห์"
 (สาส์นสมเด็จพระเจ้า ๒ หน้า ๕๒)
- "๑๐ กุมภาพันธ์. เสด็จถึงโมลิเออ ประทับ ๔ สัปดาห์
 ๑๐ มีนาคม. เสด็จจากโมลิเออ ไปกรุงโรม ประทับ ๓ สัปดาห์"
 (สาส์นสมเด็จพระเจ้า ๓ หน้า ๑๖๔)
- วัน "จับตัวผู้ร้ายได้เพียงใน ๒ วัน"
 (สาส์นสมเด็จพระเจ้า ๒๒ หน้า ๒๔๗)
- คืน, ราตรี "หญิงเป้ามาค้างอยู่ที่บ้านคลองเตย ๓ คืน"
 (สาส์นสมเด็จพระเจ้า ๔ หน้า ๑๐๖)
- "ครั้งนั้นเสด็จประทับอยู่ ๓ ราตรี"
 (สาส์นสมเด็จพระเจ้า ๔ หน้า ๘๘)
- ยาม, ๓ "เทศน์มหาชาติ ถ้าเป็นงานวันเดียวเริ่มแต่ย่ำรุ่ง เพลหยุดพัก ไปเริ่ม
 ต่อบ่ายโมง และจบลงราวสองยาม ว่างที่ก็ยึดไปถึงสี่หนึ่ง สี่สอง
 ในวันรุ่งขึ้นก็เคยมี"
 (เรื่องเกี่ยวกับประเพณีไทย หน้า ๒๔๓)

นาฬิกา, "เวลา ๗.๐๐ นาฬิกา เดินสามหาบ พระสงฆ์ ๓ รูป"
นาฬิกา, น. (สาส์นสมเด็จ เล่ม ๖ หน้า ๒๗๖)

"วันที่ ๑๔ กันยายน เวลา ๑๖ นาฬิกา ๓๐ นาที"
(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๒๕ หน้า ๓๗)

"เวลา ๒๒.๔๕ น. เรือหยุดทอดสมอลงในแม่น้ำ"
(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๑๕ หน้า ๑๒๓)

โมง "เทศน์มหาชาติถ้าเป็นงานวันเดียวเริ่มแต่ย่ำรุ่ง เพลหยุดพัก
ไปเริ่มต่อบ่ายโมง"
(เรื่องเกี่ยวกับประเพณีไทย หน้า ๒๔๓)

ทุ่ม, "แต่การแต่งงานเป็นเวลา ๔ ทุ่ม ๒๒ นาที ถึง ๓ ยาม ๕๘ นาที นั้น
นาที; นาที, เหลือรับ"
วินาที, วินาที (สาส์นสมเด็จ เล่ม ๒๒ หน้า ๒๑๓)

"เวลา ๔ นาฬิกา กับ ๕๓ นาที ๕๒ วินาที ก่อนเที่ยง"
(จม. เหตุบรมราชาภิเษก พระปกเกล้าฯ หน้า ๑)

"ที่สงขลาดูเป็นเวลาเร็วกว่าเห็นสัก ๓ วินาที"
(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๑๒ หน้า ๑๒๗)

๒. คำลักษณะนามที่ได้จากการประमाण

๒.๑ คำลักษณะนามที่ได้จากการประमाणโดยใช้กริยาอาการ

สมัยรัชกาลที่ ๑ - รัชกาลที่ ๓ มีคำลักษณะนามที่ได้จากการประमाणโดยใช้
กริยาอาการ ดังนี้

กำ "ต้นไม้งอกขึ้นในท้องนาใหญ่รอบสองกำขึ้นไปนั้น"
(กม.ตราสามดวง เล่ม ๕ หน้า ๑๒๒)

จับ "พูลนั้นจับเหมือนไทยจับ ๑ หนึ่ง ซ้อน ๓ ใบ ผูกด้วยด้าย"
(คำให้การจีนก๊กเรื่องเมืองบาหลี จ.ศ. ๑๒๐๘)

แบก "ถ้าสักอ้อยลำหนึ่งถึง ๔ ลำ ให้ไหมเป็นเบี้ย ๑๑๐๐ ถ้าสัก ๑๐ ลำขึ้นไปถึง

๑

แบก ๒ แบกกี้ตี ให้ไหมเป็นเบี้ย ๑๑๐๐๐๐"

๓

(กม.ตราสามดวง เล่ม หน้า ๒๗๘)

พับ "พระราชทานแพรพับหนึ่ง"

(จม.เหตุรัชกาลที่ ๒ จ.ศ. ๑๑๗๑-๑๑๗๒ หน้า ๗๑)

ม้วน "แพรแส ๑๒ ม้วน

แพรกิมตัวน ๘ ม้วน"

(พระราชสาส์นใน ร.๑ จ.ศ. ๑๑๕๒)

ห่อ "ข้าวห่อเสี้ยงไพร่ชกพระศพ ๒๐๐๐ ห่อ"

(ประชุมหมายรับสั่ง ภาคที่ ๒ หน้า ๕๘)

สมัยรัชกาลที่ ๔-รัชกาลที่ ๖ มีคำลักษณะนามที่ได้จากการประมาณโดยใช้

กิริยาอาการ ดังนี้

กำ "เสาในโบสถ์ทำด้วยศิลาโมราทั้งแท่งใหญ่ประมาณหกกำ"

(จม.เหตุหม่อมราโชทัย หน้า ๑๘๔)

ปั้น "ส้มมะขาม ๑๐ ปั้น"

(ประชุมพงศาวดาร หน้า ๓๙๖)

พับ "มารับเอาแพรหนึ่งใ้ ๒๐ พับ แพรเลื่อนสีดากึ่ง ๖๐ พับ รวม ๘๐ พับ"

(ประชุมพงศาวดาร หน้า ๕๔)

มัด "ใต้เหนือ ๒๐ มัด"

(ประชุมพงศาวดาร หน้า ๒๘๓)

มวน "ฝากบุรีพม่า ๗๐๐ มวนเข้ามาถวาย"

(จม.เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๒๕ หน้า ๔๘)

ม้วน "เรื่องดินไหวเมื่อคืนนี้ หนึ่งม้วนเดียว"

(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๑ หน้า ๓๑๖)

ห่อ "หลวงประชาบาล เมืองบาดาล ผ้าถวายยาเพชรบุรี ๒๐ ห่อ"

(จม.เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๒๔ หน้า ๑๓๓)

สมัยรัชกาลที่ ๗ - รัชกาลที่ ๘ มีคำลักษณะนามที่ได้จากการประมาณโดยใช้

กิริยาอาการ ดังนี้

- ก้าว, เก้า "ห่างสัก ๕๐ ก้าว มีขาลาทางทักษิณ"
(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๑๒ หน้า ๑๐)
- "ถ้าถวายของนั้นเสร็จแล้วให้เดินถอยหลัง ถ้าเป็นที่ไกลให้ถอยหลัง
๓ เก้า ๓ เก้า ๕ เก้า"
(จม.เหตุระยะทาง ร.๗ หน้า ๑๘๔)
- กำ "อเนิงธรรมเนียมซื้อขายไม้สักนั้น ถ้าไม้ ๘ กำ กับ ๔ นิ้ว เขาคิดเป็น
๘ กำ ถ้าไม้ ๘ กำ กับ ๒, ๓ นิ้ว เขาคิดเป็น ๘ กำถ้วน"
(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๓ หน้า ๒๓)
- ปั้น "หญิงอามาจมาให้ว่าทำข้าวเป็นสี่ปั้น ไม่ยอมอะไร"
(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๑๗ หน้า ๒)
- มัด "ได้หนังสือแจกมัดหนึ่งเต็มที"
(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๑๑ หน้า ๔๓)
- ม้วน "เป็นหนังสือ ๗ ม้วน"
(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๒ หน้า ๒๑)
- ห่อ "แบ่งห่อผ้าขาว ๑ ห่อ"
(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๒๔ หน้า ๑๘๘)

๒.๒ คำลักษณะนามที่ได้จากการประมาณโดยใช้ภาชนะ

สมัยรัชกาลที่ ๑ - รัชกาลที่ ๓ มีคำลักษณะนามที่ได้จากการประมาณโดยใช้

ภาชนะ ดังนี้

- กระบุง "แลข้าวเปลือกที่เมืองไชยภูมิ พวกครัวเอาไปมิได้ มีอยู่เรือนละ
๓๐๐ กระบุง ๔๐๐ กระบุง ทุกเรือนหาได้จุดเผาไม้"
(จม.เหตุเรื่องปราบขบถเวียงจันทร์ จ.ศ.๑๑๘๘)

- กลัก "ดินดำ ๕๐ กลัก"
(จม.เหตุเกี่ยวกับเขมรและญวนใน ร.๓ หน้า ๕๘)
- ชั้น, ชั้น "ท่านให้เอาชั้นหมากตั้งใหม่ชั้นหมากกล่าวถามนั้น ๑๑ ชั้น ๆ หมากหมั้น ๕๐ ชั้น เปน ๖๑ ชั้น"
(กม.ตราสามดวง เล่ม ๑ หน้า ๒๖๘)
- ขวด "หญ้าฝรั่งขวด ๑ ดินตบ ๘ ขวด"
(จม.เหตุรัชกาลที่ ๒ จ.ศ.๑๑๗๓ หน้า ๑๔)
- คนโท "ท้อสวัสดิศัลหัตถาราน้ำอบ ๑๖ คนโท น้ำดอกไม้ ๑๖ คนโท"
(กม.ตราสามดวง เล่ม ๑ หน้า ๑๓๔)
- ชะลอม "ด้วยแต่งให้หมื่นจงอักษรคุมเอาของกิน ๕๐ ชะลอม"
(จม.เหตุเกี่ยวกับเขมรและญวนใน ร.๓ หน้า ๕)
- ของ "แล้วให้รับ เภลัชชัชกาลสวายุสงฆ์เกณฑ์หลวงวันละ ๒๕ ของ"
(ประชุมหมายรับสั่ง ภาคที่ ๒ หน้า ๓๔)
- ตุ้ม "วัน ๖ ตั้งน้ำสุรามฤตย ๓ ตุ้ม"
(กม.ตราสามดวง เล่ม ๑ หน้า ๑๔๙)
- เต้า "น้ำดอกไม้เทศ ข้างหน้า ๖๐ เต้า ข้างใน ๓๐ เต้า
รวม ๙๐ เต้า"
(พระราชสาส์นใน ร.๑ จ.ศ.๑๑๔๖)
- ทับพี "แต่ก่อนขรราวาศผู้จะทำทานแก่ภิกษุสงฆ์โดยดำแต่เข้าทับพีหนึ่ง ก็มี
ผลปรากฏในชั่วโมงหน้า"
(กม.ตราสามดวง เล่ม ๔ หน้า ๑๔๐)

- เพ็ญยง "ท่านให้ทำขวันหมุดตัวหนึ่ง เปิดตัวหนึ่ง เล่าเพ็ญยงหนึ่ง"
(กม.ตราสามดวง หน้า ๑๑๐)
- โพง "เปิด ๑ โกว่ ๑ เล่าโพง ๑"
(กม.ตราสามดวง หน้า ๑๘๓)
- ยั้ง "นายกองรักษาไว้มีข้าว ๔๑ ยั้งนั้น แต่เข้ามาถึงข้าวยังมีแต่ ๔ ยั้ง"
(จม.เหตุเกี่ยวกับเขมรและญวนใน ร.๓ หน้า ๘)
- สัง "ยา เส้นขวา ๑๐ สัง ราคาสังละ ๖ เหยียน"
(จม.เหตุรัชกาลที่ ๒ จ.ศ.๑๑๗๑-๑๑๗๓ หน้า ๒๑)
- หีบ "พู่กัน เขียนหนังสือ ๓ หีบ
หมึก ๓ หีบ"
(พระราชสาส์นใน ร.๑ จ.ศ.๑๑๕๒)
- หม้อ "ชื่อน้ำยา เสน่ห์ล่องอาณาจักร หม้อละ ๕ ตำลึง"
(จม.เหตุความทรงจำฯ หน้า ๗)
- ไทย "เล่าไทยหนึ่ง"
(กม.ตราสามดวง เล่ม ๓ หน้า ๑๐๘)

สมัยรัชกาลที่ ๔ - รัชกาลที่ ๖ มีคำลักษณะนามที่ได้จากการประมาณโดยใช้

ภาชนะ ดังนี้

- กระสอบ "ท่านเสนาบดีสั่งให้จัดกาแพกระสอบ ๑"
(ประชุมพงศาวดาร หน้า ๑๐๑)
- ขวด "น้ำหอมกุหลาบ ๒๔ ขวด"
(จม.เหตุพระราชกิจฯ ภาค ๒๕ หน้า ๔๘)

- ชะลอม "แห่ง ๑๐๐ ชะลอม เนียม ๑๐๐. ชะลอม"
(จม. เหตุพระราชาธิบาย ภาค ๒๓ หน้า ๔๑)
- ชอง "รับหนังสือเจ้าพระยาภาณุวงศ์ ๒ ชอง"
(จม. เหตุพระราชาธิบาย ภาค ๕ หน้า ๑๒)
- อุ้ง "มีหนังสือใส่อุ้ง ๓ อุ้ง"
(ประชุมพงศาวดาร หน้า ๒๑๗)
- ปืบ "แล้วดูเขาทำน้ำมันยาง เขาขายกันปืบละ ๖ สลึง"
(จม. ระยะทางไปพิษณุโลก หน้า ๒๑)
- ทียบ "พระราชทานกระป๋องทองคำดำเป็นรูปนาค ๑ ทียบ"
(จม. เหตุพระราชาธิบาย ภาค ๒๒ หน้า ๕๑)
- หม้อ "ส่งน้ำรักกองส่วยฝ่ายพระราชวังบวร น้ำรัก ๖๗ หม้อ"
(จม. เหตุพระราชาธิบาย ภาค ๒๔ หน้า ๑๒๔)
- ไห "เงินมีชื่อเอาสุราอาหณีเอื้อนมาขายส่งที่ตึกครึ่งละ ๕ ครั้งละ ๖ ไห"
(จม. เหตุพระราชาธิบาย ภาค ๑๑ หน้า ๒๐๐)
- สมัยรัชกาลที่ ๗ - รัชกาลที่ ๘ มีคำลักษณะนามที่ได้จากการประมาณโดยใช้
ภาษา ดังนี้
- กระเช้า "ถึงกระนั้นผลไม้ที่เอามา ๒๐ กระเช้า เลือกคัดแต่ที่ยังดีได้เพียง
๖ กระเช้า เท่านั้น"
(สาส์นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เล่ม ๑๔ หน้า ๔๗)
- กระถาง "ต้องต้มน้ำร้อนเลี้ยงแขกตั้งวันละ ๒ กระถาง"
(สาส์นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เล่ม ๑๓ หน้า ๒๐๓)

- กระบุง "ถ้ามีคนทำบุญมาก พระองค์หนึ่งก็ได้กระยาสาตราที่เขาใส่บาตร
ตั้งหลายกระบุง"
(เรื่องเกี่ยวกับประเพณีไทย หน้า ๑๗๖)
- กระสอบ "รับข่าวสารขึ้นประทุมากถึง ๓,๐๐๐ กระสอบ"
(สาส์นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ เล่ม ๓ หน้า ๔๒)
- กสัก "...กับสะปู้ด้วยกสัก ๑"
(สาส์นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ เล่ม ๗ หน้า ๑๕๕)
- ซอง "ได้ทูลเกล้าถวายหนังสือเข้าผนึกของเล็ก ๆ ๔ ซอง"
(จม.เหตุระยะทาง ร.๗ หน้า ๕๕)
- ถุง "แต่เงินในถุงหนึ่งผิดไปจากเงินตราที่ใช้กันอยู่ในตลาด"
(สาส์นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ เล่ม ๑๔ หน้า ๒๒๑)
- โถ "เวลาก่อนพระบิณฑบาตเวรมีน้ำมันว่าโถ ๑ ไปตั้ง"
(สาส์นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ เล่ม ๒๓ หน้า ๘๗)
- ลำเรือ "เที่ยวนี้บรรทุกระวางเต็มหมดจนถึงกะลังตัน ไม่มีที่จะรับสินค้า
ต้องบอกปิดกว่า ๖ ลำเรือ"
(สาส์นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ เล่ม ๓ หน้า ๕๑)
- หีบ "หม่อมฉันจึงฝากผลเงาะมาถวายหีบ ๑"
(สาส์นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ เล่ม ๔ หน้า ๘๓)
- หม้อ "น้ำมันดิน ๒ หม้อ"
(สาส์นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ เล่ม ๑๕ หน้า ๓๑๗)

๒.๓ คำลักษณะนามที่ได้จากการประมาณโดยใช้อวัยวะ

สมัยรัชกาลที่ ๑ - รัชกาลที่ ๓ มีคำลักษณะนามที่ได้จากการประมาณโดยใช้อวัยวะ ดังนี้

ศอก, สอก, "ปิ่นมะเรียมเหล็กคู่หนึ่ง ยาว ๒ ศอก"
คืบ (จม.เหตุรัชกาลที่ ๒ จ.ศ.๑๑๗๑-๑๑๗๓ หน้า ๑๔)

"ท่านให้ชุดรางเพลิงยาว ๖ สอก กว้างสอก ๑. ภูสกอก ๑
ถ่านเพลิงหนาคืบ ๑."
(กม.ตราสามดวง เล่ม ๑ หน้า ๑๐๔)

องคุลี "อะหนึ่งไม้ศรีพระทนต์นั้นยาวประมาณสิบสององคุลี"
(กม.ตราสามดวง เล่ม ๑ หน้า ๑๗)

สมัยรัชกาลที่ ๔ - รัชกาลที่ ๖ มีคำลักษณะนามที่ได้จากการประมาณโดยใช้อวัยวะ ดังนี้

ศอก "ข้างปลายสูง ๕ ศอกเศษข้างหนึ่ง"
(ประชุมพงศาวดาร หน้า ๖๑)

ศอกจตุรัส "กว้าง ๔ ศอก ยาว ๔ ศอกจตุรัส"
(ประชุมประกาศ ร.๔ หน้า ๒๔๔)

สมัยรัชกาลที่ ๗ - รัชกาลที่ ๘ มีคำลักษณะนามที่ได้จากการประมาณโดยใช้อวัยวะ ดังนี้

ศอก "ให้เจ้าพนักงานก่อแทน กว้าง ๔ ศอก ๔ เหลี่ยมจตุรัส"
(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๑๔ หน้า ๗๗)

- กระเบาะมือ "เหลือเป็นผ้าสีชมพูสักกระเบาะมือหนึ่ง"
(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๑๔ หน้า ๑๘)
- กำมือ "เขาบอกว่าถึงพวกผู้ร้ายเข้าไปได้ก็จะเอาเงินไปได้แต่เพียง
คนละกำมือ"
(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๒๔ หน้า ๒๓๐)
- ชู้เท้า "แล้วเดินเอาเท้าวัดแต่ตรงที่ยืนอยู่ไปจนถึงหลักหมายปลายเงา
ที่ชู้เท้า ก็นับว่าเท่านั้นชั้น"
(สาส์นสมเด็จ เล่ม ๑๔ หน้า ๒๕๔)